Copies can be had at—

The National Emporium

Tanjore.

॥ श्री ॥

मराठी ऐतिहासिक शिलालिपि.

तंजावर एथील

श्री बृहदीश्वराचे देउळांतली.

मराठ्यांचा इतिहास, आदीपासून

इंग्रेजी सन्. १८००. पर्यंत.

तं. सांबमूर्ति राव, बिए. बिएल्.,

हैकोर्ट वकील, तंजावर.

यानीं

तंजावरीं "**श्री कृष्णविलास छापखान्यांत**" छापिले.

किंमत. बारा अणे. (तपालखर्च निराळा.)

याचे प्रती
तंजावरांतील "न्याषणल् यंपोरियम्" नावांच्या
स्वदेशी. संस्थे कडून मागवाव्या.

॥ श्री ॥

श्री जगदंबा प्रसन्न.

॥ प्रस्तावना ॥

फार प्राचीनकाळापासून राजघराण्या विषयीं व त्या कालच्या नैतीक धार्मीक कौटुंबिक स्थिती विषयीं सुद्धां इतिहास रचून ठेवणेची अमच्या पूर्वजांची चाल होती याचीं साक्ष रामायण महाभारतादि ग्रंथ पटवीत आहें. मधून कांहीं काल पर्यंत अनेक भानगडीच्या संसारक्रमानें ह्मणा अगर परकीय राजसत्तेने आलेल्या अवनतीने म्हणा इतिहास लेखनाची चाल बंद पडली होती. परंतु जेव्हां मराठ्यांनीं स्वधर्म व स्वराज्य ह्यांची स्थापना केली तेव्हां फार प्राचीन कालीन इतिहास लेखन पद्धती पेक्षां त्यांच्या दृष्टी समोर असलेल्या मुसलमानी गद्यात्मक इतिहास लेखन पद्धतीचा स्वीकार करून जे कित्येक ऐतिहासिक लेख लिहिले त्यांतील तंजावर येथील श्री ब्रृहदीश्वराचे देवालयांतील प्राकाराचे भिंतीवर खोंदिलेला तंजावर राज घराण्याचा इतिहास हा शिलालेख एक आहे.

ह्यांत श्रीनारायणापासून सूर्यनारायण मनु इक्ष्वाकु इत्यादी पौराणिकसूर्यवंशीय परंपरेची संज्ञा सांगून पुढें महाराष्ट्राचे धर्माभिमानी व राज्य संस्थापक श्री शिवाजी महाराजांच्या अगोदरील चौदा

पिढ्या बद्दल माहिती दिली आहे. ह्यांतून कांहीं पिढ्या विषयीं फ
दैविक साक्षात्कार सांगून पुढे कांहीं पिढ्यांचि त्रोटक माहिती दि
आहे. शिवाजी महाराजांचे अजे मालोजी यांच्या कारकि
पासून विशेष माहिती व त्या त्या गोष्टी घडलेल्या कालाचे श
व संवत्सर दिले आहेत. आणि त्या पुढे तंजावर राजवंशी
शेवटील राजे श्री शिवाजी महाराज यांचे वडील श्री शरफो
महाराज यांच्या कारकिर्दीत त्यांच्या चिटणिसानी लिहिला आ
ह्यावरून हा इतिहास अव्वल इंग्रजींतच लिहिला आहे. लेखा
शेवटी "आतां शरफोजीमहाराज सर्वदा शिवपुराण ऐकणें व शिवपू
करून यात्रादिक ही करीत सन्मार्गांतच आहेत. सकल जनास
सकल राज्यासहीं वैषम्य तिरस्कार' या दोहींचा परित्याग करू
त्या त्या मताचे मताप्रमाणे वेदाप्रमाणें चालवीत व सकल जनांस
व्यसन न येतां युक्त प्रकारें प्रतिपालन करिताहेत. श्रीमद्भोंस
वंशांत महादंपती श्रेष्ट श्रीमच्छंकरप्रसादजनित प्रतापस्वीकृ
दिल्लि चातुर्भाग स्वातंत्र्य विपक्षीकृत दिल्लि राजसार्वभौम अवनी
शकुलललायमान महाराष्ट्र तथा चोळदेशाधिपती पुण्यश्लोक राजां
चरित्र सकल मनोभीष्ट दायक ऐसे प्रथमवर्ण (ब्राह्मण) महारा
जाति भगवंतरायाचे पौत्र विठ्ठलरायांचें पुत्र प्रस्तुत चोळदेशाधिपत
श्रीमंत राजेश्री महाराज छत्रपती शरफोजी महाराजसाहेब यां
निज सेवक आश्वलायन सूत्र ऋक् शाखाध्यायी यांकडून लिहिले
ते शालीवाहनशके १७२५ रुधिरोद्गारी संवत्सर मार्गशीर्ष वद
अमावास्या भौमवारी इंग्रेजी सन १८०३ इसवी डिसेंबर १
तारिख लेखन सीमा समाप्त."

हा लेख श्री शरफोजी महाराज यांच्या हयातींत लिहिल

गेला आहे इतकेंच नव्हे तर खुद्द लेखक महाराजांच्या चिटणीसीवर असल्या मुळें त्यांच्या आज्ञेनेंच लिहिला असण्याचा संभव आहे. तसें नसले तरी त्यांचें अनुमत तरी खचित मिळाले असावें.

भाषे संबधि म्हणजे जुन्या (म्हणजे इतिहासाच्या साधनांत प्रसिद्ध होणाऱ्या) मराठ्याच्या दतफ्रापेक्षांहीं ही भाषा कमी सुधारलेली दिसते. श्री शिवाजी महाराजांचें मित्र नेटाजी पालकर यांचे नांव ह्या लेखकानें नेतोजी असें दिलें आहे. एकंदरींत शद्वाचे अपभ्रंश वगैरे असून भाषेच्या शुद्धपणा विषयीं अधीक दृष्टी दिलेली दिसत नांहीं.

बाकी काला विषयींची माहिती वगैरे गोष्टी बिनचूक असतील किंवा कांहीं कमी अधीक असेल याचा निर्णय करणेचें काम महाराष्ट्र इतिहासाचे अभिमानी व त्यावर सतत अविश्रांत परिश्रम करणाऱ्या रा. पारसनीस रा. राजवाडे वगैरे इतिहासाभिज्ञाचें आहें. त्यांत आम्ही कांहीं ठरविणें योग्य होणार नाहीं.

हल्ली अमच्या पूर्वजांचा इतिहास जाणण्याची इच्छा बरीच उत्पन्न झाली आहे. त्यासाठीं इतिहास रचनेस पूर्वांग अशी इतिहासांची साधनें जमविण्याची चोहोंकडे खटपट चालली आहे. त्यांत ह्या लेखाचा बराच चांगला उपयोग होईल.

आतां प्रस्तुत लेखाची भाषा जरी शुद्ध नाहीं तरीं छत्रपती श्री शिवाजी महाराजाच्या पूर्वी बऱ्याच पिढ्या त्यांचें पूर्वज बादशहाचे सरदार या नात्यानें उच्च दर्ज्यास पावले होते. व

त्यांनीं युद्ध तह राज्यव्यवहार इत्यादि विषयांत चांगले प्रावीण्य संपादिलें होतें. श्री शिवाजी महाराजानी पूर्वजांनीं पायाशुद्ध ठेविलेल्या सरदारकीवर स्वराज्य रुपि कळस चढविला हे खरें असलें तरीं त्यांच्या पूर्वजांनीं हीं नावांचें बादशाही आधिपत्य मानून स्वराज्यच स्थापिलें होतें. नावाची बादशाही सत्ता टाकून अगदी स्वतंत्र स्वराज्य महाराजानीं स्थापिले. श्री शिवाजी महाराजांची हिंमत बुद्धीचातुर्य धैर्य शौर्य ईश्वरनिष्टा व कर्तबगारी हे सर्व अलौकिक होतें हे अगदी यथार्थ आहे. आणि ह्या गुणाशिवाय स्वतंत्र राज्य स्थापना करितां आली नसती तरीं पण पूर्वजांनीं जी योग्यता संपादिली होती ती नसती तर त्यांच्या हातून हे काम कसें तडीस गेलें असेल हे आतां सांगतां येणेंजोगें नाहीं. पण येवढें मात्र खरे कीं तेव्हां महाराष्ट्राचे इतिहासास निराळेच स्वरूप आलें असतें.

तंजावर
२७—१—१९०७.

तं. सांबमूर्तिराव.

॥ श्री ॥

तंजापुरीं श्रीबृहदीश्वरालयस्थ शिलालिखित

भोंसलवंशचरित्र.

श्रीमद्भोंसल वंशाचा आदि मूलपुरुष श्रीमन्नारायण त्यापरंपरेने श्रीसूर्यनारायण त्यापासून मनू मनूपासून राजा इक्ष्वाकु त्याराजाचे परंपरेंत कृत त्रेता द्वापर या तीन युगांतहीं प्रख्यात पुण्यश्लोकराजे जाहले. या वंशांत प्रस्तुत कलियुगामध्ये शंभुपर्वतप्रदेशीं महाराष्ट्र देशाधिपति शौर्योदार्यगुणप्रख्यात राजा शंभू ह्मणून अवतरला. त्याराजानें आपुल्या स्वधर्मयुक्त विहितमार्गानें राज्य परिपालन करी. त्यासरिसें शंभूपर्वतावरी श्रीसांबशिवप्रसादार्थ अनुष्टानहीं करीत आला. त्या अनुष्टानास संतोष पावून श्रीसांबशिवानी त्या शंभूराजास स्वप्नांत प्रत्यक्षहोऊन तुला संतती संपत्ती विशेषेंकरून होईल ह्मणून प्रसाद वाक्याचे अभय दिल्हे. सवेंच कित्येक दिवसाने त्याशंभुराजाचे जठरसमुद्रीं गुणरत्न यशप्रथम येकोजीराजे संभवले ॥ १ ॥ त्या येकोजीराजानी त्या शंभुपर्वतप्रदेशीं विहितरीतीने राज्यभार करीत असतां त्या सांबशिवानुग्रहें करून येकोजीराजाचे उदरीं शरभराजे नामक प्रथम सत्पुत्राचा संभव झाला. ॥२॥ ते शरभराज सार्वकालहीं विभूतिरुद्राक्षालंकृत करून श्रीसोमस्कंदमूर्तिची उपासनायुक्त राज्यपरिपालनकरीत असतां तेच सोमस्कंदमूर्ति स्वप्नांत प्रसन्न होऊन मन्त्रोपदेश केले. त्या मंत्राचे माहात्म्येकरून दक्षण प्रांताचे पादशाहा संतोष पावून बिर्दलीपुरास प्रति नाम बिदलरहीं शरभराजास जाहागीर दिल्हे उपरी शरभराजाचे उदरीं महासेन ह्मणून

राजे जन्मले. ॥३॥ त्या महाशेनराजानी पन्नासहजार स्वार स्तोम घेऊ नंहबीरपादशाहस युद्धास कुमुक केले. तदनंतरें त्यामहाशेन-राजानी परम नीतीकडून राज्यपरिपालन करीत आल्या पुण्य प्रभावेंकडून त्यांस पन्नास पुत्र झाले. त्या पन्नास पुत्रांपैकी
5 ज्येष्टपुत्र येकशिवराजा ह्मणणार राज्यधर वंशधरहीं झाले. त्या येकशिवराजानी श्रीसांबशिवाची भक्ती विशेष केल्यामुळें सांबशिव प्रत्यक्षहोऊन या उपरी तुह्मास व तुमचे वंशपरंपरेसहीं माहाराज ह्मणून सकल प्रपंचांतहीं प्रख्यात होईल ह्मणून तेंव्हाच माहाराज बिरुदें समग्र वागवणेस तुह्मी यो-
10 ग्य करितां उत्तम बिरुदें समग्र वागवणें ह्मणून आज्ञापिले. त्या श्रीसांबशिवाचे आज्ञेवरून माहाराज येकशिवराजानी स्वतंव इतर राजास जिंतून संपादिली बिरुदें कित्येक व हंबीर पादशाहानी येकशिवराजाचे वडील महाशेन राजानी आपल्यास फार कामा आलेते नव्हतां येकशिवराजेहीं प्रख्यात होऊन बहुत शूरत्वेंकडून
15 आपल्यासहीं फार वेळ कुमुक करून स्थापिले. सांप्रत त्यांस श्रीसांबशिवप्रत्यक्ष होऊन सकल बिरुदें वागवणेस आज्ञा पिले करितां आपणहीं या येकशिवराजास आपली खांस बिरुदें कितेक द्यावी ह्मणून हत्तीची बिरुदें कित्येक व घोड्याची कित्येक इतर बिरुदें कित्तेक येणे प्रमाणें दिले. तेंव्हां त्या येकशिव-
20 महाराजानी ते बिरुदें समग्र येकवटून अपल्या जवळील उत्तम सामादिक सर्वदां उत्तम काम करीत आले. त्यांस येकेक काम नेमिले त्याचा बिस्तार थोडा जाणावितों. जे मुख्यप्रधान पेशवे व फौजदार सरनोबत देवकराचे घराणे व दुसरे फौजदार पोंवाराचे घराणे. त्या त्रिवर्गासहीं नेमिली कामें आपल्या घोड्यास व हत्तीस

बिरुदें बांधितांनां इतर सामादिक व वरी लिहिलें त्रिवर्ग मुख्यसामादिकांनीहीं बसून बिरुदें उचलून पोंवारानीं पेशव्याचे हाती देणे· त्यानी देवकराकडे देणें देवकरानी बांधणे व कित्तेक बांधवणेहीं येणेप्रमाणे चालविले. त्याचरीती तेते वंशस्थ अद्यापि तेचकाम करीत येबात. याखेरीज दुसरी यांस हत्यार धुणे देवकरानीच धुतली. खांसहत्यारें देवकरानीच आणून माहाराजापासी देणें तदनंतर ते हत्यार पूजितेवेळेस उजव्या बाजूस पोंवार डाव्या बाजूस देवकर मध्ये महाराज पेशव्यासहीं घेऊन बसून पूजाकारिणे· महाराज सिंव्हासनावरी सदरेस बसल्यावेळेसहीं उजवीबाजू डाव्याबाजूस वरि लिहिल्याप्रमाणे पोंवार देवकर पेशवे पुढेंबसणें. येणप्रमाणें आज्ञापून उरली बिरुदें व हत्तिवरील नौबतपंजा हत्तीवरील माही मरतब व हत्तीवरील तासबिरुदाचे भालबची निशाने वगैरे इत्यादिबिरुदें जिलेंबेस व माविलंगी यावयाच्या यथाक्रमेकडून चालवीत आले. तदनंतरें प्रकृत आपलेचित्तानुरूप कित्तेक बिरुदें अंगीकारिले. त्यांत या महाराष्ट्र देशास व त्याजातीसहीं मुख्ययान पालखी जाहल्याकरितां त्या पालखीसच लाविलीबिरुदें लिहितों. पालखीची तबकडा व कमान देखील हत्तीचे दांताची शिफेद येकरंग त्यास रेशमी कान्हण्या व नवार रेशमी दांडीचे पुढिले बाजूस सिंव्हललाट सोन्याचे दांडीचे मागले बाजूस शार्दुलवदन सोन्याचे पिंजरीचे शेवटासदोनीबाजूस जडित केळीचे फुलाकृती कलश २. पिंजरीचे चारीकोनेस जडीत गोंडे जरीझालरी ४. दोनीबाजूचे कत्तरीवरील दांडीस रुप्याचे खुव्याचे जरी गोंड्याचे घोस. दांडीस समग्र जडित खुव्याचे येखादे सोन्याचें खुव्याचेंहीं भरजरी गोंडे. पालखींतसमोर अरसा, वठहिं, पालखी

यांत दांडीस मोराचा विजणा, रुप्पेरी पिंजरा वरी शिफेद फूल, बासण, दांडीचे पुढिले बाजूस सिंव्हललाटा, वरी फुलाचाहार, धरितागोंडा, जडितखुबा, येखादे सोन्याचाखुबा. भरजरी दांडीस दोनीबाजूस मखमली गलेफ. येणप्रमाण यायेकाशिव
5 महाराजानी बिरुदाचे पालखींत स्वारकरूंलागले. याखेरीज हत्ती घोड्याची वगैरे बिरुदें प्रसंगानुसार लिहिली आहेत. तदनंतरें त्या येकाशिवराज्याचे उदरीं रामचंद्रराजे जन्मले. ॥ ४ ॥ त्या रामचंद्रराजानी न्यायेकडून राज्यपरिपालन करीत असतां त्यां चे उदरी भीमराज ह्मणून राजे जन्मले. ॥ ५ ॥ त्या भीम-
10 राजानी विहितधर्मेकडून प्रजापालन करीत असतां त्याचे उदरीं दुसरे येकोजीराजे जन्मले. ॥ ६ ॥ त्या येकोजीराजानी आपले स्वबाहुबलपराक्रमे करून सातारगड आक्रमिले. तदनंतरें पादशा- हासी युद्ध प्रसक्तिपडल्यामुळे गडावरीच वासकरून होते. उपरी त्या येकोजीराजाचे उदरी वराहराजे जन्मले. ॥ ७ ॥ ते वराहराजे
15 परमशूर न्यायेकडून राज्य परिपालन करीत येण्यांत पंचावन्नहजार स्वारठेऊन पादशाहाशीं युद्धकरून जितून ख्याती केले. उपरी त्यांचे उदरी तिसरे येकोजीराजे जन्मले. ॥८॥ त्या येकोजीराजाचे उदरीं ब्रह्माजीराज जन्मले. ॥९॥ त्या ब्रह्माजीराजाची धर्म पत्नी अनसाउ त्यां उभयां पासून प्रथम शाहजीराजे जन्मले. ॥१०॥ त्या शाहजी
20 राजाची पट्टस्त्री उमाउ त्या उभयां पासून अंबाजीराजे जन्मले ॥ ११ ॥ त्या अंबाजीराजाची स्त्री रेणुकाआउ त्या उभयां पा सून परसोजीराजे जन्मपावले. ॥ १२ ॥ त्या परसोजी राजाची स्त्री उमाउ त्या उभयां पासून बाबाजीराजे जन्मपावले. ॥ १३ त्या बाबाजीराजाची स्त्री रेखाउ. त्यां उभयां पासून दोघेपुः

जन्मले. त्या पैकीं ज्येष्ट मालोजीराजे दुसरे विठोजीराजे. ॥ १४ ॥ दुसरे पुत्र विठोजीराजाची धर्मपती आउ बाई साहेब त्यां पासून ज्येष्टकन्या अंबाबाई त्या उपरी अष्टपुत्र जन्मपावले पैकीं पहिले संभाजीराजे दुसरे खेलोजीराजे तिसरे मालोजीराजे चौथे परसोजीराजे पांचवे नागोजीराजे साहवे मनोजीराजे सातवे कंकाजीराजे आठवे त्रिंबकजीराजे हा बाबाजीराजे यांचे दुसरेपुत्र विठोजीराजाचा वंश. याउपरी यांचा विस्तार पुढें येयील. आतां बाबाजीराजे यांचे ज्येष्टपुत्र मालोजीराजे यांची ख्याती त्यामालोजीराजे यांनी उमाबाईसाहेब यांसी पाणिग्रहण करून घेऊन विहित धर्म करून स्वराज्य परिपालन करीत येते त्यासमयीं निजाम पादशाहा ह्मणणार देवगिरी दुर्गांत राज्यकरीत होता. व इब्राहीम पादशाहाचा लेंक यदलशाहा ह्मणणार पादशाहा विजय दुर्गांत राज्यकरीत होता. त्या यदलशाहास प्रतिनाम अल्लीशाहा ह्मणूनहीं प्रख्यात होतें. अवशात् देवगिरी दुर्गाच्या निजाम शाहासहीं व विजयदुर्गाचाराजा यदिलशाहासहीं युद्धप्रसंग पडलें. त्याप्रसंगीं बाबाजीराजाचे पुत्र मालोजीराजे परमशूर बहुत युद्धांत जयपावले आहेत हें जाणून मालोजीराजास व त्यांचे भाउ विठोजीराजासहीं देवगिरीदुर्गाचा निजाम पादशहा सहायास बलाविला. त्या उभयता बंधूनी सैन्यासह निजामशहाला सहायहोऊन विजयदुर्गाचा राजा अल्लीशहाबरोबर युद्धकरून जयपावून निजामपादशहाची संकटे परिहारकरून त्याचे देवगिरीदुर्गाचे राज्य त्यास देतेझाले. तो संतोष पावून आपुल्या समग्र राज्यांतहीं चौथायी जहागीर देऊन मालोजीराजे विठोजीराजे उभयतां बंधूनी आपल्याकडेंच असावे ह्मणून प्रार्थिले. तेणेप्रमाणेंच मालोजीराजानी आपुले

स्वराज्य आपले सचिवाचे स्वाधीन करून आपण उभयतां बंधूनी निजामशाहाकडेंच वास्तव्यकेले. तेव्हां मालोजीराजास शाहाशरीफ वेअली कलंदर ह्मणणार एक फकीर सिद्धपुरुष स्नेहित जाहला. त्या शाहशरीफ ह्मणणार फकीराचे ठांयास मालोजीराजानी 5 जाऊन आपल्यास पुत्रसंतान नाहीं ह्मणून सांगीतले. त्यास त्या फकीरानी कांहीं वेळ ध्यानकरून सर्वेच मालोजीराजास पाहून ह्मणाले. जे तुह्मास दोघेपुत्र होताती दोघे महाशूर परम भाग्यवंतही होतील त्यांचावंशहीं विस्तारकडून होईल. त्यांचे वंशी परंपरेंत जाहले पुत्रसमग्रहीं परम भाग्यवंत होऊन असतील. 10 त्यादोघां पुत्रांसहीं अमचे नावें ठेवा आणि आह्मीदेतों त्या वस्तूस मर्यादें कडून ठेवा ह्मणून पांच वस्तू दिल्हे. त्याचा तपशील नागीन ह्मणोन येक तरवार पद्मीन ह्मणोन येक तरवार येकून तरवारा दोनी व अपला लंगोटा एक व कलंदरा एक व पंजा १ ऐशे पांच वस्तू दिल्हे उपरी मालोजीराजास प्रथम पुत्र शालीवा- 15 हनशके १५३१ साधारणसंवत्सरीं दुसरे शाहजीराज जन्मले. तदनंतर दुसरे पुत्र जन्मले. त्यांस शरफोजीराजे ह्मणून नाम ठेविले ते दुसरे ॥ १५ ॥ तदनंतरें ज्येष्ट पुत्र शाहजीराजे ५ वर्षांचे वयारूढ झाले तेव्हां कोल्हापुरचे राजे होते. त्यास व निजामशहापादशहासहीं विकल्प पडून कोल्हापुराचा राजा व पांच व- 20 र्षांचे शाहजीराजाचे वडील मालोजीराजास युत्धास पाठविले. तेव्हां मालोजीराजे निजामशहाचे प्रेषित होऊन आपले स्वसैन्य व पादशाहाचे सैन्यहीं स्वारस्वार परिवार हत्यारासहीत कोल्हापुरच्या राजावरी जावून अद्भुत युत्ध करून बहुत वार शत्रूस पराजयहीं करून तदनंतरें सन्मुख युद्धांत वीरस्वर्गपावले. उपरी शाहजी

राजांस निजामशाहा पादशहानी या शाहजीराजे, शरफोजीराजे उभयतांचे वय लहान करितां त्यांचे संरक्षणास्तव त्यांचेचुलते विठोजीराजांकडे निरवून त्यांचे योग्यतानुसार परिपालन करविलें. तदनंतरें शाहजीराजे यौवनारूढ जहाल्यावरी मोहते रायांची कन्या उमा बाईसाहेबास प्रथम पाणिग्रहण केले. तदनंतरे निजामशाहाचे 5 अनुमतीने शाहजीराजे आपले स्वराज्यपदास शालीवाहनशके १५४३ दुर्मतीसंवत्सरीं तक्त निशी जाहले. सवेंच यादवराजे ह्मणणार कोणीएक राजे होते. त्यानी प्रार्थनापूर्वक आपली कन्या जिजाऊस शाहजीराजास द्वितीय विवाहास लग्नकरून दिल्हे. या शाहजिराजाचे धाकुटे भावू शरभोजीराजे यानी विश्वासरायांचीकन्या दुर्गाबाई 10 यांसी लग्नकरून घेतले. तदनंतरें कितेकादिवसावरी याउभयतांचे चुलते विठोजीराजे देवगतीस पावले. त्यांचे लेंक आठजणहीं निजाम-शाहा पादशहास अनसरून होते. तदनंतरें कांहींयेक विशेष दिवसांत निजामशहा पादशहानी आपल्या खालील राजेलोक तमामास बोलाऊन पाठवून सदर केले. त्या सदरेस आल्या उपयुक्त 15 नावनिशा प्रथम- मालोजीराजे त्यांचेलेंक शाहजीराजे शरफोजी राजे हे दोघेभाऊ व यांचे चुलतभाऊ विठोजीराजे यांचे लेंक आठ-जण व शाहजीराजे यांचे दुसऱ्या स्त्रीचे जनिता यादवराजे ह्मणणार येक व त्यांचे पुत्र दत्ताजीराजे ह्मणणारही व खंडागळे ह्मणणार तेहीं येक थोरसरदार समग्रहीं सदरमाडा जाहल्यावरी बाहेरी येतेवेळेस 20 दाटणपडली त्या दाटणींत वरी लिहिल्या खंडागळे ह्मणणार सरदा-राचा हत्ती मस्तीस येऊन बहुत प्रजांस मारिला. तेव्हां यादवराजे ह्मणणाराचे लेंक दत्ताजीराजे यानी तरवार घेऊन त्या खंडागळाच्या हत्तीस मारावेंयास गेले. त्या वेळेस विठोजी राजाचे लेंक आठजण

भावांपैकीं संबाजीराजे ह्मणणार एक व खेळोजी ह्मणणार येक यादोघानीहीं खंडागळेचे स्नेहास्तव त्या खंडागळाचा हत्ती मारावयास आल्या दत्ताजीराजास हत्ती मारणें गरजनाहीं ह्मणून अटकाविले. तेंव्हा दत्ताजीस रागयेऊन बहुत लोकांस जायां केला हत्तीस
5 मारावें ह्मणालियास तुह्मी अटकावणें काय ह्मणून येकास येक चर्चावाढून हातासहात मिळून हानीं जंगी जाहली. त्यांत विठोजीराजाचे लेंक संभाजीराजाचा हात चालून दत्ताजीराजाचे डोसके उडालें. तेंव्हा त्या दत्ताजीराजाचे वडील यादवराजे पुढें लांबले होते. त्यास आपले पुत्र दत्ताजीराजे खंडागळेचे हत्तीस्तव विठोजी
10 राजाचे लेंक संभाजीराजाकडून दैवगतीतें पावले ह्मणावयाचे वर्तमान कळून तसेंच यासंभाजीराजे खेळोजीराजावरी युद्धास आले. तेंव्हा शाहजी राजानी यादवराजे आपले सासरे जाहलेतरींहीं आपले चुलतभावू संभाजीराजे व खेळोजीराजे यां उभयतांवरी युद्धास आलेकां ह्मणून त्यायुद्धास आपण पुढे होऊन
15 युद्धकेले. तेंव्हां सासरा यादवरायाचा हात चालून शाहजीराजे मूर्छागत जाहले. तेव्हां यादवराजानी आपले जांवाई शाहाजीराजे मूर्छागत जाहले त्यावरी हतकरीनासें त्यांच्या सैन्यावरी युद्धास प्रवर्तले. त्या युद्धांत विठोजीराजांचे लेंक संभाजीराजे यादवराजा कडून रणास आले. सवेंच शाहजीराजेहीं मूर्छेतून सावध
20 होऊन युद्धास प्रवर्तते समयीं हे वर्तमान येकंदर निजामशाहा बादशाहास कळून यादवराजास पुत्रशोक जाहल्या करितां पराक्रम असेल त्यासमयीं युद्धकामानये ह्मणून राहतें करून त्यां त्यांस त्यां त्यांचे स्थलास निरोप दिल्हे. यादवराजे स्वस्थलास जावून विमनस्क होऊन होते. येणे प्रमाणे यादवराजे विमनस्क आहेत

ह्मणायाचेहीं विमनस्क होण्यास कारणहीं विजयदुर्गाचे राज्यकर-
णार अल्लीयदल्शाहास करून त्या अल्लीयदल्शाहानी योचना
केलीजे. देवदुर्गाचे निजामशाहा पादशाहास आह्मास विरोध पडून
येकदोनदा युद्धारंभ केल्यांत शेनेसहित आपण भग्न जाहले.
त्यास कारण मुख्य शाहाजीराजे व यादवराजे प्रभृति शूर निजाम- 5
शाहा पादशाहाकडे मिळून आहेत करितां त्या पैकी यादवराजा
महाशूर तो प्रस्तुत विमनस्क जाहला आहे करितां त्याला संविधान
करून आपलें करून घेऊन निजामशाहाशी युद्धास आरंभ करून
जयप्रद व्हावे ह्मणून दृढ योचना करून यादव राजासी संविधान
करून भेटी गोष्टी जाहल्यांत यादव राजानी सांगीतले जे केवळ 10
तुमच्या अमच्या सैन्ये कडूनच निजामशाहा जितलाजाईना कां ह्मणि-
जे त्याकडे शाहजी राजे प्रभृति कित्येक प्रख्यात शूर आहेत त्यास्तव
दिल्लेश्वर जाहगीर पादशाहासी संविधान करून त्याकडील सैन्य
आणवून तदनंतरें निजामशाहासी युद्धास प्रवर्तावे ह्मणून सांगीतले.
तेंव्हां अल्लीयदिल्शाहानी ह्मणाले जे तुह्मी सांगीतलें ते युक्तच 15
आहे. तत्रापि अमचे वडील इब्राहीमखानास व जाहगीरपादशा-
हासहीं रिणानुबंध त्या अनुसंधाने कडून जाहगीर पादशाहाही
अमुची गोष्टी अंगीकार करून आह्मास सहायहीं करितील
ह्मणून तेणे प्रमाणे संविधानासही आरंभिले. तेव्हां जाहगीरपाद-
शाहा दिल्लेश्वरयानी इब्रायीमखानाचे स्वस्नेहास्तव अल्ली यदल्- 20
शाहास कुमुक पाठविले ते तांब्रमुखी प्रजा सरदार लस्करीखान्
ह्मणणार तांब्रमुखी ह्मणिजे शुद्ध मोगलयांस कुमुक पाठविल्या
कुमुक कडूनहीं व यादवराज आपल्या सरदारासमवेत मिळाल्या-
करितांहीं त्यागवैंकडून अल्लीयदल्शाहानी निजामशाहासी युद्धकरावे

ह्मणून त्यांच्या मुलुकातें उपद्रवास आरंभिलें. तेव्हां निजामशाहा पादशहासी मिळून होते. ते सरदाराची नावनिशी मालोजीराजाचे पुत्र शाहजीराजे व शाहजीराजाचे भावू शरफोजीराजे विठोजीराजे यांचे लेंक जेष्ट संभाजीराजे वीरस्वर्गस्थितजातां वरकड नावनिशा
5 खेळोजीराजे, व मालोजीराजे, संबाजीराजे, व नागोजीराजे, व परसोजीराजे, व मक्काजीराजे, त्रयंबकजीराजे, शामवक्र सैन्याचे सरदार शामवक्र ह्मणजे शुद्धहत, सीहमीरखान्, मुधाखान्, फलसखा देशाचा अधिपती बल्लाळराजा बेडराचा यजमान सिंव्हराजा विठोजी राजा ह्मणणार अन्य येक ह्मराटा, दत्ताजीराजा ह्मणणार अन्य येक
10 ह्मराटा, नागोजीराजा ह्मणणार अन्ययेक ह्मराटा, नरसिंव्हराजे ह्मणणार अन्ययेक ह्मराटे जगदेवराजाचे लेंक सुंदरराजे-मराठे तुरुष्कंदखनी सरदार सारतखान् व याकूतखान् व पनसूर-खान, व सुरूपखान, व जोहरखान, व फत्तेखान, व त्यांचेलेंक अहमदखान प्रमुख देखील, आकबराचे सेनापती निजामशाहा पादशहाचे
15 या इतके सरदार मातबर राजेलोक देखील आपल्या सैन्यासमवेत अपल्यासी मिळाले आहेत करितां, निजाम शाहा पादशाहा अल्ली यदलूशाहास तृणप्राय मानीतहोते. अल्लीयदलूशाहाने यादवराजाचे सैन्यासहित झाल्याकुमुकें व कांहीं व दिल्लेश्वरानी मोगलाची कुमुकें पाठविल्याकडूनहीं निजामशाहासी युद्धास प्रवर्तलें करितां त्याकडील
20 सरदाराची नावनिशा प्रथम यादवरायाकडील सरदार राजेलोक वगैरे ह्मराठे तुरूक देखील नावनिशा—जलाखान-व खजीरखान व खरमुल्लाखान् व सुजानखान् व जाहनखान् व शिकंदरखान् व खलेलखान व हिसामदखान सदरल्हा तुरूक ८ जण यादवराजाचे लेंकाच्या नांवनिशा—उदारराम, व विश्वनाथ, व अचल, व [illegible]

व दादाजी, व रावत व जसवन्त हे सातहीं यादवराजाचे लेंक. हे यादवराजाकडील सरदार समवेत यादवराजाहीं दिल्हेश्वरानीपाठविल्या मोगलाचा सरदार लष्करखान अल्लीयिदल्शाहाकडील सरदार ह्मराठे तुरूक वगैरे देखील मुस्तपखान्, काहमदखान् दिलावरखान्, याकूत्खान्, अबरखान्, मुशेखान्, फरीद्खान्, सजीखान् जोहरखान्, अंकुशखान्, येकूनदहा. या खेरिज अल्लीयद्लूशाहाचे वडील इभरायीम् याचे आप्तसाझिरे सरदार रुस्तुंखान् प्रभृति आणि धुंडीराव ब्राह्मण सरदार, मराठे सरदार घांटके प्रभृति शेनापती मुल्लामअहमदखान या इतुक्या सरदारानिशी सेनापती मुल्लाम अहंमदखानास पुढे करून निजामशाहासी युद्धास प्रवर्तले. वरी लिहिल्या प्रमाणे निजामशाहानी आपले तरफेचे सैन्य व सरदार राजेलोक इत्यादिकांसीसह अबरखान शेनापतीस पुढें करून अल्लीयद्लूशाहासीं युद्धकेलें. त्या युद्धांत मालोजीराजाचे लेंक शाहजीराजानी रणशूर होऊनं पूर्वी देवासुर युद्धापरी युद्धकरून दिल्हेश्वर जाहगीरपादशाहानी अल्लीयद्लूशाहास कुमुकास पाठविल्या मोगलाच्या सैन्यास तमामास पराजय देऊन पळविले. त्या बरोबरी मिळून युद्धकेले. ते यादवराजाची फौजेसहीं पराजय देऊन पळविले. तसेंच त्या शाहजीराजाचे भावू शरफोजीराजानी अल्लीयदिलूशाहाचे फौजेशी निर्वाण युद्ध करून त्या फौजेसहीत सरदारासहीं पराजय देऊन अल्लीयद्लूशाहाची फौज तमाम पळविली. पराजयपावून सैन्य समग्र अल्लीयदल्शाहा आदि करून समग्रहीं कित्येक दूर पळून गेल्यावरी त्या अल्लीयद्लूशाहा कडील सरदारापैकी जोहरखान ह्मणणार सरदारानें समग्रास ईरेस घालून यादवराजे व मोगलाचे सरदार सर्वत्रांस-

हीं परतून घेऊन पुन्हा युद्धास आले. तेंव्हां मालोजीराजाचे
द्वितीय पुत्र शरफोजीराजानी युद्धभार घेवून शत्रु सैन्याभिमुख
होऊन बहुतवेळ बहुताप्रकारें बहुत युद्धाची अंगेकरून बहुतसैन्य
शत्रूचेरणास आणून आपणहीं वीरस्वर्गपावले. सवेंच त्यांचेवडील
5 भावू शाहजीराजानीं आपले चुलत भावू विठोजीराजाचे द्वितीय पुत्र
खेळोजीराजास बरोबर घेऊन बहुत पराक्रमेंकडून युद्ध करून
शत्रूस ताप देऊन परतून युद्धासआल्या जोहरखानासमवेत कितेक
सरदारांसहीं मारून कितेक सरदारांस भीतधरून काराग्रहीं प्रवेश
करवून निर्वाणयुद्धकेल्यांत अल्लीयदिलशाहानी स्थिरूनं शाहजीराजासी
10 युद्ध करवनासें आले. ते व पडाउ सांपडेसरदार जातां उरलेते सरदार
व यादवराजे प्रभृति सहित छिन्नाभिन्नहोऊन पळोनगेले. तद्नंतर
शाहजीराजे रणस्वाधीन जाहल्यानंतरें अंबरशेनापतीस पुढें करून
निजामशाहा पादशहापासी घेऊन खुरनिशी केले. तेंव्हां निजाम
शाहानि शाहजीराजास विशेष मर्यादा विशेष बहुमान विशेष आदर
15 केले. तद्नंतरें विठोजीराजाचे लेंक खेळोजीराजानी शाहजी
राजास झाला आदरमान आपल्यासहीं व्हावा ह्मणायाची अपेक्षा
धरून शेनापती अंबरखानास तेंव्हां त्याशेना
पती अंबरखानाचे चित्तीं आपण सेनापती असूनहीं शाहजी
राजानी युद्धांत जय संपादिल्याकरितां ...... । समसेमांत आप
20 ल्या क्षेमास शतगुणें कडून अधीक मानाई झालेंकी ह्मणाविषयाचा
मत्सर । होता करितां शाहजीराजाहून खेळोजीराजासी विशेष
दिसूनद्यावा ह्मणावयाचा दुराग्रहेंकडून निजामशाहापासी खेळो
जीराजाची योग्यता व शौर्य प्रस्तुत संभवल्या युद्धांत [illegible]
तोहीं खेळोजीराजा मुळेंच ह्मणून असें येकंदर [illegible]

निजामशाहाकडून विठोजी राजाचे पुत्र खेळोजीराजास विशेष मर्यादा करविले. ते शाहजीराजानी ऐकून विमनस्क होऊन सर्वेच त्या संगतीचा त्यागकरून आपले स्वस्थल सातारगडास पावले. कित्येक दिवसानंतर शाहजीराजे निजामशाहाकडून विमनस्क होऊन आपले स्वस्थलास पावला विश समग्र अल्लीयदल्शाहास कळून शाहाजीराजा सारिख्यास आपले करावें ह्मणावयाचे अपेक्षेने तदनुसार संविधान केलें. त्या संविधानाची बोली प्रशस्त भासल्या करितां शाहजीराजानी अंगीकार करून अल्लीयदिल्शाहाकडे जावून भेटी व बोलणे झाल्यानिंतर आपलें सैन्य व अल्लीयदिल्शाहाचे सैन्यहीं येकवटून येथून निजामशाहावरी मोहिम् केले. तेव्हां पेसजी अल्लीयदल्शाहासी दिल्लेश्वर जाहगीर पादशाहानी मोगलाईचा कुमुक पाठविलेहोते तेहीं व यादवराजेहीं यादोनी फौजाहीं अगावूच निजामशाहाशी मिळून शाहजीराजानी युद्धकेल्यांत पराजय पावून फरारी जाहले. तेहीं व यादवराजे मोगलाचे इलाखेंत राहून गेले. प्रस्तुत शाहजीराजानी अल्लीयदल्शाहाचे सैन्य मात्र आपल्या सैन्याबरोबरी घेऊन निजामशाहावरी युद्धास जाऊन युद्धकेल्याठायीं निजामशाहाचे सैन्य व सेनापती अंबरखान देखील पराजय पावून वाताहत झाले. शाहजीराजे जय पावून अल्लीयादिल्शाहाकडे आले. तेंव्हा शाहामजकूरानी फार संतोष पावून शाहजीराजास आपले अर्ध राज्य जाहागीर दिल्हे. तदनंतरे शाहजी राजे अल्लीयदल्शाहाचे स्वाधीनेंत न्यायता होते. ते मुदेखान् प्रभृतीस येकंदर जितून स्ववशास आणून पश्चिम प्रांत केरळदेश आदिकरून अनेक देशाचे देशाधिपती समग्र अल्लीयदल्शाहास तोफा ढेडवाते करून अल्लीयदिल्शाहाच्या खजान्यास बहुत द्रव्य जमा

होईजेसे केलें. तदनंतरे शाहजीराजे विजयदुर्ग ह्मणावयाचे विजापुरांत असतेदिवसांतच त्यांची दुसरी स्त्री जिजाईचे उदरीं शालीवाहन शकें १५४७ अक्षय संवत्सर प्रथम पुत्र संभाजीराजे जन्मले. त्यामागूनहीं क्रमेंकडून चौघे पुत्र जाहले. परंतु वर्धमान दशेस
5 पावले नाहीत. ऐसें असतां देवदुर्गचे राज्य करणार निजामशाहाचा सेनापती शाहजीराजासी मत्सर केला. तो अंबरखान देवगतीस पावला. येथें विजापुरांत अल्लीयदिल्शाहाचा बाप इब्राईमखान तोहीं देवगतीस पावला. तेंव्हा दिल्लेश्वरऐसा जाहगीर पादशाहाने पेसजी आपण दक्षिण प्रांतांत देवदुर्गाचा निजांशाहासहीं व विजा-
10 पुरच्या अल्लीयदिल्शासहीं लढाईची प्रसक्ती पडलीहोती तेंव्हां अल्लीयदिल्शाहास कुमुक मोगलाईची फौज देऊन लष्करखानास पाठविला. तेंव्हा निजामशाहाने शाहाजीराजाच्या बलेंकडून अमुचे मोगलाईच्या फौजेस मारून कांही अपमान केला. आतां त्या निजामशाहाकडे शाहजीराजेहीं नाहीत व यादवराजाहीं अमो-
15 दरीच निघून गेला. त्याचा सेनापती अंबरखान देवगतीस पावल्याकरीतां त्याचें बलहीं उणे पडलें. दुसरे त्या निजामशाहाची चर्याहीं नीटनाहीं ऐशा समयांत त्याजवरी राजकारण केलीयां स्वाधीन होईल ह्मणून तजवीज करून निजामशाहावरी युद्धास सैन्य देऊन दर्याखान ह्मणणार सर्दारास पाठविले. हेवर्तमान निजाम
20 शाहास कळून निजामशाहानी आह्मांकडील शाहजीराजे व यादव राजे उभयतांहीं आह्मांकडून गेल्याकरितांह्मणे पराजयहीं आला आतांहीं दर्याखानाने चालीकेली आहे, आतां सर्वप्रयत्नकडून शाहजीराजे व यादवराजे उभयतांसहीं बलाऊन घ्यावे ह्मणून हरप्रयत्ना करून उभयतांसहीं अंतरंगें कडून संविधान पाठविले. त्याजकडून

यादवराजे मोगलाचे इलाखेंत होते तेहीं व शाहजीराजे विजापुरांत होते तेहीं उभयतां निजामशाहाचा मुलुक् देवगिरी समीप धारा-गिरी ह्मणावयाचे स्थलास येऊन पावले. त्या धारागिरी समीप शिवनेदीगड ह्मणून येक स्थल, त्या शिवनेदीगडचा यजमान विश्वा-सराव याचा वंशांत जन्मलते विजयराजा ह्मणणार त्या शिवनेदीगडचे 5 राज्य करीत होता. त्या विजयराजानी आपुली कन्या जयंती बाई ह्मणणारीस शाहजी राजाचे ज्येष्ट पुत्र संभाजीराजास देतों ह्मणून सांगून पाठविले. तेव्हां शाहजी राजानी त्यामुलीस आपुले पुत्र संभाजीराजासहीं घटितपाहून तदनंतरें विजापुरांतून आपल्या संसारासहीं बलावून पाठवून शिवनेदीगडास जावून संभाजीराजाची लग्न 10 सिद्धी केले. तेंव्हां निजामशहानी शाहजी राजास मोगलाची फौज घेऊन येणार दर्याखानावरी आपल्या स्तोमकडून जा ह्मणून निरोपून यादव राजास आपल्या भेटीस या ह्मणून बलावून पाठ-विले. तेंव्हां शाहजीराजाची दुसरी स्त्री जीजाई बाईसाहेब पूर्ण गर्भहोते. त्यांस व कित्तेक सैन्यहीं त्यांचे संरक्षणास शिवनेदी 15 गडांतच ठेऊन वरकड सैन्यानिशी आपण दर्याखानाचे मोकाबिलेस गेले· गेल्यांठांयीं दर्याखानासी युद्ध करून मोगलाची फौजा समेवेत दर्याखानास पळवून जयपावून शाहजीराजे परतून शिवनेदी गडास येतोइतुक्यांत जीजाईसाहेब यांस पूर्णगर्भहोता तो शाली-वाहनशके १५९१ त्यास इंग्रजी वर्ष सन् १६९८ इसवी प्रमो- 20 दूत संवत्सरी प्रसव होऊन पुत्रोत्सव जाहला· सर्वेच शाहजी साहेब यांचे पोटी पुत्रसंतान जाहले· त्या पुत्रास येकोजीराजे ह्मणून नाव ठेविले. हे येकोजीराजे वंशांत चार येकोजीराजे जन्मले. ते शालीवाहन शके १५५२ प्रजोत्पत्ती संवत्सर पेसजी शाहजी

शहाजी निजामशाहाचे सहाय्यास शिवनेरी गडांत असतां [illegible]
ठेऊन मोगलांचा सरदार दर्याखानावरी जाऊन लढाई करून त्या
दर्याखानास पकडून आले होते कीं तो दर्याखान शाहजीराजाकडून
पराजय पावून माघारला. तो पलीकडे न जातां तापीनदी तीरीं
च अपल्या फौजेनिशी राहिला होता. त्यातें या निजामशाहाची
अव्यवस्थ स्तिती व यादवराजे स्वर्गस्थ जाहले तो शिव शाहजीराजे
निश्चयेकडून विमनस्क होऊन स्वस्थलास जाऊन पावले ते ऐसें
हे समग्र कळून घेतल्यावरी आतां निजामशाहाचे राज्य स्वाधीन
करूये ह्मणावयाचे दृढबुद्धीनें निजामशाहावरी चाली करून
आला. त्यादिवसांत निजामशाहा देवगिरीदुर्गसोडून धारागिरी
दुर्गांत होते. निजामशाहाकडील यारीतीचे वर्तमान यकंदर अल्ली
यदिलशाहास कळून याउपरी निजामशाहाची दौलत राहणारनाहीं.
तो मारलातरी पडावुतरी जाईल परंतु धारागिरीचाकिल्ला फार
मजबूत तैसाकिल्लां दर्याखानाचे हातास लागल्याने तो असत्यास
नित्यनूतन शल्य होईल यास्तव तो धारागिरीचा किल्ला आप-
ल्या स्वाधीन घ्यावाह्मणून अल्लीयदिलशाहा अपल्या फौजे-
निशी चालेकरून धारागिरीवरी आले. ही बातमी दिल्लीस
पावली तेव्हां दिल्लीचे तक्त जाहंगीर बादशाहास होते त्यांनी
देवगतीस पावून त्यांचे वलदायक अलमगिरी बादशाहा ज्यास
प्रतिनाम अवरंगजब ह्मणूनही ते अवरंगजब निजामशाहानी पात-
शाही आपली करावी ह्मणून सर्वत्र निघून आले. हे बातमी
समग्र शाहजीराजास पावली. त्यानी हे कोणत्यास [illegible]
ह्मणून आपल्या स्थलींच राहिले. तेव्हां अवरंगजेबानी आपल्या
वडिलांकडून प्रेषितहोऊन आला ऐसा दर्याखानासहित धारागिरी-

त्या किल्यावरी येक्याबाजूस मोरचे देऊन युद्धकेले. तैसेंची एक्याबाजूस अल्लीयदिल्शाहानी मोरचे देऊन युद्धकेले. त्यांत निजामशाहाचा निर्वाह नाहीसा दौलत समग्र बुडून जाऊन आपणही औरंगजेबास स्वाधीन होऊन गेला. सर्वेच त्या अवरंगजबानी अल्लीयदिल्शहाशी युद्धकरून पकडून आपण देवगिरी दुर्गांत स्थाई होऊन राज्यपरिपालन करूंलागले. तेंव्हां सातारगडांत होतेते शाहजीराजे यानी केली तजवीज जंवरी निजामशाहा अपल्या दौलतेनिशी होते तंवरी अल्लीयदिल्शहा दिल्हेश्वर ऐसा औरंगजबासी मिळून होते. प्रस्तुत धारागिरीदुर्गानिमित्त अल्लीयदिल्शाहास औरंगजबासी विरोध प्राप्त झाल्या करितां अवरंगजब आपल्या फौजेनिशीमात्र राहिले. या उपरी अल्लीयदिल्शहाची अवरंगजबाची मिळणीहोणेनाहीं करितां अपल्यास पेसजी निजामशाहाने जाहगीर दिल्हीं तो देश आतां आपण साधूये ह्मणून निश्चय करून आपुल्या जाहगीरच्या देशाचें व्याज्य करून देवगिरीदुर्ग राज्याखालील ऐशी दुर्गेंहीं शाहजीराजानी साधून आपुले केले. तेंव्हां शाहजीराजाची दौलतेची व शौर्याचेहीं आधिक्यता पाहून इतर राजे व सरदार शाहण्णौकुलाचे ह्मराठे होते ते समग्र शाहाजीराजासी मिळाले. त्या शाहण्णौ कुलाचा विस्तार थोडा जाणवितो. जो छत्रियवंश सूर्यापासूनहीं चंद्रापासूनहीं ब्रह्मदेवापासूनहीं वृद्धीतें पावला ह्मणून भारत भागवत, हरिवंश, रामायण ही ग्रंथांत विस्तारें सांगितले. त्यांत सकल वंशासहीं मुख्य मूल ब्रह्मदेवापासून अलीकडे चंद्र सूर्य हे समग्र कारण जाहले. तत्रापि ब्रह्मवंश व सूर्यवंश व चंद्रवंशाचे राजे येकास येक मिळणींही आहेकरितां, मुख्य ब्रह्मवंशांत

मरीच त्यापासून कश्यप त्यापासून सूर्यनारायण त्यापासून वैवस्वत मनू त्यापासून उत्तानपादराजाचे संततींत दांभीकराजा त्याचे सहा लेंक त्यापासून राजवंश झाला आहे. तैसेंच सूर्यवंशांत रामचंद्राचे लेंक कुशलवापासून वंश विस्तारला आहे. तैसेंच चंद्र वंशांत चंद्राचा लेंक बुध त्याचा लेंक आयु त्याचालेंक नहुष त्याचा लेंक ययाति त्यापासून पुरूराजा त्यापासून राजवंश विस्तारला आहे. त्या त्रिवंशापासून विस्तारिली क्षत्रियकुलें शाण्णौची नावनिशी "भोंसले, घोरपडे, लिंबालकर, जाप्त्याप, नळवंदे, किकाडो, शदे, सावत, निककाकड, फडक, माने, इदल्कर, भिसले, मोहिते, शिरके, फडतरे, काळे, अगरे, पुंवार, होलकर, वणगे, रणनवरे, अटाळे, पाहतसे, करजादाळे, पोलवा, फडसाळ, खेडगळे, बहुगुण, मोरे, सावत, सूर्यवंशी, सोमवंशी, यादव, मस्तके, लोखडे, शिंगाडे, दळवी, घांटके, सनगर, गायकवाड, देवकर, जाधव, सोनवणे, लांडर, उदारे, पिंसाळ, विरज, राय, जाहे, भाडलकर, थुजाठे, शिशोंग, शिरसाठे, भानदुर्ग, काडे, कराडे, गाळिंगरूड, गावाडे, दुमाल, रणपिशका, पुशे, मठले, ठोके, गुजर, खडटोन, कुराहे, शलके, शिलार, गाडे, काटकर, महडीक, वानविरे, वितरे, वाघमारे, वाघचवरे, वाघ, कल्पाडे, शितोले, शिकरे, वात्रर, इगवळे, नारादिवे, बोधळे, बरूगर, इंसाफ, आहारकर, अवारे, दुनमोताटे, तगठ, लगड, कल्याण, करटोंवर, शंकर, बालके, येणेप्रमाणे तमाम मराठे सरदार शाहजीराजासी मिळाले." तेणेकडून शाहजीराजाची दौलत अधीक वाहडली. हे वर्तमान दिल्हेश्वरास पावून त्यास केली तजवीज येणेप्रमाणे होणेस मुख्य कारण अल्लीयदिल्शाहास आम्ही पळविल्या करितां जाहले. या-

स्तव आतां अल्लीयदिलूशाहा अह्मी येकमत होऊन शाहजीराजास उणें करावें ह्मणून दिल्लेश्वरऐसे अवरंगजेबानी तजवीज करून अल्लीयदलूशास संविधान करून येकहोवून उभयतांहीं शाहजी राजासीं युद्ध योजून भीवरातीरी येऊन उतरले. तेंव्हां, शाहजी राजानी, तमाम यवनास मारून निर्नाम करितों ह्मणून तीनवर्षे युद्ध केले. तेव्हां शाहजीराजाचे आराध्य दैवत स्वप्नांत येऊन तुजकडून यवनाचा नाश होतनाही ते कारण पुढे कित्तेक दिवसा नंतर तुझे लेंकाकडून होणार करितां अतां यवनाशीं संधी करून घेण ह्मणऊन आज्ञापिले. त्याईश्वर वचनाचा अंगीकार करून शाहजीराजानी नूतन निजामशाहाचे मुलूक आपण बांधिला तो समग्र दिल्हेश्वर अवरंगजब व विजापुरचें अल्लीयदलूशाहा उभयतास वांटूनदेऊन सोडून आपण आपल्या स्वराज्य सातारगड नगरांतच राहिले. उपरि कित्येक दिवसानंतरें अवरंगजेबास व अल्लीयदिलूशाहासहीं विरोध पडला. तेंव्हां अल्लीयदिलूशाहानी शाहजी राजे आपले वडील इभराईमखानाचे स्नेहित आणि शूरहीं जाहल्या करितां आतांहीं त्याचास्नेह राखावा ह्मणून शाहजीराजास बलावून पाठवून बोलून आपल्याकडील सरदार रणदुल्लाखान् ह्मणणारास बरोबरी देऊन दक्षिण प्रांतचे राज्य वगैरे अवरंगजबास तोफा देणार समग्रास स्वाधीन करिणे ह्मणून पाठविले. शाहजीराजे तेणेप्रमाणे निघून दक्षिण प्रांतचे राजेलोकांस जिंतले नावनिशा—
विधुपुरचाराजा वीरभद्र, कोंगदेशाचाराजा कोंगनायक, कावेरी पट्टणाचाराजा जगदेव, श्रीरंग पट्टणाचाराजा कंठीरव, तंजापुरचा विजयराघव राजा, चंदीचाराजा वेंकठनायक, मधरेचाराजा तिरुमल नाईक, वालीगुंडापुरचाराजा अरिकाल वेंकटनाईक, विधानगरचा

राजा रंगशायीनायक, इंसकूटपुरचाराजा तन्नोगोडनायक, वरकड पाळेपट्टचे राजे कित्तेक याइतुक्या राजांसहीं जिंतून करभार यापासून घेतला. तो समग्र अल्लीयदिल्शाहास पाठविलें. तेणेकडून शहामजकूर फार संतुष्ट होऊन नूतन बेंगळूरचे राज्य आपण स्थापिलेहोते ते पांनसुपारीस शाहजीराजास जाहगीर दिल्हे. शाहजी राजानी बेंगळूरास येऊन पाहतेवेळेस किल्ला मजबूत स्थळहीं वासयोग्यसे भासल्याकरितां सातारांतून संसार तमामास बलावून पाठवून घेऊन आपण बेंगळूरींच वास्तव्य करून शिवाजीराजे व येकोजीराजे. उभयतांस सकल विद्याभ्यास करविले. तेव्हां शिवाजीराजे यांसी बारावर्षांचे वय झाले. शूरहीं जाहले. त्यासमयीं शाहजीराजास स्वप्नांत श्रीसांबशिवानी येऊन शिवाजीराजास येथे ठेऊन घेऊ नका याकडून उदंड कार्य होणार आहे त्याकरितां यास सातार पुणे प्रांतास पाठवूनद्या ह्मणवून आज्ञापिले. तेव्हां शाहजीराजानी जेष्ट भार्येपासून जाहली संतती येकोजीराज जाहले करीतां वयानी धाकुटे झालेतरी मानास हेच वडील ह्मणून आपलें युवराज्यपदें व बेंगळूर तक्तहीं शके १५६२ विपु संवत्सरी देऊन आपली बिरुदें समग्रहीं येकोजीराजास देऊन आपले कुलदैवतहीं येकोजीराजास देऊन शिवाजीराजास सातार पुने प्रांताचे राज्यास शके १५६२ विपु संवत्सरीं तक्तबांधून पाठविले. तदनंतरें शिवाजीराजे सातारगडास पावून अजूबाजूचे गड किल्ले दुर्गें कित्येक बाछाई मुलकूचे बांधून राज्य करूं लागले. शाहाजीराजे बेंगळूरीच होते. त्यांस अल्लीयदिल्शाहानी दोनतीनदा बलावून पाठविले. त्यास शाहजीराजे निराकारण करूंलागलेशेच होते त्यावरून अल्लीयदल्शाहास शाहजीराजे बलाविलीयां येत नाहींत; त्यांचे लेंक शूरहोऊन बाछाई

मुलुक बांवे [illegible] हजीराजे शूर, आतां त्यांचे [illegible] शाहजीराजे चढूनगेले आहेत ह्मणाव[illegible] वैषम्याने क[illegible]डून शाहजीराजास धरून कैद करावे ह्मणावयाची योचना करून मुस्तफ्खान् नाम सरदार मोठा कपटज्ञ त्याला पाठविणेचा निश्चय करून त्या बरोबर दिलावरखान्, फरीदखान् हैबती राजाचालेंक बल्लाळराजा मसूद-खान्, अज्ज़मखान्, सजारखान्, राववराजे ह्मराठे, यादुहखान्, बाजीराजे ह्मराठे, अंबरखान्, वेदाजीभास्कर ब्राह्मण, जोहरखान्, कण्णरचा प्रांतिनाम कन्नोळ यासरदारास बरोबरी देऊन हरउपाय कडून शाहजीराजास जीत धरून अगावे ह्मणून सांगून मुस्तब खानास बेंगळूर प्रांतास पाठविले. तो मुस्तबखान् बेंगळूर प्रांतास येऊन शाहजीराजास सांगून पाठविलाजे अलीयदिलशाहा बादशाहा कडून अन्यत्र कार्यास्तव आज्ञापितहोऊन मी आलों आहे. त्यास तुह्मासी भेटून तजवीज करून मग कशास प्रवर्तणेस निरोपिले आहेत करितां अगत्य भेटीसयावे बोलणे आहे ह्मणून सांगून पाठविला. तेंव्हां मुस्तफखानाची कपट योचना शाहजीराजास जाणवली तरीहीं आह्मी बाछायतीचा मर्यादेस उणें कां करावे याच्या कपटाने काय होणेंआहे, पाहूनघेऊं, ह्मणून येकोजीराजे यास अधिपत्य समग्रही दिल्हेहोतें. परंतु, त्यांचें वय लहानझाल्याकरितां यांचे व दुर्गांचेंहीं संरक्षणास ज्येष्टपुत्र संभाजीराजास ठेऊन आपण समागम घेतले सरदार खंडाजी ह्मणून, मानामानाजी ह्मणून, तानाजी ह्मणून, बंधूजी, भांडवलकर, दशदीत ह्मणून, मेघजित ह्मणून, हे सातहीं शूर व आप्त जाहल्याकरितां यांस घेऊन मुस्तबखानाचे भेटीस गेले. तेंव्हां कित्तेक अपशकुनहीं जाहले. परंतु त्याची परवा करीनासें जावून

पावले. तेव्हां मुस्तबूखानाने फार मर्यादेने भेठी घेऊन उदंड उपचार करून अणखी अपल्यास तजवीज करिणे आहे करितां दाहा पंधरा दिवसाचे कामास आपण येथेंच उतरावें ह्मणाले. येणेप्रमाणेच शाहाजीराजानी या समीपच स्थलांत आपले डेरे देऊन
5 उत्तरले. मुस्तभखानाने शाहजीराजास पातेरा होईजेसे स्नेह नित्य नूतन वाहडवीत आला. परंतु राजे यास विश्वासले नाहीत. बाहेरं गास आपलें कपट राजास कळलें नाहीं ह्मणून मुस्तफखानास भासावें यानुसार होते. तेव्हांहीं राजाचे डेरांत अपशकुन चिन्हेंच उदंड दिसूं आली. त्यावरून ते स्थल त्यागून राजानी आपल्यादुर्गांत येऊन
10 पावले. देवप्राबल्यास्तव येथेंच राहिले तेव्हां मुस्तबखानाने येके-दिवशी रात्री आपल्याबरोबरी आल्या सरदारास शाहजीराजाचा डेरा घेरून घेणेस निरोपून आपणहीं त्यांचा पाठीराखा होवून शाहजीराजास ही सूचना कळली नव्हती करितां आपल्या सरदारानिशीं डेरांत सुख करीत होते. येकायेकी अर्धरात्रीं डेऱ्यास सर्दारलोकानी
15 येऊन घेरून घेतले वर्तमान राजाकडील सर्दारानी राजास उठऊन सांगीतले. तेव्हां राजे हुशार होऊन घोड्यावरी स्वारहोऊन आपले सर्दारानिशी युद्धाभिमुख होऊन युद्ध केले. तेव्हां बहुत लोकांस जायांकरून फारवेळ युद्ध केले. शेवट खानमजकूराकडील सर्दार बाजीरायांसी युद्ध करीतांना बाजीरायांचाहात चालून शाहजीराजे
20 जखमीहोऊन घोड्याखाले मूर्छागत जाहले. सर्वेची बाजीराजे व मुस्तफखानही शाहजी राजाजवळ येऊन राजास अनेक उपचाराने मूर्छा सावध करून जखमहीं बांधून राजास अंबारींत बसवून विजापुरास अल्लीयादिल्शहाकडे पाठविले. शाहजीराजाचे ज्येष्ट पुत्र संभाजीराजे बेंगळूरीं होते. त्यांस मुस्तफखानाने केलें कृत्रिम व

शाहजीराजास विजापुरास पाठविले वर्तमान साद्यंत कळून संभाजी राजे मुस्तबूखानासी युद्धास तयार झाले. इतक्यांत मुस्तभखानाने बेंगलूर किल्ला साधावयाचे तात्पर्यैंकडून युद्धास आला. उभयतांस युद्धलागले. हे वर्तमान समग्रहीं शीवाजीराजास कळून त्यानी शेना सन्नद्ध करून अल्लीयदिलूशाहावरी चाले करिणेस शिद्ध 5 जाहले. या दोठांयींचे वर्तमान अल्लीयदिलूशाहास कळून अल्लीयदिल् शाहाने बेडराचा यजमान बल्लाळ, फत्तेखान्, मुझेखान्, या तींचे सरदारांस युद्धसन्नाह व सेनाहीं देऊन शिवाजीराजानी पादशाहाहीं गड किल्ले बांधिले. तेसमग्र सोडून शिवाजीराजे आहेत ते स्थल पुरंदरगडास पाऊन शिवाजीराजास हस्तगत करिणे ह्मणवून निरो- 10 पून पाठविले. उपरी त्या त्रिवर्ग सर्दारानीहीं शिरोबल ह्मणाव- याचागड शिवाजीराजानी आक्रमिला होता तो घेऊन तेथें बेडराचा यजमान बल्लाळास ठेऊन, फतेखान्, मुसेखान् दोघेहीं शिवाजीराजे होते त्या पुरंदर गडास वेढा दिल्हे. तेंव्हां शिवाजीराजानी आपले शेनापती भीम ह्मणणारास बलावून फार रागाभरून याक्षणीं तुह्मी जावून शिरोबलाचा किल्लाघेवून ठाणे ठेवून येणे ह्मणवून निरोपून अपण फत्तेखान हुशेखानासीं युद्धास सन्नद्ध जाहले. भीमशेनापती जावून शिरोबलाचा किल्यास वेढून चहूंकडे मोर्चे देवून तोफखाना नवबिाणाचा स्मर केले. तेंव्हां बल्लाळाकडील सैनीक समग्र डोसकें दाखविनासें किल्यांतच दडाले. भीमसेना- 20 पतीनी चहूंकडून किल्ला पाडून हल्ला करून आंतशिरून खन्ल करिण्यांत बल्लाळासहीं मारून टाकून किल्ला स्वाधीनकरून घेवून आंत आपलें ठाणें बसवून अपण निघून शिवाजीराजाकडे आले. त्यानी पावत्या अगोदरी फत्तेखान, मुसखान, उभयतानी

फौज तयार करून घेवून पुरंदर गडावरी हल्लाकरून फौजचढून गेले. तेंव्हां शिवाजीराजानी वरील किल्यांतून जबर मारकरून कित्तेक फौजेकडें लोट करून कित्तेकांस तोफाने व भांड्याने व बर्चीने व तरवाराने मारून व शीशें तावून ओतून ऐसा जबर मार करून हल्ला परतून सोडविले. तदनंतरें दुसराकित्ता फत्तेखान हुशेखान अपल्या फौजेनिशी संधीपाहून येकायेकी पुरंदरगड तमाम चढून जावून किल्याचा दरवाज्यास जावून लागले. तेंव्हां शिवाजीराजे अपल्या जवळील थोंडे लोकानिशी बाहेरी निघून अपल्या अंगेकडून महायुद्ध करून फौज तमाम मारून काहडून आल्या दोघे सरदरां पैकी हुशेखानासही मारूनटाकिले. फत्तेखान पळून गेला. त्या बरोबरी त्याची फौजहीं गेली. त्या उपरी शिवाजीराजे बाहेर निघून सेनासन्नद्ध करून अल्लीयदलूशाहावरी जाणेस सिद्ध जाहले. इतक्यांत शिरोबल दुर्ग साधून भीमशेनापतीहीं येवून पावले. ऐसे असतां चित्रकल्लदुर्गाचे राज्यकरणार विच्चकत्तीभरमा ह्मणणार मोटाशूर त्याची शेना समीप राहावयाचें स्वार उजव्याबाजूस तीनी हजारस्वार त्याचे तरवारीस मेण सेन्याचे डाव्याबाजूस तीनहजार स्वार—त्याचे तरवारास मेण रुपाचे त्याखेरीज मार्गे पुढील जिले-बचे वेगलेच याखेरीज चित्रकल्लदुर्गाचे प्यादे फार जबरदस्त तैसे प्यादेहीं त्याकडें फार. या सन्हानिशी त्याने सर्वदा अल्ली-यदिलूशाहाचा मुल्क व विजापुरची पेट देखील मारून लुटून घेवून जाणे ऐसें बहुतदा करीत आला. तो त्या किस्त्यासहीं पहिल्या प्रमाणेंच जावून विजापुरची पेट लुटून गेला. तेंव्हां अल्लीयदिलूशहानी तजवीजकेलीजे दक्षिणेकडे बेंगळूरास मुस्तब खानास पाठविलते जे करितात्ती परंतु संभाजीराजे स्ववशास यावयाचे

दिसतनाहीं. चित्रकल्लदुर्गांचा भरमा विजापुराची पेट देखील मारून लुटून घेऊन जातो. पुनेप्रांतास मुसेखान व फत्तेखानास पाठविल्यापैकी शिवाजीराजानी हुसेखानास मारून टाकिले. फत्तेखान सर्वस्वहीं गमावून जीवानिशी येऊन पावला. आतां शिवाजीराजे फौज तयार करून विजापुरावरी चाले करावयास 5 सिद्धजाहले आहेत. शिवाजीराजे वरप्रसादी आणि शूरहीं कोठें गेल्यांहीं जयच पावणार तशानीं चाले करून आल्यावरी विजापुरचा विचारहीं संशयांत आहे करितां यास मुख्य योचना करून शाहजीराजास कबूल देऊन मोकले करून यांकडून हे राजकारण यकंदर थोपावें ह्मणवून दृढयोचना करून शाहजी 10 राजास कैदेंतून मोकळें करून भेटीस बलावून शाहामजकूरानी ह्मणाले राजेहो तुह्मास व अमचे वडील इब्राहीमखानासहीं बहुता दिवसापासून स्नेह तुह्मांकडून इब्राहीमखानासहीं उदंड कामें जाहली इब्राहीमखानानी तुह्मास बहुत उपकार केले. प्रस्तुत अह्मीहीं तुह्मास तसेंच चालविले. तुह्मास दक्षिणप्रांतास आह्मी 15 पाठविल्यास तुह्मी सांगीतल्याप्रमाणे काम मात्र केलें. परंतु तुह्मी अह्मापासी न येतां बेंगळूर जाहगीर तुह्मास दिल्याकरीतां संसारहीं आणवून तुह्मी तेथेंच राहून गेलां. तुह्मी अह्माजवळी असावें ह्मणून तुह्मास बलावणेस्तव मुस्तफखानास पाठविलों. त्यानी वेगळ्याच रीतीनें तुह्मास फाठविले. असो, आतां ते 20 कोपातें मनी धरूनका आतांहीं तुह्मास अह्मास संधी हेच कीं—तुमचें पुत्र शिवाजीराजे यानी अमुचे शिंव्हगड घेतले आहेत ते गड आमुचे आह्मास सोडून द्यावें तुमचे ज्येष्टपुत्र संभाजीराजे बेंगळूरांत असून मुस्तफखानाशी भांडताती त्यास व तुमचे संसारासहीं

सातारासी बलावून घेऊन बेंगळूर सोडून द्यावें. तिसरें चित्रकल्ल दुर्गाचा भरमा फार लबाडा करितो त्यावरी मोहिम करून त्याला स्ववशास आणावें ह्मणाले. या तीनी गोष्टीसहीं शाहजीराजानी अंगीकार करून उभयता पुत्रास लिहून पाठवून शिंव्हगडहीं सोडविले. व संभाजीराजे व येकोजीराजे उभयतां संसारासहित सातान्यांत येवून राहणे ह्मणवून बेंगळूरहीं सोडूनदिल्हे. आपणहीं फौज तयार करून भरम्यावर चालेकरून गेले. शाहजीराजे चित्रगल्ल पावले तेंव्हां भरमा बागामध्ये माशाची शिकारी खेळत होता. त्याला त्याकडील लोकानी अल्लीयदलूशाहानी फौज पाठविले आहेत. त्या फौजेंत शाहजीराजे येताहेत ह्मणून सांगीतले. तेंव्हां भरमा आपुला बिरूदाचा घोडा आणऊन स्वार होवून वरिलिहिल्या प्रमाणें सन्नाहहीं बरोबरी घेवून युद्धास आला. शाहजी राजानी त्यासीं चांगले युद्ध करून आपले हातानेंच त्याला मारून भरम्याचें डोसकें कापून रुमालांत बांधून घेतले. त्याच्या घोड्याची बिरुदें ताजवस ज्याव तोडेंहीं तीनीबिरुदें काहडून घेवून त्याची फौजहीं कित्येक लुटून घेऊन राजे विजापुरासी पावून अल्लीयदल शाहा समोर भरम्याचें डोसकें व त्याचा घोड्याची बिरुदें तीनीहीं ठेऊन खुरनिशि केले. तेंव्हां अल्लीयदलूशाहा अत्यंत संतोष पावून त्यानी आणिली बिरुदें त्यांसच देवून आपल्या सकळ बिरुदांनिशी भरली सदर शाहजीराजास बकशीस केले. सदर बकशीस केल्यांत शाहजीराजास लाभली वस्तू हीरवा मखमली डेरा, जिलेबाचा तास नगारा, येकट सदरेचा हिरवा मखमली चांदनी, सोन्याचे कलशासहित सोन्यारुप्याच्या अंबान्या हत्ती सहित, जिलेबचे सदरेंतील नंगीसंशेरवाले बाछाइचे बाजूचे विच-

कर्तीचे भरम्यास मारून घेतली घोड्याची बिरुदें, नव्हतां बाछाईचे सदरेंतील जिलेबेचे घाड्याची बिरुदें घोड्यासहीत ताजवस ज्याचा हुंमादेखील मोहिमरत व चंद्रसूर्य वाद्य, सोन्यारुप्याची चोरखणी डेरा, हिरव्यामखमलीचा सदरेचा थोर्ला व पत्रापडदे जगाली त्याचे रेशमी तमवे, त्या डेराचे पांय, त्या चडते ठायींचा चांदनी हिरवी 5 मखमली व त्याचे हिरे जडित त्याचे कलशदेखील व रेशमी तिवा- श्या तक्त खासजीच्या पांयाच्या त्यावरी घालावयाच्या सुजन्या देखील व डेरा खालील सुतर नळ्यांच उंठ व हिरव्या सखलातीचे निशानाचे हत्ती व सोन्यारुप्याचे मोलाम्याचे पाखरा व दांतास लाविल्यासनिना हिरवे मखमलीचे शेरेमाशेसहीत पान्याचेहत्ती 10 इतुक्या सन्नाहानिशी भरली सदर बकशीस केले. ते समग्रहीं शाहजीराजे पावले. शाहजीराजे तो बहुत मान समग्र पावून अल्लीयदल्शाहाचा निरोप घेऊन सकल बिरुदें विशेष संपदेनिशी साताऱ्यास आपले संसारांत पावून सुखी राहिले. आतां शिवाजी राजाची प्रख्यातता झाल्याचा विस्तार जाणवितों. आपुले वडील 15 शाहजीराजे यानी अल्लीयदलूशाहा पासून मोकळीक होणेस्तव लाभलें राज्य देखील सोडून साताऱ्यांत येवून राहिल्यावरी शिवाजी राजे पुरंदरगडांत होते. त्यानी अपला मंत्री सुवर्णनामक ब्राह्मण त्यास सोनाजीपंत ह्मणून येक त्यास बलावून येकांती सांगीतले जे अमुचेवडील शाहाजीराजे परम शूर आणी योगवंतहीं त्यानी 20 केली कामेंहीं निर्मळ मनेकडून केले. परंतू त्यांत थोडा भाव सुचतो. तो कायह्मणजे प्रथम निजामशाहा संगतीस होते ते अल्ली- यदिलूशाहाचे बोधनेवरून त्याकडे आले. परतून निजामशाहानी बलावितांच त्याकडे गेले. पुन्हा अल्लीयदिलूशाहाकडेहीं आले.

ऐशा दोनी तीनी येरधारा जाहल्या तशाचे संगतीस जितके दिवस होतेकीं त्या त्याची कामें निर्वंचन कडून करूनहीं त्यां त्यांस यांचेठायीं कपटच भासावयाजोगें जाहले. परंतु आपले ह्मणून विश्वास धरावयास ठाव नाहींसें जाहले. त्यां त्यांस त्यां त्यांना
5 कार्य करण्यावांचून सरनाते कार्यास यांस आपले करून घेऊन कार्य शेखर करून तदनुसार मान बहुमान केले. येवढच परंतु मनेंकडून हे आपले ह्मणून मानावयाजोगी करणी वडीलां कडून घडली नाहीं. ते कैशी ह्मणजें थोरमनुष्यानी येकाची संगती धरिल्यावरी त्याशी विगडताच नये कदाचित् विगडावयाजोगे
10 (संभवलेतर) परतून त्यांशी मिळूनये. हे तो प्रसिद्ध नीति असतां या रीती चालून बोलिइतुक्यासहीं, वडील अंगेकडून शूर आणि निर्वंचनेंकडून वर्तल्या करितां कात्रिमी यवनापासून वडिलांस ईश्वर राखिले. आह्मी प्रयासाने घेतलें सिंव्हगडहीं व आपण बहुत प्रयासेंकडून संपादिले बेंगळूरहीं यवनास सोडून देवून साताऱ्यांत
15 येवून राहिले. आतां त्यांस वृद्धाप्य दशाहीं आली. याउपरि आह्मास सुचल्या बुद्धीनुसार जावें. अल्लीयपल्शाहाकडे वडिलांनी अनेक प्रयास केले; तरीहीं त्यांचे चित्तांत अह्मी जडजाहलोः अह्मास तोडावे ह्मणूनच आहे. तसेच निजामशाहाचे राज्य बांधून घेवून देवगिरीदुर्गांत आहे त्या अवरंगजबासहीं आह्मी येक शल्य होवून
20 आहों. आह्मास तोडावें ह्मणावयाचेंच आहे. हे दोन प्रबलशत्रूमध्ये अह्मी पुरंदरगडांत असून राज्यकरावें ह्मणिजे अह्मास कदापी चालणार नाहीं. येखादेवेळेस दगा करून अह्मास बुडवतील याकरितां अह्मी बाहेर निघून यादोघांसहीं अवरावें तेंव्हाच अमचा टिकावा होईल, हे तजवीज तुह्मास मानते काय ह्मणून

विचारिल्यास त्यानी उत्तर दिल्हे जे महाराजानी केली तजवीज इतुकीहीं खरीच. प्रस्तुत महाराजानी योजिलें कार्यहीं करावेंच ईश्वरहीं साह्यहोईल ह्मणून त्यानी जबाब दिल्हा. त्यावरून महाराज शिवाजीराजे फौजेची संजोगनीत्व यवनावरी राजकारणास प्रवर्तले. तो विध प्रथम अह्मी या दोघानीहीं सर्व प्रयास केल्याहीं 5 त्यांचा यत्न चालेना त्या ठिकाणी राहून मग वरकड तजवीजेस प्रवर्तावे ह्मणवून स्थल परामृश केल्याठायीं पश्चिम प्रदेशीं विराट देशांत साघपर्वताचे घाटाखाले पश्चिम समुद्रतीरासमीप देश लोहपर्वतप्रांतीं प्रतापगडास समीप जयवल्ली नगर आहे तेस्थल बहुत कुवल. तेथें कोणाचाहीं लाग नाहीं. वाटेस घाटहीं कुबल 10 करितां तेस्थल आक्रमावेतरी वाटेस बहुत राजे आहेत. ते राजे समग्र अल्लीयदल्शाहास ताफा देणार, त्या समग्रास मारूनच तेस्थल, साधावें ह्मणावयाचा दृढनिश्चय करून यास प्रथम सिंव्हगड साधिलातो शाहजीराजाचे मोकळीकेस्तव अल्लीयदल्शाहास सोडिला होता तो परतून घेऊन त्या सिंव्हगडास अधिकरून आपले गड 15 किल्यांत समग्र सामान रस्त व फौज हे समग्र भरून बंदोबस्त करून आपण बरोबरी घ्यावयाची फौज, धारकरी, चांगला रावूत, निवडून आपल्या मेनास पाहिजे तितुकी शेना पादचारीच विशेष घेऊन बरोबरी कोणती रस्तहीं मागून यावा ह्मणावयाची अपेक्षा न धरावयाजोगी सुलभांत घेऊन प्रयाण सिद्ध करून, अनेक 20 द्रव्य दक्षिणायुक्त यात्रादान करून, देवता प्रार्थना कुलदेवताराधना विशेष करून, प्रयाणसमयीं कुलदेवता प्रत्यक्ष होऊन स्वप्नांत जयप्रद ऐसा दृष्टांतहीं दिल्हा. तोहीं पाहून जयभेरी ठोकून सुमुहूर्तें विजयदशमीचे मुहूर्ताने कूच करून चालिले. विजयदशमी

सणांस कूचकेलें ह्मणजें भोंसल वंशांत जयप्रद दिवस तोच ह्मणून परंपरा चालते. याकरितां उत्तम शकुनहीं जाहले. त्या शकुन सुमुहुर्तानिशी कूच करून जातेवेळेस आरंभा पासून जयवल्ली नगर पावेतोहीं वाटेस निबिड वन, निबिड पर्वत संधींत वनांतहीं अनेक देशाधिपती दुर्गाधिपति, पाळेगार, जमेदार, त्या सर्वत्रांसहीं मारिल. जातां स्तलसोडून पळालेतेहीं जातां सांपडले यास मारणारास मारून सोडून देणारास सोडून बंदीखाना दाखल करणार त्यां त्यां जोगें योग्यस्थळांत घालून यांत थोर थोर राजे बाजीराजे येक, कृष्णराजा येक, जनकराजा येक, चंद्रराजा येक, या चौघांसहीं जिंतून त्या जिंतिल्या राज्यास येकंदर मजबूत ठाणी विश्वासूक सर्दारांस ठेवून, मागील पाउले आपलें करून पुढें चालेकरून जयवल्लीनगर पावले. त्या नगराची थोरवी थोडी कळावयास्तव सांगीजेलीहोती जे—सिंव्हेपर्वताच्या शिरेस घाट उतरून या घाटास रडतोंडीचा घाट ह्मणूनहीं नाव पावलें आहे. त्या घाटाची कुत्रलता प्रख्यात तसा घाट उतरून येकपद्मार्गानें बहुतदूरजावून लोह पर्वताचा माथा चडून खाली पाहिल्यां समग्र निबिड वन त्या वनांत सूर्यरश्मि पडल्यां भूमिवर गोष्पादमात्रहीं पाहण्यास सांपडेना; शुद्ध अंधकारमय तैशा वनदुर्गाच्या आवरणामध्ये जयवल्ली नगर. त्या नगरासमीप प्रतापगिरीदुर्गहीं; तेस्थळहीं जिंतूनि तेथील रामचंद्रराजा ह्मणून वरी राहिला. तो त्याला पळवून आपले स्वाधीन करून तदनंतरें त्यां स्थलांत व प्रतापदुर्गांतहीं मजबूत ठाणी ठेऊन पलीकडें स्वारहोवून पश्चिम समुद्रतीरीं उतरून समुद्रामध्ये कित्येक प्रदेशा पलीकडे कांठास विशेष दूर नाहींसे येक किल्ला मजबूत बांधून त्यास शिवलंका ह्मणून नाव

ठेवून त्या शिवलंकेच्या किल्यांत वस्तीहीं करून, रत्नखचित सिंव्हसन येक करून, त्या सिंव्हासनावरी आपण बसून, शिवशक ह्मणून येक शक कल्पून, सकल हिशोब कितोब वगैरे लिहिण्यांत शिवशक घालून, लिहिजेसें आपुलें अधिकाराचे भूमीस समग्र आज्ञापून येणेप्रमाणे चालवून, आपण तेथें राहिले. जयवल्ली नगराचा चंद्रराजा पळून गेला. तो अल्लीयदलशाहापासी पावून शिवाजीराजाची ख्याती व शौर्यधैर्यादिकृत्य समग्र अल्लीयदलशाहास जाणती केली. ते अल्लीयदलशाहाने परमाश्चर्य मानून तवेळ पावेतो शिवाजिराज अमुके ठांया आहत ह्मणावयाचें देखील कोणासहीं कळलेनव्हतें. चंद्रराजानी सांगितल्या वरून अल्लियदलिशाहास त्याशिवाजी राजाचा कृत्याचेठायीं आश्चर्य व असूया विशेष होऊन सर्व प्रकारें शिवाजीराजास खाली करावें नाहीतरी आपलें आधिपत्य टिकणें कठीण ह्मणून दृढ योचना करून, त्याचे बारा वजीरा पैकीं अफजलखान ह्मणणार मुख्य वजीर त्याला अब्दुलखान ह्मणून प्रसिद्ध आहेत्या अफजलखानास बलाऊन तुह्मी पादशाहाचे रफाक मावें बहुत कामें केलां आहां. बहुत मुल्क साधिलाहो आहां तुह्मामुळें बादशाहास नाव आहे. अतां शाहाजीचा ल्योंक केवळ शिवाजी उन्मत्तहोऊन बापाची गोष्टीहीं ऐकनासे आपण अतिक्रमून बाच्छाई मुलुकें तमाम बांधून बाच्छाई खजान्यास न्यावयाचें द्रव्य लुटिलें होतें नव्हतां प्रस्तुत बाजीराजा, कृष्णराजा, जनकराजा, यांचा मुलुक बांधून पलीकडे चंद्रराजाचा मुलुक जयवल्लीनगर प्रतिनाम जावळी ह्मणावयाचें स्थलहीं आक्रमून समुद्रामध्ये किल्ला बांधून शिवलंका ह्मणून नावे ठेऊन जडित सिंव्हासन करून, आपण बसून

आपले शक देखील चालविले. उपरि तो काय करीना याकरितां तुह्मी विशेष फौज विशेष खजाना घेऊन तुह्मा बरोबरीचे वजीर अकरा आहेत; त्यांसहीं बरोबरी घेवून जावून बहुत बुद्धीनें शिवाजी राजातें धरावें अथवा मारून तरी टाकावें, 5 त्याविना अमुचा टिकाव होईना ह्मणून सांगीतल्यास अफजुलखान कबूल होऊन सकलसैन्यहीं अकरा वजिरास कृष्णाजीपंत वकीलास बरोबरी घेवून निघणेस सिद्धजाहला. इतक्यांत शिवाजीराजे पूनेस येवून पावले ह्मणून वर्तमान आले. तेंव्हां चंद्रराजानें सांगीतलेंते शिवाजीराजे तेथुन निघून 10 पुणेस आलेते येक्या कामास बरेंच जाहले. जावळीगडांत असलियां त्याचा लाग करिणे बहुत प्रयास तो पुणेस आल्या करितां परतून त्याने येवूनि पावतो इतुक्यांत आह्मी पंढरपुरावरून निस्संग जावळीगडास जावून जावळी व प्रतापगड साधिल्यां ते शिवाजी मैदानांत पडला. त्याचें पारपत्य सहज करूये 15 ह्मणून सल्ला दिल्हा. त्या चंद्रराजाचे सल्यास युक्तमानून अफजल्खान कूच करून निघाला. तेंव्हां उदंड अपशकुनहीं जाहले. मुख्य त्फथे लस्कर ह्मणणार बाछाईचा खांसहत्ती जो निशानाचा तो हत्ती पहिल्या मजलेस देवगतीस पावला. तेंहीं अलक्ष करून अफजलखान पंढरपुरचे मार्गाने प्रथम जावळीगड प्रतापगड 20 साधून मग शिवाजीवरी परतावें ह्मणावयाचे योचनेने चाली केली. तेंव्हां शिवाजीराजाचे कुलदैवत श्रीजगदंबा तुळजा भवानी राजास रात्रिकालीं प्रत्यक्ष होवून, अफजल्जखानाने केली योचना अल्लीयदल्शाहाने निरोपिला अर्थ अबुजुल्खान कपटाने स्नेहाचे सन्निधान करिल त्यास पातेजातानये ह्मणूनहीं त्याक्षणी

पुणें सोडून जावळीगडास पावणें, तेंथेंच अफजलखानाचा संहार मी उभीराहून तुजकडून करवितें ह्मणून सांगीतली. सवेंच राजे उठून देवीस नमस्कार करून देवी अप्रत्यक्ष जाहल्यावरी स्वप्न पाहिलें ह्मणावेतरीं जागाच आहें: अतएव कुलदेवता प्रत्यक्ष होऊन पुढिलें भविष्य जाणविलें ह्मणून संतोष 5 मानून त्याक्षणी पूणें प्रांतचे गड, किल्ले, दुर्ग समग्र मजबूत करून अपण जावळी गडास प्रयाण जाहले. तेंव्हां वाटेचे गडकिल्लेंत होतेत्या सरदारांस येकंदर संकेत सांगून ठेविले जे अफजलखान बहुत सैन्यानिशी जावळीस पंढर पुरचे मार्गानें जातो इतक्यांत अह्मीहीं जाऊन पावतों तो 10 अह्मासीं भेटीचे संन्निधान • बोलेल. अह्मीहीं त्याप्रकारेंच बोल देतों. तुह्मी आपले आपले गड किल्ले मजबूत करून फौजमात्र दाखऊन देयीनासे राणांत दबऊन ठेऊन अफजलखान् येणारास त्याचे फौजेनिशी धाराळ सोडूनदेणे, जावळीचे मैदानांत त्याची अमुची भेटी झाल्याठायीं संविधान विघडल्यां 15 त्यावरडीस संकेताचा नगारा वाजवितों, तोशब्द ऐकल्याक्षणी तमाम बाहेर निघून तमाम घाटा बांधून त्याचे एक मनुष्य देखील आंत येऊनदेईनासें आंतील येकासहीं बाहेर सोडीनासें ज्याला जेंथें देखिलें तेंथें मारून टाकिणें. येकमनुष्य सोडणें गरजनाहीं ह्मणून सांगून आपण संकेतकडून वाजवावयाचा 20 जिनसहीं त्यांस कळवून आपण जावळी जाऊन पावले. उपरि अपजलखान् परामर्ष केल्यांत शिवाजिराजे जावळीस पावले ह्मणाव-याचे कळून पंढरपुरचे मार्गानें जाणार वाटेने न जातां विठोबाचे मूर्तीस उपद्रव करावयाची योचना केली. त्यास विठोबा अप्रत्यक्ष

होवून त्याविळेस मूर्ति दृष्टीस पडेनासी झाली. त्याउपरी तुळजापुरास पाऊन तुळजाभवानीचे मूर्तीसहीं उपद्रव मांडिला. तेथेंहीं मूर्ति अप्रत्यक्ष जाहली तेथून निघून शंभूमाहादेवास येऊन उपद्रव आरंभिला. तो बराबरी साहा वजीर मराठे होते. तेंहीं
5 आडवें येऊन अटकाविले. त्या मुळें तेथून निघून पह्लीवन ह्मणावें याचे पालीचे गडास आला. तेथेंहीं देवानें कांहीं चमत्कार दृष्टांत दाखविल्यामुळें उपद्रवकरीनासे तेथें राहून कृष्णाजीपंत वकीलास भेटीचे संविधान बोलणे ह्मणून राजाचे नावें अफजल-खानानें पत्रलिहिलें जें—तुह्मी किती जाहल्याहीं अह्लीयदिल्शाहा
10 बादशहासी विरोधच केला तुमचें नातें तैसें नव्हें. तुमचे वडील शाहजी राजानी केले वर्तुणूक ऐकिलीं असाल्की आतांतुह्मी बादशाहा किल्ले यकंदर बांधिले; व, बादशाही मनसूपदारांस येकंदर मारून टाकिलां, बादशाही खजानें लुटलां, रत्नसिंव्हासन येक करून, त्यावरी बादशाहाहोऊन बसतां, याखेरीज तुरुकाचे मतास निंदितां,
15 जेथें तेथें मशीदा तोडितां, ऐसा येकंदर द्वेष वाढवितां, करितां तुह्मी बादशाहीस गुनेगार जाहलां आहां. अह्लीयदिल्शाहाचे चित्तांत तुह्मास उदंड रीतीने कष्टद्यावें ह्मणावयाचे वाटलें. त्यास शाहाजीराजाच्या स्नेहाकारितां बादशाहास उदंड रीतीने सांगून तुह्मी बांधिल्यापैकीं सिंहगड, भीमरथी, पुरंदरगड, जयवल्ली येवढें सोडूनदेणे. यथाप्रकारें
20 तुमच्यादेशांत तुह्मीसुखरूप असणें ह्मणून वारून घेऊन आलों आहों करितां तुमची अमची भेट जाहल्यावरी वरकडहीं कळून येईल ह्मणून लिहून कृष्णाजीपंताकडे देऊन आणखी कृष्णाजीपंतास कपट युक्तीनिरोपून शिवाजीराजाकडे पाठविले. त्याने राजा-पासी येऊन केवळ आप्तकीने बोलून भेटीचे संविधान सांगितलें.

त्यास शिवाजीराजानी अंगीकार करून फारउत्तम असचे अपेक्षित कार्यच खानानी सांगून पाठविले. ते फार उत्तमजाहलें. खान मजकूरानी या जयवल्लीनगर जावळीचे मैदान येथील रान येथील गड व हे कांहीं पाहिले नाहीतकीं येथेंच आलीयां भेटे गोष्ठी यथास्तितीहोती ह्मणवून सांगून पाठविले. ते वर्तमान कृष्णाजीपंत वकीलाने 5 येऊनसांगतांच खानमजकूर बहुत संतोष पावून फौज कूचकरून चालिले. तेंव्हां बरोबरीचे वरकड वजीरानी त्या स्थळास जातानये शिवाजी राजा सामान्य नव्हें कांहीं कपट करील ह्मणवून उदंड रीतीने सांगीतले; व अपशकुनहीं फार जाहले. कोणतेहीं मानीनासें लोहपर्वताचे उतारांत जावळीचे वनदुर्गास बाहेर उतरून राजास 10 सांगून पाठविले. तेंव्हांराजानी वाटा बेटा समग्र बांधून पलीकडिले मनुष्य घाटांत येऊंनेदेईनासें वाटा तमाम झाडें तोडून खान मजकुराचे लोकांस आपण आलीवाट देखील आपणास कळेंनासें करून आपलें गडें, दुर्ग, किल्लेसमग्र मजबूद करून पुणे प्रांता कडील—नहली नवी संपादिल्या मुलकांनाहीं 15 त्या त्या ठाणेदारांस आपण संकेताचा नगारा वाजवितांच तोशद्ब ऐकिल्याक्षणीं चहुंकडील फौज खवळून अफजलखानाकडील येक मानव देखील सोडीनासे मारून टाकणें ह्मणून ताकीदकरून आपण जावळीचे वनदुर्गा आंतील मैदानांत सदर करून खान मजकूरास भेटीस बलावून पाठविले. ऐशा 20 समयीं शिवाजी राजास वर्तमान आले जे अपजलखान विजापूर सोडून येयेवाटेस नवी मुलुकें आह्मी बांधिलातो बांधीत व लूटे करीत येणेप्रमाणे येत असतां तुमचे जेष्टबंधू संभाजी राजे कांहीं फौज घेवून युद्धास गेले त्यांस घेरून

कलहा अधी देऊन कृत्रमेकरून मारून टाकिलें. ते वर्तमान शाहाजीराजास कळून त्यांचे उत्तरकार्य जाहल्यानंतर त्याच व्यसनानें थोडें दिवस असून शाहाजीराजेहीं परमपदास पावले. त्याचा दिवस शके १५८० विकारी संवत्सरीं संभाजीराजे दैवगातीस पावलें. 5 सर्वेच दोन महिन्याच्या अभ्यंतरांत तोच शक त्याचे वडील शाहाजी राजेहीं परमपदास पावलें. त्यांचे उत्तर कृत्य येकोजीराजानी केले. मातोश्री जीजाईआउ साहेब तुमचे भेटीस आले ह्मणून वर्तमान सांगीतले तेव्हां शिवाजीराजानी फार क्लेश मानून जीजाई आऊस बलावून घेऊन, भेटून 10 समाधान करून, आवूसाहेबांस प्रतापगडावरी ठेऊन, संभाजी-राजाचें उसणें नेतो ह्मणून रागानें असते वेळेस तेंव्हां अफजलखान येक पालखी व कृष्णाजीपंत हेजीवे चौघे पांचजण खिजमतगारानिशी सदरेस आला. उपरि शिवाजीराजेहीं तदनुसारच दोघे चौघे बरोबरी घेऊन भेटीस आले. येकासयेक 15 भेट होते समयीं थोडी बोला बोली होऊन अफजलखानाने राजास गवसून धरून मांजिची कठार काहडून राजाचे पोटावरी चालविली. दोनतीनमार चालविले तरीहीं राजानी अंग्या आंत बारीक बखतर ल्यालेहोते, ते कोणासहीं कळेना. त्यामुळें राजाचे पोटावरी चालविली कठार व्यर्थ होऊन गेली. इतक्यांत राजानी 20 वरचेवरी हाताच्या विसव्याने मार दाखवून डाव्याहाती वाघनखे होती त्याने अफजलखानाचे पोटावरी मारून ओढिले. तेणेकडून पोट चिरलेजावून चरबी बाहेरी आलीतरीहीं खान मजकूर तक्त जाहल्या करितां तेचबी पोटांत आपले हातें भरून दुशालाने पोट ओढून बांधून हाती फरंग घेऊन राजावरी

बार करूं लागला. तेंव्हां राजानी हाती पट्टा घेऊन खानमजकूराचे-
बार यकंदर पट्यावरी आडवून आपण बार करून तोबार
खानमजकुराचे डाव्याभुजापासून उजव्या बाजूच्या बरगड्या
पावेतो उतरल्या मुळें खान दुर्घट होऊन खाले पडला
तेंव्हां शालीवाहन शके १५८१ विकारी संवत्सर मार्ग- 5
शीर्ष शुद्ध सप्तमी गुरुवारी दुपारा अफजल्खान पडला.
खान मजकूर देवगतीस पावल्यानंतर खानाची तरवार कृष्णाजीपंत
हेजिराणे घेवून राजावरी बार करूंलागला. तेंव्हां राजे ह्मणाले जे
तूं ब्राह्मण तुला मारणें अह्मास धर्म नव्हे. आह्मी ब्राह्मण चरण-
रजासच पूजाकरितों. आह्मास गुरुदेवतास्थानहीं ब्राह्मण 10
जींहल्या करितां हाताची हत्यारा टाकून देऊन तुला जावें सारिखें
असल्यां सुखरूप जा वाटा मोकळ्या करून देतों. अथवा येथेंच
राहावेंतरी अन्नवस्त्रास चालवितों रहाह्मणून उदंडारीतीने सांगी
त्यांहीं त्या ब्राह्मणानें ऐकनासे बारावरी बार चालविला. तो समग्र
ओहडीत परतून पाहिनासे राजे चालिले. तेव्हां राजाचा खिस- 15
मजदार येकानें पाहून ब्राह्मण हटास पेटून मारितो. येखादा
मार चुकून लागल्यां कोटयावधी जनास पोसणार राजा जायांहोईल
तत्रापी शस्त्रधरून मारणार ब्राह्मणास सुखें मारूये ह्मणून त्या
कृष्णाजीपंतास मारून दुखड केला. तो ब्राह्मण देवगतीस पावल्या
वरी शिवाजीराजानी पूर्वसंकेताप्रमाणे नगारा वाजविला. तो नाद 20
ऐकतांच जेथिले तेथें लोक खवळून अफजलखानाची फौज तमाम
मारून वरकड वजीरांस धरून फौजेंतील हत्ती घोडे तमाम लुटून
राजापासी आणून पावतें केले. राजानी सांपडल्या वजीरांस बहुमान
करून पाठविले. ते वजीर बहुत शेष थोडें होतें तोहें अल्ली-

यदिल्शाहापासी जावून साद्यंत वर्तमान जाणतें केले. अल्लीयदिल् शाहानी अफजलखानाचे वर्तमान ऐकून दोनघटिका आपले ठायीं खिन्नहोवून बहूत फौज सरदारेंहीं गेलेकीं ह्मणावयाचे व्यसनानें मग्नहोवून पुन्हा हम्मभरून शिवाजीराजावरी 5 लढायी करावी ह्मणून फौज बंदीकरूं लागले. हे वर्तमान पेसजी शिवाजीराजे अफजल्खानास मारणेनिमित्त जावळीस जातेवेळेस पुणेप्रांताचे राज्य समग्र नेतोजी ह्मणणार सेनापतीस निरवून जावळींत आपण संकेत नगारा वाजविला वर्तमान कळतांच चालवेंयाची घटिकहीं सांगून गेले होते. तो नेतोजी 10 ह्मणणार सेनापतीनें अफजल्खान् दैवगतीस पावले वर्तमान ऐकून अल्लीयदिल्शाहानी पुन्हा युद्धार्थ फौज बंदी करिताती ह्मणावयाचें ऐकून अफजल्खान् जावळीस राजाचे भेटीस जातेवळेस ठाणी ठेविल्या गड किल्यांत येकंदर त्यांची ठाणी ठेऊन अपली ठाणी मजबूत ठेवून आपणहीं राजाजवळी जावळीस जावून पावला. तदनंतरें 15 शिवाजीराजयानी नेतोजी सेनापतीस बरोबरी घेऊन अल्लीयदिल् शाहाचा मुलुक बांधिला. तो पश्चिम नगर संपगावरासवड हे शाहार किल्ला सहीत घेऊन यास अधिकारी होता तो अल्लीयदिल् शाहाकडील हिलाल्खानास पडाऊ केले. तोहीं निर्मल मनेकरून राजाचा अंकित झाला. त्यालाहीं समागमें घेऊन शिवाजीराजानी 20 अल्लीयदिल्शाहाचा मुल्क व दिल्लींद्र अवरंगजेबाचा मुल्क देखील बांधिल्या नावनिशा किल्ले दुर्ग गड देखील मायावनी रामपुर कल्धूतिका, जयंतिका, अष्टी, अष्टवठ, वेल्लापुर, उंबरगांव, मसूर, करहाताग, गावें, पल्लीकाने, रलकन, नारबटु, मुरण, कोकपुर, करवार, येणेप्रमाणें तमामें राज्य बांधून यांतील सरदारांस कित्तेकांस

कोंळावरी सोडिलें. कित्तेकांस मारून टाकिलें. कित्तेकांस बंदीखानी घालून साधिल्या राज्यास येकंदर मजबूत ठाणी ठेऊन तदनंतरें नेतोजी सेनापती समागम सेना देऊन अल्लीयदिल्शाहाचा मुलूक व दिल्लींद्र औरंगजेबाचे मुलूकहीं बांधणें ह्मणून निरोपून पाठवून अपण पणालागड साधावा ह्मणून येऊन पणालास मोर्चे 5 देऊन गडावरी चाल केली. तेंव्हां गडावल्यांनी अनेक गोळ्याचा मार व उदंड शीसें तावून ओतिले. याप्रकारीं बहुत मार केले. ते कोणतेंही गणुना करिनासें शिवाजीराजे गडावरी चढून हल्ला करून, किल्लाहीं घेऊन, आंतिले सरदारांस मारून येकून मारिले लोकजातां उरल्यांस सोडून देऊन पनाळगड संग्रह करून घेऊन 10 तेथेंच राहिले. यास कांहीं अगोदरीच अल्लीयदिल्शाहानी तजवीज केली जे–शिवाजीराजे केवळ शूर प्रस्तुत प्रतापगड जयवल्ली प्रांती आहेत ते पुने पनाळगड समीपच करितां तिकडे येतील ते पणाळगड फारचांगला आह्माला प्रियकर आस्ती होऊन आहे. कदाचित् तो गड शिवाजीराजाचे हातास लागल्यां मग आह्मास 15 फार संकट जाईल याकरितां तो राखावा ह्मणून रुस्तुमखान ह्मणणार सरदारास बरोबरी जोर फौज देवून पनाळ राखणेस्तव पाठविले. तो रुस्तुंखान येवून पावतो इतक्यांत शिवाजीराजानी पनाळ हस्तगत केले होते; ते वर्तमान रुस्तुंखानाने अल्लीयदिल्शाहास लिहिले ते पाहून अल्लीयदिशाहा फार व्यसनग्रस्तहोवून पनाळ 20 गडहीं शिवाजीराजानी साधिल्याकरितां या उपरि शिवाजीराजे आह्मास दुर्जय, बहुत राज्य बांधिले, बहुत फौजहीं जमला, आह्मा येकल्याचानें त्यास जिंकवेना ह्मणून दिल्लींद्र ऐसा अवरंगजबास अल्लीयदिल्शाहानी कागद लिहिलेजे-"शाहाजीराजाचे लेंक

शिवाजीराजे केवळ तुंदहोवून तुमचा व अमचा मुल्क बांधिला तो मात्र नव्हतां अमचे तुरुकाचे मताचे जे देखिले त्यांस येकंदर मारितातिं. मशीदा तमाम उपडून सांडिल्या जडित सिंहासन येक करून त्यावरी आपण बसून अपल्यास बादशाहा ह्मणवि- ताहेत. अपल्या नावें शिवशक ह्मणून शक चालवितातीं. ऐसें येकंदर उन्मत्त जाहले आहेत. अमच्या आटोप्यांत येत नाहीत: अमचे पनाळगडही स्वाधीन करून घेतले यास्तव तुह्मी फौजा पाठ- विल्य.ने अ ाची फौजहीं बरोंबरी देवून पाठवून शिवाजी राजास ठां- यांस आणितों" ह्मणून लिहिले. ते पाहून अवरंगजबानि अनेक मोगलाची फौज बरोबरीदेऊन जुलुफकारखान ह्मणणार सरदारास पाठविले. त्या जुलुफकारखानानें अल्लीयदिल्शाहा कडील सरदार पहिले, पनाळ राखणेस पाठविले होते. त्या रुस्तुमखानासहीं मिळून घेऊन पनाळ प्रांतास बहुत सन्नाहानिशी उभयतां आले. तव्हां शिवाजीराजे आपल्या फौजेनिशी बाहेर निघून पुणेप्रांताकडे समोर येऊन जुलुफकारखान् व रुस्तुमखानाचीफौज तमाम मारून टाकून जुलुफकारखानचा निशान हिरून घेतले. तेणे- करून सैन्य समग्र वाताहत होऊन जुल्फकारखान, पराजय पावून, निघून गेला. दुसऱ्याकित्ता जुल्फकारखानानें दर्याखान्, फत्तेखान्, मुसेखान् ऐसे थोर सरदारांस भारी फौजहीं घेऊन आला तैसाच अल्लीयदिल्शाहानेहीं फौज पाठविला: तेहींघेऊन आले. दुसऱ्या कित्ताहीं राजे बाहेर निघून भांडून सैन्य वाताहत करून सोडिले. पुन्हा जुल्फकारखानानें जावून फौज बंदीकरून आला. येणेप्रमाणें जुल्फकारखान् व अल्लीयदल्शाहानी फौज सोळा कित्ते युद्धास आले. सोळाकित्तेहीं युद्धांत राजानी फौज

तमाम मारून उभयतांची फौज नाशहोऊन गेली. हे वर्तमान हतशेषांचे सांगण्यावरूनहीं व अल्लीयदिलशाहानी लिहिल्या वरूनहीं अवरंगजबास कळून फार आग्रहें येवून आतां शिवाजी राजा कोठें आहे ह्मणून अवरंगजबानी विचारिले. तेंव्हां जवळच्यानी सांगीतले जे—शिवाजीराजा जयवल्ली, चक्रावती याप्रांतासहित अनेक बाछाई किल्ले, गड, शाहार साधून पनाळ गडहीं घेऊन आपण पनाळ गडांत बैसला आहे. त्याचा सेनापती नेतोजी ह्मणणार बाछाई मुलुक साधीत आला आहे. त्या नेतोजीने साधिला मुलुक अल्लीयदलशाहाचे मुलुकांत कपित्थगांव १, बंदरगांव १, मलगांव १, कडल १, गोकाक १, दुग्दवाट १, सुरवट १, धारावट १, पोरगांव १, मतपळ १, फाणाद १, कदमवट १, हेणवट १, रायबाग १, दुमैरिका १, काडग्राम १, कमलापूर १, चित्रकूट १, काराळ १, गारयाव १, शामगांव १,सतमीरखड १, हरिद्रा १, क्षुइंवट १, ईवल १, घूणिका १, मिरजे १, हनुवल्ली १, माथोल १, कुणिक १, इत्यादि राज्य आणखी कित्येकहीं बांधिली. ते नव्होतां बाछाई मुल्क तमाम लुटणें जाळणें येणेंप्रमाणें किरात नेतोजी प्रबळ आहे ह्मणून सांगीतले. तेंव्हां अवरंगजबानी आपला थोर वंशास मिळाला खिनरी सरदार मुसेखान पटाण १, गोंड विठ्ठलदास मऱ्हाटा १, पाठरू १, गिरजासलतान १, अमरसिंव्हमराटा १, कोकाटे १, शादिवदीखान १, सरजेराव मऱ्हाटा १, राजेबगान १, बदलखान् पठान् १, रामसरु मऱ्हाटा १, कारतकबखान १, जयामाद १, कृष्णराजे १, यानावनिशीचे समग्र देवून शास्ताखानास निरोपिले जे—शिवाजीकडील नेतोजी बाछाई मुलु-

कांत करावयाची घुदाईस शतांशाने अधीक पुणें प्रांती जाळणें लुटणें येणेप्रमाणें करीत जयवल्ली चक्रावती प्रांतां वरून तो प्रांत समग्र साधून पनाळास जावून शिवाजीचें पारपत्य करा ह्मणून शास्ताखानास भारी फौज देवून पाठविलें. 5 त्यानीहीं आपल्यास झाल्या हुकुमा पेक्षा जास्ती घर दायाकरीत मुलुकहीं बांधीत चक्रावती प्रांतास चालिले. येणेप्रमाणे आज्ञापित होवून बाछाईचा मामा शास्ताखान निघावयाचें वर्तमान अल्ली यदिल् शाहास कळून आतां पनाळांत आहे त्या शिवाजी राजास हे वर्तमान कळतांच आपण निघून समोर जावून 10 शास्ताखानास येऊं देयीनासे तेथेंच रोधील करितां त्याला पनाळांतून बाहेर निघेनासें करावें ह्मणून कनोळचे जोहर-खानास लिहिले जे—तुह्मासमागमें वल्लीखान् व बाच्छाई खान् व घोरपडे वगैरे सरदारांस व भारी फौज व भारी सरंजाम् घेवून पनाळास जावून सक्त लढाई करून पनाळगड 15 व शिवाजीसहीं हस्तगत करणें ह्मणून लिहिले. ते पत्र जोहर खानाने पाहून अती त्वरेनें सेना व सरदार सरंजामहीं शेखर करून घेऊन पनाळावरी उतरून गडास पांच महिने वेढा दिल्हा तरीहीं शिवाजीराजानी चांगलें भांडणें भांडत होते. शास्ताकान् अवरंगजेबाकडून निघाला तो चक्रावतीप्रांतीं संग्रामदुर्ग 20 वेढून भांडत होता. त्या संग्राम दुर्गातील शिवाजिराजाकडील ठाणेदार शास्ताखाना संहारिनासें चांगलें भांडणें देतहोते. येणे-प्रमाणे शिवाजिराजे पांच महिन्यापासून पनाळ गडांत जोहर-खानाचे वेढ्यांत सांपडून युद्ध करीत असतां राजमाता जीजाईआवू-साहेब प्रताप गडावरी थोडे दिवस असून तदनंतरें परतून राज-

गडास पावले होते ते जिजाईआवुसाहेब प्रस्तन राजेहीं वेढयांत सांपडले. तेथेंहीं संग्रामगड चक्रावती शास्ताखानाने वेढिला. तेंव्हां जिजाईआवूसाहेबांस शिवाजीराजास पाहावें ह्मणून तेवढा येकपुत्र आपल्यास आहें. कोणा रीतीहीं त्यास पाहावें ह्मणाव-याची अपेक्षा जाहली. दुसरें कित्येक सेना घेवून जावून राजास मोकळें करावें ह्मणावयाची हावहीं धरून जीजाईआवुसाहेब पनाळास जाणेस सिद्ध जाहले. पुन्हा आवूसाहेबानि केली तज-वीज—जे संग्रामगड चक्रावतीदुर्ग शास्ताखानाचे हातास लागल्यासें दिसतें, पुणेसी सरल्ली सूपगावें हेहीं | ताम्रमुखाच्या हातास लागले; शिवाजीराजे पनाळीवढेंत आहेत करितां आपण जावून सोडवावें ह्मणून निश्चय केले. तेंव्हां राजाचा सेनापती ने-ताजी ह्मगणार हिलालखाना समवेत येवून नम्रतेनें नमस्कार केला. मातोश्री त्यादोघां पाहून माझा लेंक तुमचा यजमान पनाळगडीं शत्रुशीं युद्धकरितो तुह्मी उभयतां लाज नाहीसें-भिवून आपला प्राणच थोरसा समजून पळून आलां कीं त्यास्तव मीच जावून माझ्या लेंकास सोडवितें ह्मणतांच सेनाप-तीनी मातोश्रीचे प्रथमराजे असाध्य शूर त्यास्तव त्यांचे निरोपा-वरून विजयगड जिंतून येप्रांती तांम्रमुखीसी युद्धकरिणेस आलों. आपण येथेंच आमुचें संरक्षण करावें पनाळास न जावें नाहीं-तरी अमचे सैनीक समर्थ ताम्रमुखासी जिंतून गड किल्ले घेउं-सकनात. आह्मीच यजमाना समीप—जातोंसें राजमातेस विज्ञापना करून पनाळेस निघाले. तेंव्हां सेनापतीसह सैन्य येणेचें वृत्त जोहरखान् ऐकून व कांहीं सैन्य पाठवून मार्गीं निरोधितां उभयता सैन्यासहीं अद्भुत युद्ध जाहलें. त्या युद्धीं हिलालखानाचा

पुत्र अनेक पराक्रमेंकरून घायानें घाबरा जाहला. त्याला यवनाचे लोकानी धरून नेले. हे वर्तमान कळूनहीं सोडवणेस शक्त न जाहले. हे वर्तमान राजानीहीं ऐकून व्यसनाने रात्रीं निद्रिस्त असतां श्रीतुळजाभवानी स्वमी येऊन अरे
5 लेंकरा तुझी माय राजगडांत तुजलागीं पाहावें ह्मणून बहुत कष्टी होते; आतांच मातोश्रीचे भेटीस स्वल्प सैन्या समवेत जा तेसमयीं शत्रूस मी मोहवितें. जोहरहीं कारणामुळे नाशपावेल. ह्मणतांच राजे जाग्रत होऊन श्रीदेवीस साष्टांग नमस्कार करून पुना प्रांत ताम्र मुखानी आक्रमिले असतां आह्मी येथें असणें विहित नव्हें. ही
10 तजवीज करून त्र्यंबक भास्कर यांस पनाळी ठेऊन देवीच्या आज्ञेप्रमाणें राजगडास जाणें निश्चय करून जोहरास आपण राजगडास जातों आमुचे सैन्य येथें तुह्मासीं समर करील, कदाचित् ऐसें तुजला संमत नसल्यां उभयदलभारहीं दूरसें उभें करून आह्मी दोघेहीं द्वंद्व युद्ध करूंसे राजानी सांगून पाठ-
15 विलें. ते वर्तमान ऐकूनहीं न ऐकाल्यासें होता. तदनंतर राजे रात्रीं प्रहरा नंतरें साहाशें पायदळासहीं तेरी वाजवीत शत्रू समीप मार्गानें चालिले. तेव्हां तो शब्द मेघ गर्जनाह्मणून शत्रू- समग्र समजले. तेव्हां राजेहीं कठीण मार्ग राणचा पांच गांव भोय क्रमून विशालगडास पावले. त्यानंतरें ते वर्तमान जोह-
20 राने ऐकून आह्मी घेरिलें असतांहीं कैसें दगा करून गेले ह्मणून तप्तहोवून महसुद ह्मणणार सेनापती समागमे कांहीं सैन्य दे- ऊन राजास धरणेस्तव पाठविला. तो महसूद तेथून जातानां मार्गीं चिखोलांत बहुत सेना गडून गेली. कांहीं सेनेसमवेत गडा- समीप पावला. त्यां अगोदरी पल्लीवनाचा राजा जशवंत, शृंगा-

रपुरचा राजा सूर्य राजे दोघेहीं जोहराचे निरोपावरून विशाल-
गडी युद्धकरून पराभव पावले होते. त्यानी महसूद आले
वर्तमान ऐकून त्याची भेटी घेऊन तीघेहीं विशालगडास घेरिले.
तेंव्हां राजे नीट युद्ध करून स्वसैन्यकडून शत्रूस जिंतून तेथून
निघून राजगडास येऊन आपले मातोश्रीस साष्टांग नमस्कार 5
करून चालले वर्तमान येकंदर सांगून येक दिवस तेथेंचि राहिले.
महसूदहीं केवळ अपमान पावून प्राणानी जोहराकडें पावला.
हे वर्तमान दिल्लीश्वराचा मामा शास्ताखान् प्रभृतीनी ऐकून
आपले मनोरथसिद्धी विषयीं संशयी जाहले. ऐसें असतां
शिवाजीराजे आलोचना करून त्र्यंबक भास्करास पनाळगड 10
यवनाचे स्वाधीन करून तुह्मी येथें येणे त्यागडास प्रतिनिधी
अल्लीयदिलशाहा पासून इतर गड घेवूंसकतों दोनी ठायीं युद्ध
करिणे होईना करितां हा निश्चय समजून शीघ्र येणेसें बलावून
पाठविल्यावरून त्र्यंबक भास्कर राजे आज्ञानुसार गड जोह-
राचे स्वाधीन करून त्याची भेट घेवून त्याकडून अनेकसन्मान 15
पावून राजासमीप येऊन पावले. ऐशासमयीं यद्लाने राजास
जोहर लांच घेऊन सोडिलासे अनुमान मानून जोहरास राजाकडून
लांच घेतलास तें द्रव्य देणे नाहीं तरीं तुझें पारपत्य केलें जाईलसें
पत्र पाठविलें. ते पाहून मनस्तापें कडून अपलें सैन्य घेवून
कर्नपुरास निघून गेला. आपलें भय नाहींसें निघून गेला ह्मणाव- 20
याचे द्वेषानें कित्येक ताम्रमुखास पाठविला. त्या ताम्रमुखानी
विष देवून जोहरखानास मारिले. राजगडांत शिवाजीराज यानीं
ताम्रमुखी, चक्रावती, आणी संग्राम दुर्ग भांडून घेतिले वर्तमान
ऐकून मंत्रीस बलावून आतां ताम्रमुखावरी युद्धास जावयास

अनेक द्रव्य पाहिजे त्यास्तव कित्येक राजे जिंतून यावेसें ह्मण-
तांच मंत्री प्रत्युतर दिलें जे—महाराजानी केली तजवीज युक्तच
युद्धासहीं निघावें परंतू दिल्लीश्वराचा मामा सांप्रत पुनेंत आहे.
तो महाराज राजगडास आलें वर्तमान ऐकून अमचें राज्य सिंह
5 पर्वतप्रांत आक्रमिणेचें योजून कारतलब ह्मणणारास कांहीं सैन्य
समवेत पाठविणेस निश्चय केला आहे त्यास्तव तो मार्ग निरो-
धावा ह्मणतांच ते ऐकून आपण सैन्यानिशी जयवल्ली प्रांतास
जावून खालील आंतील राणांत लोक दबवून ठेविले. त्यानंतरें,
कारतलबखान व अमरसिंह आणी राजे व्याघ्री व जसवंत व सूर्य
10 राजा व कोकाटे व मित्रस्नेह हे समग्र सैन्य समवेत निघून
भीमपुर व कल्याणपुर व पनवल्लीपुर व कश्यपदेश हेसमग्र स्वसैन्य
समेत निघून भीमपुर वगैरे स्वाधीन करून घेऊन लोहादीचे
राणचे मार्ग सिंह पर्वत उतरून त्या खालील रान परदळ समेत
होतेते न कळतां राणीं प्रवेशून दोन तीन दिवस वासकरून पलीकडे
15 साधणेस निघाले. तेंव्हां शिवाजीराजे समोर निरोधिले. दोभागीं
होतेते राजसैन्यकहीं घेरून उंब्रगांवचे रानांत बहुत युद्ध केले
उभयतांस युद्ध होताना यवन सैनीकास युद्ध शक्ती नाहीशी जाहली
तेंव्हां राजव्याघ्री ह्मणणारी सरदारीणे कारतलफखानास पाहून
ह्या राणी दिल्लीश्वराचे सैन्यसमग्र हत करिणेस इच्छितोस शिवाजी
20 राजे तुजला जीवानिशी सोडीत नाहीत. त्यास्तव त्यासच शरण
जावून, येथून चुकून जाणें बरें ह्मणतांच ते युक्तसें समजून कार
तलब आपले हेजीबास राजासमीप पाठवून भरवसा घेऊन येथे
आले होते ते राजे समग्र आपलें सर्वस्वहीं राजास देऊन शास्ताखा
नाकडे निघून गेले. त्यानंतरें शिवाजीराजे फार संतोषानें शत्रूं

दिल्हें सकल सैन्य व द्रव्य घेऊन व आपला मंत्री नेतोजीसी तज-
वीज करून पुनश्च ताम्रमुखाचे राज्य स्वाधीन करणेनिमित्त
दालीयपुरास जावून तो देश स्ववश आणून पल्लीवन प्रांतास गेलें.
त्यादेशाचा राजा जशवंत. पूर्वीं राजाचें भयेंकडून पूर्वी श्रृंगारपुर
व प्रभावळी पट्टणाचा प्रभू सूर्यराजासमीप पळून गेला. तो राजाहीं 5
याला संरक्षण करीत होता. ते राजे पूर्वी अपराधी असूनहीं
पराधीन त्यामुळें त्यावरी अपराध न मानितां उपेक्षा करून चित्र-
पुळीन दुर्गास जावन तेथें श्रीपरशुरामस्वामीचे दर्शन घेऊन बहुत
पूजन करून श्रीभार्गवापासून वरहीं संपादून त्याप्रांती त्यानी
दिल्हा करभार घेवून ब्राह्मणास बहुत दानधर्म देऊन संगमेश्वर 10
दुर्गास गेले. तेथील म्लेच्छ पूर्वीच राजभयेंकडून पळून गेले.
तो देशहीं स्वाधीन करून घेऊन तेथेंच जशवंतानी नीलकंठ राजाचे
पुत्र ब्राह्मण मलसूरचा वंशस्थ त्याने जितासमवेत राजाचे निरोपा
वरून संगमेश्वरास येऊन पावले. तदनंतरें महाराजानी सूर्यराजा-
वरी दयाकरून संगमेश्वरीं माझें सैन्य आहे तुमचेंसें समजणें कांहीं 15
दुर्बुद्धि न करिणेसें राजास हरकाऱ्या समागमें सांगून पाठवून आ-
पणास शरण आले. ते राजेलोकांस अभय देवून राजपुरास पाठ-
वून तेथें असूनच समुद्रतीरींच राहणार कित्येक फरंगाव द्वीपांतरीं
असणार समुद्रांत जाहजाचा व्यापार करणार व समस्त राजांस
स्ववश करून, त्यांकडून अनेक करभार घेऊन, आणि राजपुरी 20
असतां शिवाजीराजास अंजन न घालितां बहुत द्रव्य मोहराचे
कढाया दृष्टीस पडल्या. तेंहीं घेऊन आणि बहुत सामान त्या त्या
देशाधिपतीकडून करभार आणवून त्याकडून घेतिला सामान सोने,
रुपें. पोलार. शीशें. तांबें. लोखंड. काळेशीशें. कांशें, पश्चिमसमु-

द्वांत सोन्याची वाळू होती, ते, मोते, मरकत, पद्मराग, वज्र, पोंवळीं, लाख, खड्गपात्रें, शिंगचामरें, शिखिग्रीव, व, चाक्षुषी, व, त्याविना हे तीनी वस्तू अजमद बाल्हाक, चरक, लोघ्रक, गुग्गुळ, पावलाशक, गंजिष्टा, नागसंभव, पारा, हरिताळ, गंधी सामान, नराळीगंधक, गोरोचन, अभ्रक, वत्सनाभी, आदिकरूनी विषवस्तू विषपरिहार औषध, जरीमाल कापडें, शालाचे जिनस कापडें, रेशमी जिनस कापडें, तेहीं घेऊन, बहूत नाजूक सामाने, त्यां त्यां कडून घेऊन अपलें समस्त दुर्गांत पाराचांत ठेऊन तदनंतरें शट-वल्लीचे समदळ व हरिचरी व नेखनाथ व कुंतवटकेला वल्लीक शनवल्लीका व नाथवाट पासून धावें सांवळा वटच्छार पट्टण ऐशे देशाचेराजे राजाकडून करभार घेऊन सकल देशहीं स्ववश करून घेऊन राजपुरांत होते. ऐसें असतां यदलानें शिवाजीराजास कांहीं शल्य करिणेस सूर्य राजास लिहून पाठविल्या वरून त्याने संगमेश्वरांत त्यांस रात्री रोधिले. त्याला मल्लसूराने सुसामर्थ्यें अद्भुत युद्धकरून मारून पळविले. सवेंच शिवाजीराजे राजगडाहून संगमेश्वरास येताहेत असें वर्तमान ऐकून मल्लसूर प्रभृति राजसन्मुख येऊन दर्शन घेतले. तेंव्हां नीलकंठराजाचे पुत्राने तानजिताचे सामर्थ्य महाराजास कळविलें. ते ऐकून त्याला व सकल लोकांस बहुत सन्मान करून सूर्यराजावरी राग क्षमा करून पुनश्च हरकार्यासमागमें आपण पल्लीवन प्रदेश घेणेस जातों, तू बहुत अपराधी जाहल्याही, क्षमाकरून तुजला जीवभरवसा दिल्हा आहे. शीघ्र सावध होऊनी राहणेमें सांगून पाठविले. ते ऐकून आपण येतोसें सांगून पाठविले. परंतू, न गेले. राजे पल्लीवनासे जावून ते राज्य गड किल्ले समग्र

आपलें स्वाधीन आणून तेथील लोकांस अभय देवून पूर्वीहून अधीक वस्ती वसवून तेथें चिरदुर्ग ह्मणून येक पर्वत होता त्यावरी येक नूतन प्राकार बांधून मंडतगड ह्मणून नाव ठेऊन तेथें समर्थसा येक अधिकारी नेमून कांहीं सैन्यहीं तो प्रांत रक्षणार्थ ठेऊन श्रृंगारपुर घ्यावें ह्मणून रागानें पंचराहजार सैन्यासहित निघाले. पूर्वीच श्रृंगारपुर न घेतां सांप्रत रागकरणेंस कारण काय ह्मणाल्यां शिवाजीराजानी जयवल्लीगांव साधार्थच ईश्वरावतार असें समजून सूर्यराजास आपण महाराजाचा कृपपुत्र ह्मणून शरण आला होता. त्यानंतर वारंवार बहुत सेवाहीं करीत होता. सांप्रत ग्रहचारवशें दुर्बुद्धीकडून यवनाचे गोष्टीवरून द्वेष आरंभिला. तरीहीं अपराधें क्षमाकरून बलावून पाठविलें असतांहीं येतों ह्मणून न अल्यामुळेंहीं राजास बहुतराग येऊन निघाले. ते श्रृंगारवनासमीप येऊन पावले. हे वर्तमान सूर्यराजानें ऐकून पहिलें आपण अनेक सैन्य आणविलें. ते राजे पल्लीवनास जातांच इतःपर आपणावरीं युद्धास न येतील असें समजून सर्वत्रास निरोप देवून पाठविले ते इतःपर येवूं सकनात असें अपले मित्रासीं तजवीज करून कित्येक सैन्यासमवेत पळून गेला. तंव्हां राजे वाट कठिणशा रानांत येऊन राजा पळालासें वर्तमान ऐकून विरस होऊन श्रृंगारपुरहीं घेऊन तेथील लोकांस भरवसा देवून अनेक प्रबळसी प्रजा सकल जातीचे सकल कामाचेंहीं वसवून, त्रयंबकभास्करयांस प्रभावळीचें राज्य देऊन इतक्यांत ग्रीष्म कालहीं आल्याकरितां शिवाजीमहाराज अनेक शीतोपचार अनुभवीत बहुत संतोषानें श्रृंगारपुरी वास करिते जाहले. तदनंतरें परतून पनाळास येऊन पनाळ स्वाधीन करून घेऊन तसेंच दक्षिणप्रांती वेंगरुळासहित व

चंदीप्रांतहीं सन् १६७७ इसवीस येवून व त्या चंदीराज्याखालील प्रबल बंदर पुरचे रीत फराशीस होते. त्यास सन् १६८० इसवींत करारमदाराची ट्रीटी करून देवून तेथून आणखी कित्येकराज्य स्वाधीन करून घेवून तेथून पूनाप्रांतास जावून चिछुर कोठेकांहीं
5 पांगळाचा मनुष्य होता त्याकोणास मारणें, शरण आल्यां सोडणें अपेक्षिले त्यासी चाकरींत ठेविणे, येणेप्रमाणें तेथील ठाणी समग्र बंदोवस्ती करून तदनंतरें चक्रावती संग्रामदुर्गासहीं ठाणी ठेवून येकंदर निःशल्य करून पूणेप्रांतास येवून राहिले. "त्यानंतरें दिल्लींद्र अल्लीयदिलशाहा उभयतानी शिवाजीराजाचे वर्णना केली जे—राजा
10 स्वतेव शूर, भाला, वर्ती, तरवार वगैरे सकला युद्धांचे हातहीं राजास चांगलें कळताहेत. भाल काठीचे आंयुधहीं नूतन येक कलपाविलें. दुसरे आपण श्रीमंत होऊन दरयेक कामें आंगें कडून प्रयासाचेंहीं करणें याखेरीज सकल जनरंजक अतिशय बुद्धिवंत धैर्यवंतहीं राज्यकरणाराची अंगें साम, दान, भेद, दंड, हीचारी प्रयत्नेहीं समय जाणून
15 करणारे आणि जे साधारणेंकडून कैशा प्रबल कार्यातेंहीं आतिश्रमें कडून कार्य जाणूनहीं आणि करणारहीं व परम नीतीवंतहीं आणी दयावंतहीं शरणागत संरक्षणहीं नीट करितो. रूपौदार्य गुणेंकडूनहीं पूर्ण आहे. या इतुक्या गुणेंकडूनहीं वरिष्ट आहे. ते मात्र नव्हे. ईश्वर वरप्रसादहीं येणेकडून भलत्याठायीं अनेक निधी सांपडताती.
20 शत्रूच्या लाखो फौजा मध्ये राजाकडील सैनीक स्वल्प जन जेथून हरहर महादेव ह्मणून शब्दकरून येऊन पडतांच परसैन्य समग्र वाताहत होऊन जातें. ऐशाराजास जिंतणें असाध्य बरें, स्नेहानें आप्त- होऊं ह्मणालियां तेणेंकडून आपल्यास लाववहीं आहे. दुसरें तेंव्हां प्रयासकरितां याराजाचे वाटे जाऊन रणें करून आपला फौजेचा

व द्रव्याचा नाश न करितां उगाच आपुले ठांयीं असणे बरें ह्मणून
अल्लीयदल्‌शाहा व अवरंगजेबहीं आपले ठांयीं स्वस्थ राहिले. तेंव्हां
दिल्लेश्वर ऐशे अवरंगजेचानी फौज सन्नहाकरून शिवाजीराजावरी
अपणच युद्धासजाणें ह्मणून निघाल्या समयीं आपले फौज समग्र
शिवाजीराजाचे पराक्रमें भयें कडून मग्न आहेत. ही पाहून मनी कांहीं 5
खिन्नशा व आपल्या फौजेवरी रागहीं धरून चालेकरून जातेवेळेस
येक्याप्रदेशी नदींत आपण बसल्या खांस घोड्यास आपणच अनालस
करून पाणी पाजविले. तेंव्हां तो घोडा एकदम्म पाणीपीवून परतून
दुसरेंदा पिणेस तोंडपाण्यासमीप नेतेसमयीं उसळून पाण्यास आलीकडे
कांठावरी येऊन परतून पाण्याकडे पाहिनासे झाला. तेंव्हां बाच्छाई 10
वरी होते. त्यानी सांभाळून बसून आपल्या घोड्यास पाहून येथेंहीं
शिवाजी आलाकाय कां घावरा झालास ह्मणून फौजेकडे पाहिले.
तरी त्याफौजेचे चित्तहीं व्यग्रजाणून तेथेंच मोकाम करून शिवाजी
राजास जीतधरून पहावें ह्मणून अनेकप्रयासें केले. परंतू साध्य जा
हले नाहीं करितां त्यांचा सुरत तरी लिहून आणून पाहावी ह्मणून 15
योग्य ऐशा चितान्यास पाठविले. आपण तेथून कूचकरून
मुरडून स्वस्तळास पावले. त्या चितान्याने येऊन बहुतदिवस
समग्र पाहिला परंतु राजाची रीत, देश, सांपडण्याचे आयासाकरितां
राहिल्या स्थळी राहणे नाहीं. येका देशावरी जाताहेत ह्मणून
राखून असते वेळेस पलीकडें एक प्रदेशीं वीसगावें, तीसगावें, 20
मोई वरी आहेत ह्मणून ऐकणें. तेथें जाऊन पावतोरी आणखी
कोठेंकीं वर्तमान कळणें नाहीं अशांत शिवाजीराजानी अमुकादेश
बांधिला, आमुके राज्य बांधिले अमकी ठाणी ठेविले, पलीकडें
अमुक्या राज्यावरी चाली केले ऐसें ऐकणे मात्र परंतु राजे

दृष्टिपथास येईनात. ऐसे अनेक दिवस फिरत असतां येक्या दिवशी मोहिमेचे वेळेस यां व खळक अनेक पुढे ओढणे. निखळ स्वार मात्र तीनिलक्ष स्वार जमाव निशीसी शिवाजीराजे राज्यसाधण्याचे कार्योद्देशेंकडून त्वरेने जाणार अशास त्या चित्ता-यानें पाहिलें. तेंव्हांचा अवसर शिवाजीराजे भल्या घोड्यावरी स्वारहोऊन शिरीं मुंडास, माजांत माजचोळना, जोडे, छत्री, पासोड्याची पंचगी, बाछण, हातीचा भाला, खांद्यावरी ठेवून मस्तकाने दाबून घेवून जोंधल्याचे शेतांत जाणार-हाती जोंधल्याचे कणीस घेऊन दोन हाताने ते कणस चोळून फकरामारून त्याचा भुलटा घोड्यांचे तोंडांत देतहोते. तैशा अवसरांत चित्ताऱ्यानें पाहून त्याचरीति सुरत लिहून नेवून औरंगजेबापासी दिल्हा. ते पाहून आश्चर्य मानिले जे शिवाजीराजा नीतीने लक्ष स्वाराचा सरदार श्रीमंत तसा राजा कार्य साधणेच्या तात्पर्यास्तव येकेठायीं उतरून न्याहरी करावयाचा विळंबनांत कार्यनासून जाईल ह्मणूनहीं जवळील सरदार आपल्या मनोगतानुसार कार्यकरणेस खोळंबतील ह्मणूनहीं जोंध-ळ्याचे कणसचोळून खावून त्याचा भुलटा घोड्यासहीं चारिणाऱ्या राजाचाहुशार आणी प्रयासीराजा साजणार. कोणत्या विषयीं प्र-यास करिणे व्यर्थ ह्मणून दृढमानून स्वस्तराहिले. हा राजा अनेक राज्य साधून अनेकद्रव्य संपादून ईश्वर प्रसादेंकडून अनेक निधिला-लाधून अमितद्रव्य जमा जाहल्यावरी आपला नाम्ना अणखी कोण-त्यारीतीने प्रख्याती असावी ह्मणून योग्य डोंगर पाहिल्याठायीं शि-कंदर गड बांधवणेस आरंभून मुख्य शिवगड व मंडन गड ऐशी तीनशे साटी गड बांधिले. तदनंतरे शिवाजीराजानी आपले ज्येष्टबंधू संभाजीराजांचेपुत्र उमाजीराजे व संभाजीराजाच्या स्त्रिया जयंतीबाई

एक, गौरीबाई एक, पार्वतीबाई एक, यातीघीमातोश्री बाई साहेब समवेत उमाजीराजे व त्यांचीस्त्री. सौ० सकूबाई साहेब यांस समग्र राजपुर ह्मणावयाच्या राज्यांत ठेविले. तदुपरि कित्येक दिवसानंतरें उमाजीराजास सकूबाईपासून परसोजीराजे जन्म पावले. तदनंतरें शिवाजीराजास वडील सावत्र मातोश्री तुकाई आवूसाहेब यांचे 5 उदरी जन्मपावले येकोजीमाहाराज यांस पेसजी शाहाजीराजानी येकोजीराजे वडील संतती करितां कुलदैवत व अपली पहिलीलें बिरुदें व अल्लीयदिलशाहानी सदर बकशीस केले तेव्हां प्राप्तजाहलीं बिरुदें दिलें होतें ते येकंदर बिरुदें देऊन व घोड्यावरील अंबारीहीं येक- देऊन त्याच्या स्त्रियास उंगदीपाबाई आवूसाहेब आदिकरून 10 सौग मातोश्री सई बाई एक, सौग मातोश्री अनुबाई एक, या त्रिवर्गासहीं समागमें देऊन आपण आणखी कित्येक स्वारबार सन्नाह देऊन बेंगळूर राज्यास पाठविलें. त्यानी बेंगळूरींच राज्य करीत असतां शक १५९३ परीधावी संवत्सरीं एकोजीराजे यांचे उदरीं सौग दीपाबाईसाहेबापासून प्रथम पुत्र तिसरे शाहजीराजे 15 जन्मपावले. त्या संधींत अल्लीयदिलशाहानी तजवीज केली जे- शिवाजीराजे प्रबळहोऊन राज्यसमग्र आटोपिलें. त्यांस खाली करावें ह्मणून अह्मी व अवरंगजब बाच्छायानीहीं उदंडदा युद्ध करून उदंड प्रयत्नें केल्यासहीं आटोपनासें गेलें. आतां एकोजी- राजे त्यांचे सावत्रभाव्र व बेंगळूरी पावले आहेत करितां त्यांसी 20 संनिधान करून आपलें करून घेऊन दक्षिणप्रांतावरी तरी आपली सत्ता चालिजेसें करावी. नाहींतरीं शिवाजीराजे यांस बळेंबांधून तेहीं आक्रमितील. आतांच आह्मी येकोजीराजास आपले केल्यानें शिवाजीराजेहीं आपले भाव्र स्वकर ह्मणून त्यावाटे जाईनात ह्मणून

तजवीज करून येकोजीराजास तुमचे वडील शाहजीराजे अमच्या अनुमतीवरी जसें होतेकीं तैसेंच तुह्मी असावें ह्मणून उदंडरीतीने मंविशान पाठविले. त्यास त्या येकोजीराजानी तजवीज करून युक्तमानून अल्लीयदिलशहाची गोष्टमानून अनुसरले. येकोजीराजे
5 बेंगळूरी राज्यभार करीत असताना तंजावूर राज्यांत राज्य करणार नायडकूटानी त्रिचनापल्लींत राज्य करणार नायडकूटासीं बिगाड पडून तिरचनापल्लीचे नायड बलवंत झाल्याकरितां त्यांकडून आपलेराज्य अपहृत होईल ह्मणून दृढमानून त्या त्रिचनापल्लीच्यानी तंजाउरच्या किल्यावरी युद्ध करीत असतां निर्वाहनाहीसें विजापुरास
10 अल्लीयदिल्शाहा बाच्छाईकडें हेजिबास पाठविले. त्याने जाऊन खादार एक, खलासखान व अबदल्हलीम या दोघेवजीरांस अनसरून त्यांच्या गुजराताने बाच्छायाची भेटी घेवून आपुले यजमानाचा हवाल जाणविले. तेंव्हां अल्लीयदिल्शाहानी या खादारएक खलास व अबदुल्हलीमासच कुमुकेस जा ह्मणाले. त्यानी अपली
15 फौजच पुरना अणखी कुमकपाहिजे ह्मणालयाकरितां एकोजीराजे बेंगळूरी होते त्यांस दस्तक देऊन त्यांसहीं बरोबरी घेऊन जा- ह्मणाले. तैसेंच तें उभयतां वजीर बेंगळूरास येऊन एकोजी राजाची भेटीघेऊन दस्तकदिल्हे. राजानी ते दस्तक मानून या उभयतां वजीराशी घेऊन तंजाउरचे वकीलहीं येकोजीराजास
20 कुमुकेस्तव प्रार्थना केले. तेंव्हां येकोजीराजे सकळ सन्नाहानिशी कुमुकेस येताना वाटेस आरणीचे राज्य साधून वेदाजीभास्कर यास आरणीचे किल्यांत ठेऊन तंजाउरास येऊन त्रिचनापल्लीच्यांसी युद्धकरून त्यासीं पळवून तंजावुरच्यास मोकळीक करून आपण बेंगळूरास प्रयाण होउन तिरुमलवाडींत राहिले. तेंव्हां त्यांची स्त्री

दीपाबाईसाहेब पूर्णगर्भिणी समागमें होते. येकोजीराजे तिरमलवाडीस उतरलें तेंव्हां दीपाबाई साहेबास प्रसवकाल होऊन येकोजीराजास द्वितीय पुत्र शक१५९६ राक्षस संवत्सरीं तिसरे शरफोजी राजे जन्मले. तेंव्हां येकोजीराजास स्वप्नांत देवानी येऊन सांगीतले जें "तुह्मी तंजावरचें राज्य सोडून जावूनका. तुमचे वंशा परंपरेने हे राज्य भोगावें यास कारण आहे. उद्या पाहाटे तुह्मास संविधान येईल" ह्मणून सांगीतले. तैसेंच दुसऱ्यादिवसीं तंजावरांतून योग्या योग्य चर्चामुळें येकास•येक भेदपडून अमात्यपण करणारहीं बिगडून तिरमलवाडींत होतेत्या येकोजीराजांस तुह्मी हे राज्यपरिपालन करावें ह्मणून प्रार्थिले. ईश्वर संकल्प टळतांनये ह्मणून अंगीकार करून येकोजीराजे तंजावर किल्ला प्रवेश केले हे पूर्वोत्तर पुढें विस्तारें कडून तंजावूरप्रांती या राजवंशाचे राजे राहिले. ते प्रकर्णी लिहिण्यांत लिहिलेजाते. पुनाप्रांती सकल दिग्विजय करून राहिले शिवाजीराजे यांस अष्टनायिकांचीं नावें सौग सईबाई लिंबाळकराची १, दुसरी काशीबाजाधराची १, तिसरी सखवारबाई गायकवाडाची १, पुतलाबाई पालकराची १, पांचवी सगुणाबाई शिरक्याची १, साहवी सोयरीबाई मोहित्याची १, सातवी मालहोची लेंके १, आठवी विचाऱ्याची लेंके १, या अष्ट नाइका समेत शिवाजीराजे सुखे भोगीत असतां वडील सईबाईच्या पोटीं तीघीकन्या व येकपुत्र जन्मले. त्यांचें नाम संभाजीराजे ह्मणून ठेविले. त्या संभाजीराजाचे जननशक १५९८ पिंगळसंवत्सर; तीघी कन्यांपैकी प्रथम कन्या सखवारबाईस लिंबाळकराचे घरीं दिल्हें. दुसरी कन्या राणूबाई जाधवाच्या घरीं दिल्हे. तिसरी कन्या अमाणिकाबाई महडीकाचे घरीं दिल्हे. त्या हरजी महडी-

कामच चंदी प्रांती कित्येक जाहगीरहीं दिल्हें. दुसरीस्त्री काशी-
बाईसाहेबास संततीच नाहीं. तिसरी स्त्री सखवार बाईसाहेबास
कमलाबाई ह्मणून येक कन्या ते पालकर नेतोजीस दिल्हे.
चौथी पुतलाबाईस संतती नाहीं. पांचवी सगुणाबाईस
5 राजकुमरीबाई ह्मणून कन्या जाहली. ते गणोजी शिर-
केयांस दिल्हे. साहवी सोयिरीबाईस येकपुत्र जन्मले. त्यांस
राजारामराजे ह्मणून नावें ठविले. दुसरी कन्या दादूबाई. तदनंतरें
शिवाजीराजेयानी आपुले दोघेपुत्र संभाजीराजे ज्येष्ठास शके १६०२
दुंदुभीसंवत्सरीं आपले स्वराज्य पुणें प्रांताचे तक्त देऊन धाकटेपुत्र
10 राजारामास प्रथम चंदीचेराज्य दिले होते. सर्वेच महत्कलापें
कडून पुणप्रांत समग्र यवनाक्रांत झाल्यावेळेस राजाराम चंदीहून
निघून तंजावूराचे किल्यांतहीं थोडे दिवस भावापासी असून उपरी
शिवाजीराजानी बलावून पाठविलें. तेंव्हां बापाषासी पावले होते
त्यांस पनाळगड देऊन आपण शेतूयात्रेनिमित्त गुप्त मार्गेकडून येऊन
15 यात्रा शिद्धी करून त्यांत येकाकित्ता अगोदरी येकोजीराज तक्ती
बसतांच राजे गुप्तमार्गें तंजाउरचा किल्यांत येऊन किल्ला फिरून
पाहून बाहेर जाऊन येकोजी राजास सांगून पाठविले जे–"तुह्मी
संपादिले राज्यसमग्र आह्मी पाहिले. तुमचा किल्ला गरुडाद्रि आहे.
थोर किल्यास चारीबाजूस किल्ले आहेत परंतु पुढें राखणें कठिण
20 पडेल याकरितां दक्षिणेकडील उपकिल्लामात्र पाण्याच्या आसपास
आहे. तेवढा किल्ला राखून वरकड पाडून सोडणें. अह्मी
किल्यांत आलों तेंव्हां येका दुकानांत अमचा शिखा टाकून
शिरणी घेतली. तो शिखा पाठवणे" ह्मणून त्या दुकानची खूणहीं
सांगून पाठविले. तेणेप्रमाणेंच तंजावुरी असणार राजानी विकिले

होते. तदनंतर येक कित्ता शेतूयात्राहीं करून स्वस्तलासी पावले. तदुपरि शिवाजीराजे दोघे पुत्रास राज्यनेमून सकल पृथ्वींतहीं प्रख्यात नामपावून सकल शत्रूसहीं पराजय पाववून निःशल्य जाहल्यावरी जन्मवेतल्यास कृतकृत्यता कांहीं जाहलें ह्मणून प्रपंच व राज्यपदवीचा परित्याग न करितां पारमार्थिकें नि- 5 वृत्ती मार्गाचेठांयीं मन प्रेरून तोच दृढाभ्यास धरून श्रीगुरुवाक्याचें मनने कडून निजध्यासहीं जाहल्या दशांत पर्याप्तीचे दिवस ढकलून शाश्वतएशा स्वपदास आनंदरूप होऊन पावले. त्याउपरी संभाजी- राजे पितृकीर्तीस विस्तारवीत राज्य परिपालन करीत असतां दिल्ली- श्वरएशा औरंगजबानी सविक्रमेकडून बावन्न वाळइताहीं साधून, 10 सार्वभौमनामें पाऊन, सकलदेशाचे देशाधिपतीस भेटीस बलाऊन पाठविले. तेंव्हां अखंमाबाद ह्मणावयाचें स्थल अवरंगजबाकडून निगिजेले त्या स्थलास सकल देशांचे राजां बरोबरी संभाजीराजेहीं जावूनहीं पावले. तेंव्हां सर्वत्रानी बाच्छायाचे भेटीस गेले. तेंव्हां लवून सकळहीं खुरनिशी केले. तैशें संभाहीराजे खुरनिशी न करितां 15 उभेराहिले. त्या वरून पादशाहास रागयेऊन संभाजी राजास कैद करविले. त्याचे केदेंत साहा चार महिने असून, शिरनीचे पेठाऱ्यांत बसून बाहेरी येऊन, आपल्या राज्यास पावून राज्यकरीत होते. ते केदेंतून चुकले ह्मणावयाचे अवरंगजेबास कळून सैन्य- पाठवून संभाजी राजास धरून आणा ह्मणून निरोपिले. ते फौज 20 राजावरी युद्धास आली. तेंव्हां संभाजी राजानी युद्ध करून आली सेना व सेनानायकास हतकरून पळविले. हत शेषानी जावून बाच्छायास जाणविल्यावरी परतून बाच्छायानी भृगाशी मनातीमच सेनानायक वजीरासहीं पाठविले. त्यानी येऊन

संभाजीराजासी कांहीं युद्ध कांहीं कृत्रिम येकीकडून करून संभाजीराजास धरून नेऊन बाच्छायापासी सोडिले. बाच्छायानी संभाजीराजास पाहून लवून खुरानिशी करा सोडितों ह्मणाले. तेंव्हां संभाजीराजानी आतां आह्मी तुमच्या हाती सांपडल्या
5 सारिखे तुह्मी सांपडते तरी कळोयेते ह्मणाले. अवरंगजबास रागयेऊन पुन्हाहीं कैदेंत ठेविले. थोडे दिवस गेल्यावरी संभाजीराजानी लवावें ह्मणून येकीकडें लहान दरवाजा करून संभाजीराजास त्या वाटेने भेटीस बलाविले. तेंव्हां राजेमजकूर पुढेंपांय सोडून आले. ते पाहून बाच्छायानी संतोष मानून
10 हा केवल शूर आहे याला मारूनये ह्मणून तुह्मी तुरूक व्हा तुह्मास सोडून देतों ह्मणाले. तेंव्हां संभाजीराजानी तुमची लेंक कन्या आहे तिला द्या तुरुक होतों ह्मणाले. तो शब्द कठोर वाटून बाच्छायानी मारून टाकणेस हुकुम दिल्हे. तेणे प्रमाणे मारून टाकिले. तेंव्हां शक १६१८ ईश्वर संवत्सरीं वर्तमान बाच्छायाची
15 लेंक उपवर होती. तिला कळून येवढा थोर बरोबरीचा राजा भंय धरीनासें माझी अपेक्षा धरून जीवानिशी गेले. मी तशा शूराचीच स्त्री; त्या वेळा पुरुषमात्र माझा पुत्र अथवा पिता भ्राता ह्मणून निश्चय करून यवन सांप्रदाया प्रमाणे दाक्षणी लाविली. तुरुकांतील संकेत कन्यापणी दाक्षणा लावणें नाहीं;
20 लग्न जाहल्या उपरि लावणे करिती. लेंकीनें दाक्षणा लाविलें वर्तमान बाछाईस कळून लेंकीस पाहून हे काय केलीस ह्मणून विचारिल्यास म्या केलेते उत्तमच केलें; परंतू तुह्मी दोनी गोष्टीचे स्मरण धरिले नाहीत काय ह्मणिजे तुह्मा सारिख्याच्या पोटीजन्म जाहल्या उपरि मला तुह्मी तुह्माखालील येकासच द्यावें. संभाजीराजा

तैसा नव्हे. तुह्मासी बरोबरीचा दावा राखून तुह्मास सलाम करीना
ह्मणाल्या योगें शौर्य राखिला. तो या खेरीज बहुत देशाधिपति राजे
अशाने माझी आशाधरून मागीतल्यावरी यापेक्षा अधीक कोणास
तुह्मी पाहिलां आहां. याखेरीज अमच्या मतामध्ये तुरूक होतों
ह्मणून कबूल जाहल्याहीं त्याने न मागण्याचे मागीतल्याहीं 5
देवूनच त्याला तुरूक करिणे हा माप जाहल्याकरितां उभय पक्षींहीं
चुकलें. या उपरी म्यातरी भलत्या येकास लग्न करून घेऊन
कितीदिवस वांचणें आहे. मुख्य कीर्तीच राखावी यास्तव जे
मजवरी मोहून जीवास उदार जाहलेकीं त्यांकरितां रांडपण भोग-
णेच मजला स्वधर्म परंतु संभाजीराजाविना यितरपुरुषासि संभाषण 10
आपल्यास व्यभिचार ह्मणून मानिलें ह्मणून साफ सांगीतल्या
वरून; बाच्छायी व्यसनस्थ होवून ईश्वर आपल्या पोटी तीघे लेंकाचे
पाटीसी येक कन्यादिल्ही; तिचा संसार निस्सार जाहला. याखे-
रीज तिने दोन कारणें सांगून आपला निश्चयहीं सांगीतला. ते प्रपंच
परमार्थास युक्त बोलणें बोलिली. परंतु, आपल्यास क्रोधाने वंचिल्या 15
करितां, क्षमें येवढें थोर नाही ह्मणून ग्रंथांतर बोलताती. ते खरच
ह्मणून आपल्या जिव्हारी खोंचून या उपरी त्या लेंकराच्या मनास
कोणे रीती सौख्य देऊन पाहतों ह्मणावयाच्या व्यसनानें संभाजी
राजाचे भाग्यास योग्य अधिपती कोण्ही आहे काय परामर्ष करून
असेल त्यास आणून सोडा ह्मणून आज्ञापिले. त्या वरून सातार 20
पुनें प्रांती बाच्छायाकाडिल्यानी विचारणा करूं लागले. तेंव्हां
संभाजीराजास धरून नेते वेळेस त्याचे उदरी गुणरत्न ऐशे कुलदीपक
शाहूराजे शक १६१९ भवा संवत्सरीं जन्मपावून तीन वर्षांचे होते.
परंतु त्याचा लाग लावूंदेयीनामें तदीयानी बाच्छायाचे भयास्तव

दवविले. त्यास परतून बाच्छायाकडून प्रमाणपूर्वक अभय पावल्या करितां येतद्विषयींचे शोधणेस आले होते, ते कार्यस्था समागमें लेंकराच्या पक्षपात्यानी शाहूराजे लेंकरास घेऊन दिल्लीस पावून औरंगजेब बाच्छायापासी सोडिले. तेंव्हां बाच्छायानी हर्ष
5 व खेद येक कालीच पावून शाहूराजास आपल्याचे कडेवरी घेऊन, लेंकीचे महालास जावून, माये तुझे लेंकास घे ह्मणून हाती दिल्हें. तेंव्हां त्या बेगमास परम संतोष होऊन आपल्या सर्व सौख्याचे कारण हेच लेंकरूं ह्मणावयाचा निश्चय मानून त्या लेंकरास त्या-च्या हिंदूधर्मास तिळप्रमाणेंहीं हानी न येतां सर्व विध संरक्षणा
10 सरिसें विद्याभ्यासहीं करविले. शाहूराजास चंद्रवृद्धीसारिखें विद्याभ्यास परिपूर्तीस बारावर्षें वयहीं जाहलें. तेंव्हां त्या बेंगमाने आपल्या लेंकाचे रूप आणि वय व विद्या व सौजन्यता इत्यादि योग्य ऐशी सर्व उपपत्तीहीं पाहून त्याचे लग्नाचे हव्यासास मनें प्रवर्तून बाच्छायास विनविलें. तेंव्हां बाच्छायानी यथायोग्य लग्नाचे
15 खर्चासहीं देऊन त्याचे लग्नहीं करवून नवरा नवरी दोघासहीं घेऊन या ह्मणून निरोपिले. तदनुसारच शाहूराजास जाधवाची कन्या सखवारबाईस लग्न करून दिल्यावरी नवरा नवरीस बाच्छयापासी पाठविते वेळेस सोइरे वगैऱ्यानी उदंड बाच्छाई जाहलेतरीहीं यवन जातीची शंका धरून त्या सखवारबाई साहेबांस न पाठवितां त्या
20 स्थानास वीरू ह्मणणारी दासीस निष्कर्ष कडून पाठविले. तेंव्हां बाच्छायानी उभयतां नवरा नवरीस दोनी मांड्यावरी बसवून पाहते वेळेस नवरीचेठाई कृत्रिमता भासूनहीं आपल्या मांडीवरी बसविल्या करितां हे बाइकोच या शाहूराजाचे सकल भाग्यहीं अनुभवील ह्मणून उभयतांच्या मस्तकास हस्तस्पर्श करून उभयतांस सकळ

आभरण भूषित करून शाहूराजाचे पितृपितामहानी संपादिले
राज्यसमग्रहीं राजे मजकूरास सोडून त्यांचें स्वस्थानास निरोप
देते समयी, बेंगमाने विनविले जे शाहूचे बाईस दिल्हे परंतु माझें
कांहींच माझा ल्योंक शाहूस पावलेनाही ह्मणाली. ते बाच्छायानी
ऐकून विहितच माझ्या भाग्यास माझे तीन लेंक जैसें विभागी कीं तैसीच 5
चौथी कन्या करितां इचाभाग चौथा तीच्या लेंकास पावावा ह्मणून
जेथ जेथें बाच्छायार्चा आमदनी असेल तेथे समग्रही शाहूराजाची
चौथाई ह्मणून चौथाईचे प्रमाण करून देवून शाहूराजास पूनेप्रांतास
पाठविलें. शाहूराजे सातारास येऊन शकें १६२६ पार्थिव संव-
त्सरी तक्तीं बसले. तदनंतरें शाहू महाराजानी आपले दाइजा पैकी 10
येक मूल रघोजी ह्मणणारास पोषीत होते. त्या उपरी येके दिवसी
स्वारीस गेल्या ठायीं येक लेंकरू फार सुंदर खेळत होतें. त्याला
पाहून पालखींत घेऊन वाड्यास येऊन परामर्ष केल्या ठायीं लोखंडे
ह्मणून राजाचे आप्तकींचे कोणी होते; त्यांचे लेंकरू ह्मणून कळून,
त्या लेंकरास पोसून फतेशिंग ह्मणून नाव ठेऊन, त्याचे नावें भारी दौलत 15
हीं करून, योग्य अशाची मूले त्या फतेशिंगास लग्नकरून देऊन,
त्यास अक्कळ कोटकिल्ला व त्या खालील राज्यहीं फत्तेशिंगास दिल्हें.
तेसेंच रघोजी भोंसल्यास वीरूबार्यीचे ओंटीस घाल्न त्याचे
लग्नकरून त्याला वीरूबाईचे ओंटी घातल्यामुळें उणीव
बोलाचे ठाव झाल्या करितां त्या रघोजी भोंसल्यास स्वराज्यांत न 20
ठेवितां योग्यतेच्या मानास उणें झाल्याकरितां नागपुरचें
राज्य दिल्हे. तदनंतरें आणखी आपले दायीजा पैकीं
पेसजीवंश लिहिल्यांत तेरा पुरुष बावाजीराजे ह्मणून लिहिलें आहे.
त्यांचे पुत्र मालोजीराचे १ व विठोजीराजे ह्मणुन ऐशे मात्र लिहिलें

आहेत. या खाले त्या विठोजीराजास आठ पुत्र जाहले ह्मणून निजामशहाचे वेळेस त्या आठजणापैकीं येकदोघाची ख्याती लिहिली आहे. त्या आठभावापैकी मालोजीराजे ह्मणणाराचे लेंक माणकोजीराजे, त्यांचे लेंक विठोजीराजे, त्यांचे लेंक परसोजीराजे, त्यास दोघे पुत्र, ज्येष्ट संभाजी: दुसरे रामराजे. त्या रामराजास शाहूराजानी ठेऊन घेऊन पोषीत होते. तदनंतरें कित्तेक दिवसा वरी शाहूराजास केवळ उपद्रव झाला. तेंव्हा शाहूराजानी पून्यांतून पेशव्यास बलावून पाठवून तुह्मी कोणत्या रीतीहीं आमचे नावें राखा ह्मणून सांगून परमपदास पावले. उपरी राजानी पोसिलेले रामराजास शकें १६७४ श्रीमुख संवत्सरीं तक्तीं बसविले. त्यानी कित्येक दिवस राज्य अनुभवून निर्याण समयीं त्यांचे विठोजीराजाचे आठपुत्रांपैकीं खेळोजीराजाचे नातू उमाजी-राजा ह्मणून वागत असणार त्यांचे लेंक शाहूराजास रामराजे देवगतीस पावल्यानंतरें शके १६९९ जयासंवत्सरीं साताराचे तक्तीं बसविले. आतां तेच राजे होऊन आहेत. शिवाजीराजाचे दुसरे पुत्र राजारामास पनाळ्याचे राज्य दिले होते. त्यानी देह ठेविल्या-वरी त्यांचे कुलदीपक औरसपुत्र संभाजीराजे ह्मणणार राज्यकरीत होते. त्यांस संतती नाही. त्यानी निवर्तते वेळेस आपले दायिजापैकी येक मूल घेऊन त्यास शिवाजीराजे ह्मणून नावे ठेऊन त्यास पनाळ्याचे तक्त देऊन संभाजीराजे निवर्तले. पेसजी ते शिवाजी-राजेच राज्य करीताहेत आतां येकोजीराजियानी तंजावुर साधिले. त्याच्या वंश विस्तारातें लिहितों जे—भोंसलवंशात येकोजीराजे ह्मणून नाव पावले. चौथे येकोजीराजे दुसरेंदा बेंगळूरी राज्यकरीत असतां विजापुरचे बादशाहा अल्लीयदिलूशाहासीं पत्रें आली. त्यांत

तंजावूरचे राजे विजयराघव नायड वगैऱ्यावरी त्रिचनापल्लीचे राजे नायडानी मोहिम् करून किल्ला वेढिला आहे ह्मणून तंजावुरचे राजानी वकीलास पाठविले करितां खादर १, खलासखान् व अबुदुल्हलीम् यावुभयतां वजीरांस थोडी फौज देऊन पाठविलें आहे तरीं तुह्मी आपले फौजेनिशी यां बरोबरी जावून त्रिचनाप- 5
ल्लीचे नायडाची फौज मारून काहडून तंजाउरच्यांस मोकळें करून बादशाही प्रेषक व त्यावरी बाकी आहेते वाहाल फौजेचे नालबंदी मोकरोर पावली तेंहीं त्याकडून घेऊन पाठवणें ह्मणून लिहिला अर्थ मानून राजेमजकूर बेंगळूरचा किल्ला व राज्यहीं कागल-
कर घाटे जुझाखा याचे स्वाधीन करून उभयतां वजीरां बरोबरी स्वार 10
होऊन येतेवेळेस आरणीचे राज्य साधून तेथून तंजावर प्रांतास येऊन त्रिचनापल्लीच्या नायडाचे फौज मारून काहडून तंजावुरच्यास मोकळें करून प्रेषकशंति नालबंदीचे पैक्यास्तव आपण तिरुमल-
वाडींत उतरून बरोबरी आले दोघे वजीर खादर येक, व खलासखान
व अबुदुल् हलीम् उभयतांस पैक्यास सक्तीं करण्यास्तव किल्या बाहेरच 15
राहते करून राजे मजकूर दुसरे पुत्र शरफोजीराजाचा जन्मकाल-
यामजाहल्याकरितां तिरुमलवाडींत राहिले होते. तेव्हां शके १५९६
राक्षस संवत्सरीं वंशांतील शरफोजीराजे ह्मणून नाव पावले. त्यांते तिसरे शरफोजीराजे जन्मले. याचा अर्थ वरि लिहिला आहेकीं
त्याउपरि तंजावुरचे राजे विजयराघवनायड वगैऱ्यानी प्रेषकषीव ताल- 20
बंदीचा ऐवज देण्यास लबाडी करून येकांत येक योग्य अयोग्यतेचे चर्चा पडून विजापुरास पाठविल्या वकीलाचे निराकरणें करून किल्या बाहेरील दोघे वजीरासहीं दगाकरावें याची योचना करून दुसरा किस्ता न पावल्या करितां बादशाहीतें पैक्यास जमा न जाहलातो नायडाचे

अमात्यपण करणार व वकीलहीं बिगडून कोटा बाहेरील उभयता वजीरांपासी येवून नायडकूट फार दुर्वृत जाहले चर्याहीं फार अमंगळ वर्ततातो; राज्यही बुडविले, येकांत येक नाहीत, तयाच्याने राज्य सांभाळवतनाही करितां तुह्मी हे राज्य आक्रमावें; व्यर्थ 5 येकांत येक भांडून पंधरा वीसजणास मारणार आहेत. आहेते फौज ह्या राजाचे वश वर्तत नाही. उद्या परव्हांत हल्ला करून राजास मारून लुटणार आहेत करितां तुह्मीच हे राज्य करावें ह्मणून सांगीतले. तेंव्हां ते खादर येक खल्लाप व अब्दल्हलीम् दोघे वजीरानी येक दोन दिवसाचे अभ्यंतरी राज्य 10 शोध केल्याठांयीं याउभयतानी सांगीतले ते येकंदर खरेंच; याहीं विना राज्यांतील फौजेचे सरदारहीं येऊन बोलूं लागले. तेंव्हां अशा त्या वकीलासहीं उभयतां वजीरानी सांगीतले जे—अह्मा कडूनच होणार नाहीं. येकोजीराजे तिरमलवाडींत आहेत त्यांस आह्मी पत्र लिहून देतों. तुह्मी उभयतां जावून त्यांस बलावून 15 आणिल्यां कार्य साधेल ह्मणून सागून पत्र लिहिले. ते घेऊन अशा वकीला उभयतानी तिरमलवाडीस येकोजीराजापासी येऊन पत्रहीं देऊन किल्ल्यांतील राजाचा व फौजेचा व दायिजाचा विचारहीं जाणवून प्रार्थना केली. तेंव्हां येकोजीराजे जरूरी भांडली फौज मात्र घेऊन तंजावरास येऊन उभयतां वजीरासीहीं बोलून, समागमें 20 घेऊन शकें १९९६ राक्षस संवत्सर माघशुद्ध सप्तमीस तंजावुरचा किल्ला प्रवेश करून आले. ते किल्ल्याच्या उत्तरेचा दरवाज्याने आंत आले. त्याने आला तो दरवाजा करितां अल्ली दरवाजा ह्मणून नाव पडलें. तेथून समोर बिदीने दक्षिणेस कित्येक दूर आल्यावरी दिवाणवाड्यांतून राजे नायड व त्यांचे दायीज

माऊबंद थोडी फौजहीं घेऊन समोर आले. त्यानी हत्यार धरून
भांडल्या करितां तंजावुरराज्य केलेते नायडांचे फौज वगैऱ्यां पैकीं
त्यांत आठजण ठार जाहले. वरकड वाताहत होऊन गेले.
किल्ला फतेजाहलें त्याउपरी वरकड शल्य होतें तेहीं काहडून
निःशल्य करून सर्वेच पूर्वेचे दर्वाज्याने निघून बाहेर येऊन राजे 5
उतरले. फत्तेकरून आल्या दरवाजास फत्तेदरवाजा ह्मणून नाव
पडलें. तदनंतरें किल्ला तो मोकळा जाहला. पहिलें अमात्यपण
करणारासच त्या वेळेस काम पाहणेस नेमून राजे व उभयतां
वजीर बाहेर उतरल्यावरी येकोजीराजानी उभयतां वजीरांस
बेंगळूरास जाणेस निरोप मागीतले. तेंव्हां उभयतां वजीरानी 10
अमचा विवाद वारतोर असावें ह्मणून प्रार्थून हे राज्य मला तुला
ह्मणून भांडू लागले. अशांत दोन महिने लोटून गेले. इतक्यांत
अवरंगजब बाछाव्याची मोहीम् होऊन तमाम बाछाईचा अवरंगजबाचे
हस्तगत जाहला ह्मणावयाचे वर्तमान आले. विजापुरहीं भांडते-
जाईलकी राहीलकी ह्मणून संशयांत पडून खादर येक, खलास व 15
अबदुल्हलीम् उभयतां वजीरानी तजवीज केली जे—आह्मी दोघे
भांडून येकतरी राहूं परंतु येकोजीराजे निघून जातील मग अमच्याने
हाकिल्ला सांभाळवेना. त्रिचनापल्लीचे नायड बलवंत, दुसरें अल्ली-
यदिल्शाहाहीं अह्मास जिरूंदेयीनात करितां येकोजीराजे शूर
आहेत त्रिचनापळीच्यासहीं दाटादेतील; दुसरें त्यांचे भाव शिवाजीराजे 20
त्या प्रांतीं प्रबलेंकडून आहेत करितां, अल्लीयदल्शहाहीं यांजवरी
कांहीं करणार नाहीत याकरितां राज्य येकोजीराजानीच करावें.
त्यानी वंश परंपरेने अमची मर्यादा चालवावी. येणेप्रमाणे करावें
ह्मणून निश्चय करून येऊन येकोजीराजासहीं बोलून सम्मत करवून

अपली मर्यादा वंशपरंपरेनें चालवावी ह्मणावयाची बोली राजाकडून घेऊन शकें १५९७ नळ संवत्सर चैत्रमासीं तंजावुर राज्याचे तक्तीं येकोजीराजास बैसविले. येकोजीराजास तंजावरचे राज्य प्राप्त होतांच महाराजानी विजापुरच्या अल्लीयदलूशाहा बादशहास योग्य
5 ऐशी नजर देऊन खादर येक खलास व अबदुलहलीम् उभयतां वजीरास आपल्यापासीच राहून घेतल्या करितां, त्यांच्या न येण्या वरून बाछाई विमनस्क होईनासें युक्तीनें कागद पत्र लिहून पाठविले. ते पाहून अल्लीयदलूशाहा फार संतोष मानून येकोजीमहाराजास वस्त्रें पत्रें पाठविण्यासरिसें हे तंजावरचे राज्य
10 येकोजी महाराजास त्यांचे वंश परंपरेने अनुभोगणेसहीं सानक दिल्हें. असें ह्मणून लिहून पाठविले. तदनंतरें त्रिचनापल्लिचे नायडानी येकोजीराजावरी राजकारण केल्यास राजे मजकूरानी युद्ध करून त्यांस दाटादेऊन त्यांकडून संदली महाल पानसुपारीस ह्मणून लिहून घेऊन खादर येक खलास व अबदुलहलीम् उभयतां-
15 सहीं त्यांसी बोलिल्या मर्यादे प्रमाणे चालवीत राज्यकरूं लागले. उपरि शकें १५९८ पिंगळ संवत्सरीं येकोजीराजास तिसरे पुत्र तुकोजीराजे जन्मले. हे तीघे पुत्रहीं येकोजीराजाची थोरली स्त्री इंगळ्याची लेंके दीपाबाईसाहेब यांचे उदरीं जन्मले. त्यांची धाकुटी स्त्री मोहित्याची लेंके अण्णूबाईसाहेब त्यांस येक लेंके या खेरीज
20 त्यास परिगृहीत स्त्रिया नौवु. त्यांत जन्मलेते चंद्रभान, सूर्यभान, मित्रभान, कलेभान, कीर्तिभान, विजयभान, उदयभान, ऐसे सातलेंक जन्मले पैकीं जेष्ट चंद्रभान शूर जाहले. येकून येकोजीराजास पुत्र दहा. तदनंतरें किन्त्येक दिवस न्यायेंकडून राज्य परिपालन करून शकें १६०४ रुधिरोद्गारि संवत्सरीं

येकोजीराजे यांसी परमपदवी प्राप्त जाहली. सवेंच ज्येष्ट पुत्र तिसरे शाहजीराजे तक्तनिशी जाहले त्या शाहजीराजास भार्या चिमाबाईसाहेब ह्मणणार येकच, परिगृहीत स्त्रिया उदंड होत्या त्या शाहजीराजानी धाकुट्या वयांत प्राप्त जाहलें राज्य आपल्या बुद्धिवैभवेंकडून आपले धाकुटे भावू शरफोजीराजे व तुकोजीराजे 5 उभयतांस व आपल्यासहीं यथाकाली लग्नमुहूर्तेहीं करून आपुली मातोश्री दीपाबाईआऊसाहेब यांचे अनुमतीने सकल जनास सौख्य व्हावें याजोगे आपुली फौज व खजाना वाहडवून राज्य करीत येण्यांत मुल्लाया कलाप ह्मणून एक कित्ता, यजुल्फकाराचा कलाप येक कित्ता, ऐशे कलाप आले तेंव्हां आपुल्या राज्यापावेतों 10 येवूंदेयीनासें परभारेंच वारून विजापुरचें पादशाहासीहीं सलूक राखून, पेषकषीहीं येकमार्गें कडून वारून घेऊन, राज्यभार करीत असतां त्यांचे तिसरेभावू तुकोजीराजे यांस शकें १६१७ धातु सवत्सरीं पांचवे येकोजीराजे जन्मले. त्यांस प्रतिनाम बाबासाहेबराजे ह्मणावयाची रूढीहीं पडली. तदनंतरें शाहजीराजे चांगल्या नीतीने 15 बहूत दिवस राज्यभार करून शकें १६३३ नंदन संवत्सरीं परम पदास पावले. सवेंच त्यांचे दुसरेभावू तिसरे शरफोजीराजे तक्तनिशी जाहले. त्या शरफोजीराजास पहिली स्त्री घांटग्याची लेंकें सुलक्षणा बाईसाहेब, दुसरीस्त्री घांटग्याची लेंकें अपरूपबाईसाहेब, तिसरीस्त्री शिरक्काचीलेंके राजसबाईसाहेब यासमवेत राज्यभार करण्यांत न्यायास 20 न सोडितां परम नीतीनें राज्यभार करित्या दिवसांत अवरंगजिबानी विजापुरचे अल्लीयदिल्शाहास दस्तगीर केल्यामुळें त्या संघांत उद्भवल्या कलापाचा धक्का आपल्या राज्यास लागूं देईनासें विजा-पुरांतून उबहून आल्या मात्बराचा आदर करून राज्यभार करीत

असतां, त्यांचे धाकुटे भाउ तुकोजीराजानी लग्नकेले स्त्रिया— अरणाबाई मोहित्याची एक, रामकुमारबाई इंगळ्याची एक, मोहिना बाई पिंगळ्याची एक, मनाबाई पिंगळ्याची एक, लक्षुंबाई इंगळ्याची एक, एकून लग्नाच्या स्त्रिया पांच. याखेरीज, राख्या सहा पैकी एकमात्र म्हराठ्या जातीची वरकड पांचहीं नायडकूटाच्या. त्या म्हराठ्याचे जातीची तरवारीस लग्न केलें ते राखे अन्नपूर्णाबाईचे पोटी शकें १६६४ शार्वरी संवत्सरी प्रतापसिंहराजे जन्मले. सवेंच शामाबाई ह्मणून येक कन्या जाहली. वरकड नायड कूटाच्या राख्या पांचापैकी जाहली संतती मालोजीराजे येक, अण्णा साहेबराजे येक त्यांस दुसरे नांव हरिश्चंद्रराजे नानासाहेबराजे येक, कन्या दोघी येणेप्रमाणे जन्मले. त्याउपरि शरफोजीराजाचे राज्यांतच त्यांचे धाकुटे भाउ तुकोजीराजाचे लग्न केले त्यांचे पुत्र पांचवे येकोजीराजे प्रतिनाव बाबासाहेब ह्मणून वरीलिहिले आहे त्यांस लग्नकेल्या स्त्रिया—पहिली सुजानबाई इंगल्याची लेंक येक, दुसरीबाइको जयंतीबाईसाहेब येक, तिसरी सखवारबाईसाहेब येक, चौथी सुकुमार बाईसाहेब येक, पांचवी गिरिजाबाईसाहेब येक, साहवी पार्वतीबाईसाहेब हे सहा स्त्रिया लग्नाच्या पैकीं वडीलांनी लग्नकेल्या त्या येक दोन जातां वरकड त्यांच्या प्रोढेंत करून घेतिल्या. तैशाच राख्या तीनी तैसेच तुकोजी राजाचे दुसरे लेंक राखे संमंधाने मऱ्हाठ्याचे जातीचे राखीचे पोटी जन्मले प्रतापसिंह राजास लग्न केल्या स्त्रिया पांच—पहिली अहिल्या बाईसाहेब मोहित्याची येक, यमराई मरहोवशी त्याची येक, सखववार बाईसाहेब मोहित्याची द्रौपदी बाईसाहेब दुनबोची येक, यशवंत बाईसाहेब माहडीकाची येकून पांच स्त्रियापैकी वडिलानी लग्न केल्या त्या येक दोन जातां वरकड

त्यांच्या तखीतांत करून घेतिल्या त्या याखेरीज राख्या मऱ्हाठ्या व नायडकूटाच्या बलजेवाराच्या देखील सात. प्रतापसिंह महाराजाची बहीण शामाबाई ह्मणून वरी लिहिलें आहे कीं त्या शामाबाईसच मल्हारि गाडेरायास लग्न करून दिल्हें. आतां उरल्या तुकोजी राजाच्या नायडाच्या जातीच्या पांच राख्या पासून जन्मले पुत्र तीघेहीं 5 तुकोजीराजा समोर देवगतीस पावल्या पैकीं नानासाहेब ह्मणणारास मात्र अपुसाहेब ह्मणून येक पुत्र त्यानी वऱ्हाड केल्या स्त्रियापासून जाहले होते. त्या अपुसाहेबास लग्न केल्या बाइका खेरीज बलजे वार वगैरे जातीचे राखीपासून येकपुत्र नानासाहेब ह्मणून जाहला तो अद्यापि सुखरूप आहे. आतां त्याच राखीचे संतांत जाहल्या 10 दोघे लेंकीहीं तदनुसार गाडे कूटास दिल्हल्या. येणेप्रमाणे खत निशी जे—शरफोजीराजे त्यांचे धाकटे भावू संततीवंत तुकोजीराजे उभयतानी येकत्र राज्यभार करीत असतां उभयतां भावांस ग्रहकृत्य वैशम्यामुळें तुकोजी राजानी कांहीं मुलूक वडील भावापासी मागून घेऊन महादेवपट्टणांत शाहार वसवून आपल्या सकल संसारानिशी 15 महादेवपट्टणांत राहिले होते. किल्यांत शरफोजीराजे राज्यभार करीत असतां त्यांच्या पट्टस्त्रिया तीघ्यांपैकी दुसरी स्त्रि अपरूप बाईसाहेबयांस कित्येक दुष्ट स्त्रियानी बोधिले जे—कनिष्ट भावास संतती वाहडली ज्येष्ट भावु राज्य करणारास संतती नाही त्या- करितां, राज्यपट्ट कनिष्टास लागेलकीं ह्मणुन बोधिले. बोधना 20 रुचून त्या राजस्त्रियेने प्रथम बोधिल्या दुष्टस्त्रियानी सांगीतल्या यत्नाप्रमाणेच नसतां येक गर्भह्मणून बाहेर रंग करून, उपरि पुत्र प्राप्तीहीं जाहली ह्मणून वर्तमान सांगीतल्या वरून राजे व बंधु वर्गानीहीं संतोष मानून राजपुत्रास करावयाचा उत्सव करून

त्या पुत्रास सवाई शहाजीराजे ह्मणून नामकर्णहीं केले. तदुपरि थोड्याच दिवसांत चालिलें कृत्रिम राजबंधू तुकोजीराजे महादेव-पट्टणांत होते त्यांकडून व्यक्त बाहेर पडून शरफोजीराजानी फार आश्चर्य करून त्या पुत्राचा परिहार करावयाचे रीतीनें करून सोडिलेतरी नष्टजाहल्या पुत्राची कथा कां लिहावी ह्मणाल्यां पुढें याचे कारण सांगणे पडतें करितां लिहिलें. हे कृत्य येकंदर चालिलें ते तीघे राजस्त्रियां पैकी अपरूप बाईसाहेब ह्मणणारानी दुष्ट स्त्रियेचे बोधनेस वश होऊन केलें. त्यां उपरि शरफोजी राजानी कित्येक दिवस राज्यभार करून शके १६४९ कीलक संवत्सरीं दैवगतीस पावले. त्या बरोबरी अपरूप बाईसाहेबा खेरीज सुलक्षणा बाईसाहेब व राजस बाईसाहेब उभयतांहीं अनुगमन केले. सवेंच त्यांचे भावू धाकुटे तुकोजीराजे महादेवपट्टणांतून येऊन तक्तनिशी जाहले. त्यानी राज्यभार करीत असतांच वरी लिहिलें त्यांच्या राखीच्या संबंधांत तीघे पुत्र नष्ट जाहले. परंतू नानासाहेब ह्मणणारांचे संततींत अपूसाहेब मात्र आहेत ह्मणून वरी लिहिला अर्थ कारणानुसार लिहिला परंतू याचे राज्यांतच चालतो तेंव्हां त्रिचनापल्लींत मीनाक्षिअम्मा ह्मणून नायडाची राज्यभार करीत होती. तिला पाळेगार वगैरे कारभारामुळें बहूत शल्य जाहलें. त्यास तुकोजी-राजानी आपल्याकडील सैन्य व सेनापतीसहीं पाठवून ते सैन्य येकंदर परिहार करून मीनाक्षीअंमास निःशल्य करून स्थापना केले. तदनंतरें तुकोजीराजे बहुतन्याय नीती कडून चांगल्या रीतीने राज्य करून शकें १६५७ नलसंवत्सरीं दैवगतीस पावले. सवेंच त्यांचे ज्येष्ट पुत्र पांचवे येकोजीराजे त्यांस बावासाहेब ह्मणूनहीं नावें. त्यानी येकवर्ष राज्यभार करण्यांत त्यानी समी-

पचे त्या कोणावरीहीं पातेरा नाही कोणाची माजी कठार असल्यां नाही कोणाच्या हाती सुरी हसल्या नाहीं फार संशय मानणें; कोणी बिदीस जाणार येणार देखील कांही देवाचा नामोच्चार केला अथवा त्यांचा होंट हलूंलागला अथवा येकीकडें दोवे मिळून कांहीं बोलूं लागले; कोणाच्या हाती जपमाळ पाहिली 5 तरीहीं त्यांच्या ठाहीं आपल्यास वश करिण्यास अपल्यास मारण्यास मंत्र यंत्र करिताहेत ह्मणून निश्चय करून समजून त्यांच्या पारपत्यासहीं करवणें; अगखी राजाचे समीपतेचेहीं चर्चा करण्याने थोरकीं त्यानी समग्र आपुली लेंकरें ह्मणून जे ह्मणतील त्यांस नीट चालवणें; वरकडांस समीपतांहीं नाही. 10 चालवणेहीं तदनुसारेंच. येणे प्रमाणे राज्यभार करण्यांत चंदासाहेब ह्मणून कोणी नवायीत सरदार आर्काड सुम्याचा दोस्तरीखानाचा जांवायीं त्या चंदासाहेबाने कित्तेक भारी फौज व फराशीसाकडील-हीं कुमुक घेऊन तंजाउरावरी युद्धास आला. तेंव्हां बावासाहेब राजे उपद्रवाने अशक्त होते. तेंव्हांहीं किल्ला व आपले फौजेची 15 बंदोबस्तीहीं चांगली करून, आपण किल्याचे बुरुजावरी येऊन किल्लच्या वरील तोफांचांहीं मार करून, फौजेसहीं त्याचे फौजेवरी जाऊन पडणेस निरोप देऊन चांगले भांडणे भांडले. तेंव्हा चंदासाहेबास किल्ला घेणेस निर्वाह नाहींसें कांहीं पैक्याची बोली वारून घेऊन त्रिचनापल्लीस निघूनगेला. तदनंतरें बावासाहेब 20 राजे त्याच उपद्रवाने शकें १६९८ पिंगळ संवत्सरीं दैवगतीस पावले. तेंव्हां अमात्यपण करणार व योग्य सोइऱ्यांतहीं राज्य-पदास कोणी नाहीकीं ह्मणून त्या बावासाहेबाची स्त्री सुजान बाई साहेबास सर्वेच तक्तनीशी केले. तेंव्हां शके १६९८ पिंगळ

संवत्सराचा बाकी काळयुक्ती संवत्सर देखील त्या सुजान बाईसाहेबाने राज्यभार करीत असतां, सोयऱ्यापैकीं कौयाजी घांटके ह्मणणार येकाने पेसजी शरफोजीराजे राज्यभार करीत असतां दुष्ट स्त्रियेचे दुर्बुद्धीनें कृतृम पुत्र येकजण निर्माणहोऊन त्यालाच
5 सवाई शाहजीराजे ह्मणून नावें ठेविल्यावरी कृतृम व्यक्त होऊन त्या कृतृम पुत्राचा परिहारहीं जाहलाहोता ह्मणून वरी लिहीलें आहे की—सांप्रत कौयाजी घांटका ह्मणणाराने तो सवाई शाहजीराजा ह्मणणार मूल वांचला आहे ह्मणून कुप्पी ह्मणून येक बटिकीणीचा लेंक रूप वयाने सदृशहोता. त्यालाच तो शाहजीराजा वांचलातो ह्मणून
10 प्रख्यात करून त्याला घेऊन वडेरपाल्याचे रानांत बसून संस्थानाचे नाते रहस्यांत पाळेगार वगैऱ्यास भ्रमें घालून त्यांकडून थोडें द्रव्य संपादून थोडी फौजहीं जमाकरून तदनंतरें देवणां-पट्टणांत असणार इंग्रेजासी संविधान करून त्यांस नानाविध सांगून त्यांकडून कित्त्येक उपपत्ती करून घेऊन तेथून नागपट्टण वगैरे
15 स्तलांतून पलांदेवालच्याकडून कांहीं द्रव्य घेऊन फौज बंदीकरून तंजाऊरांत असणार फौजेस व किल्लेदारांस भ्रमासघालून त्यांच्या अंतरंग शाह्यचावरून शकें १६६० कालयुक्ती संवत्सरी किल्ला प्रवेश करून राज्यपद कारणार सुजान बाईसाहेबास लोटून परते करून आपण तक्तनिशीनें जाहले. तो रानांतून आलाह्मणून
20 त्याला काटराजा ह्मणून लोक वदंती जाहली. त्या काटराजाने थोडेच दिवस राज्य करण्याने त्याचे चर्चेवरून वळखून पेसजी त्याचे भ्रमांत पडले. ते किल्लेदार व फौजेसहीं हा काटराजा कुप्पी बटिकीचा लेंक याचेनावें सुभान्या कृतृमे कडून राज्यपदास आला ह्मणावयाचें निश्चय कडून कळून अह्मी

राजद्रोह करून बटकीचे लेंकास तखतीं बैसविलोंकी झणून केवळ पश्चाताप पावून तजवीज केलीजे—तुकोजीराजानी परिग्रहकेल्या स्त्रियांपैकी प्रतापसिंह राजाची माय राजाची सम जातीची जाहल्या करितां हा पुत्रच राज्यास योग्य झणून सर्वत्रानी निष्कर्ष करून शके १६६० सिद्धार्थी संवत्सरी प्रतापसिंहराजास तक्तनिशीने केले. तोच शक त्याच वर्षी प्रतापसिंहराजानी लग्नकेले पट्टस्त्रियांपैकी दुसरी स्त्री दुनगोची लेंके द्रौपदीबाईसाहिबाचे उदरी प्रतापसिंह राजापासून तुळजीराजे जन्मपावले. काटराजा कुप्पी बटकीचा लेंक त्यांचें नावें सुभान्या तैशास तंजावुर राज्य परंपरेने भोंसल वंशाचे राजे राज्याधिपत्य करीत आले. तैशा राज्यास बटिकीचा ल्योंक सुभान्या झणणार अधिपति जाहला झणणाराचे सकळ सोइरे धायरे व सकळ जनासहीं व्यक्त जाहल्यावरी ह्या कृतृमांत मिळाल्या सैंदाने परंपरेने राजवंशाची चाकरी करीत आलोंकी झणावयाचे शेकलज्जेस्तवहीं आणखी यांत मुख्य येकोजीराजाचे परिग्रहीत स्त्रियापासून जाहले चंद्रभानजीभोंसले यांचें लेंक नायकजीभोंसले भाग्येंकडूनहीं शौर्येकडूनहीं प्रख्यात होते.—त्यांच्या भयास्तवहीं प्रस्तुत राजवंशी नामें प्रतापसिंह महाराज रूप, गुण, क्रिया, बुद्धि, या सर्व गुणांकडूनहीं योग्य आहेत झणून प्रतापसिंह महाराजास तक्तनिशी केल्यावरीहीं तो सैंध कृतृमांतच होता. याखेरीज त्या सैंधाने अकृत्यहीं करीत आला. ते काय झणजें प्रथम येकोजी महाराज या तंजावुर राज्यास अधिपति जाहल्यावरी या अगोदरी केले धर्म नव्हतां तंजावर राज्यांत बहुत देवालय कावेरीतीरीं बहुत ब्राह्मण वसतातो झणून अग्रहार बांधवणें व देवालय बांधवणें, ब्राह्मणांस सर्वमान्यदेणें, यज्ञादिक करवणें, अन्नछत्र चालवणें.

या रीतींचे अनेकधर्म येकोजीमहाराजापासून परंपरेने इत्यादिधर्मं करीतच आले. त्यांत प्रतापसिंह महाराज तक्तास आल्यापासून विशेष धर्मं करीतच आले. या धर्मास येकंदर सैंद विरोधच करीत आला. याखेरीज आपण जातीचा तुरूक होऊन कर्नाटजातीच्याहीं
5 सुळच्या देवालयांत असणार या नावाल्या त्यांत येक मोहना ह्मणणार सुळीसही भ्रष्ट करून आपले घरींदेखील ठेऊन घेतिले. इत्यादि त्यांची दुष्टकृत्ये व कृतृमें महाराजास प्रतिपदींहीं कळलें असूनहीं आपण नूतन राज्यपदाधिष्टित जाहलों ह्मणूनहीं त्या सैंदास दंडीनासे कित्येकदिवस त्याचा अधिकारहीं चालविला तरीहीं तो सैंध अपल्या-
10 कडे राजाची फौजदारी व तंजाउर कोटाची किल्लेदारी व राजाची चिटनिशी ऐशे प्रबल उद्योग समग्रहीं आपले स्वाधीन आहेत, या अधिकाराच्या बळेंकडूनच मागें बटकीचालेंक सुभान्यास राज्य दिल्हों. परतून त्याला कैद करून प्रतापसिंह महाराजास राज्य व्हावेंयाजोगें हीं केलों. अगोदरी बावासाहेब राजानी ठेविले सरखील
15 सिद्धोजी वगैऱ्यास काटराजाकडून चित्रवधें करविलों. अणखी चिंतिलेंतें करूंसकेन ह्मणावे याचे उन्मनतेने आपली लेंक चंदासाहेबाच्या लेंकास देऊसें त्या चंदासाहेबाचे लेंकास तंजावुरचे राज्याचे तक्तावरी बसवून सकल ऐश्वर्यहीं आपण भोगावें ह्मणावयाची दृढयोचना करून आपला भावू सैंध काशीमाशी तजवीज केला.
20 ते या भोंसलवंशाच्या पुण्यप्रभावेंकडूनहीं व प्रतापसिंह महाराजाचे योगेंकडूनहीं त्या सैंध काशीमास आपल्या भावानें केला राजद्रोह स्वामिद्रोह, विश्वास घातक, हे समग्र साहिनासें अंतरंगे माहाराजास त्या सैंधाचे कृतृमें येकंदर त्याचाभावू सैंध काशीमाने जाणत केलें. तेंव्हा प्रतापसिंह महाराज येकायेकी उचंबळनासे दूरवर योचना

करून त्या सैंध काशीमास तुझ्यासांगण्याचे प्रमाण काय ह्मणून विचारिले. त्या सैंध काशीमाने थोड्याच दिवसांत माझ्या सांगण्याचे निदर्शन महाराजास येयील ह्मणून निरोपघेऊन घरास गेला. सवेंच चार पांच दिवसांनंतरें सैंदानें तबक मुस्तीद करून, महाराजापासी ठेऊन, आपली मूले चंदासाहेबाच्या लेंकास देतों; तेणेकडून संस्थानास बलच आहे ह्मणून अर्ज केला. तेंव्हा महाराजानी वळखून अमच्या राज्यास बलें व्हावी ह्मणून आपली लेंके देखील नवाइतास देताहेत ह्मणून श्लाघना करून पाहिजेते लग्नाचे खर्चास देवून लग्नमात्र किल्यांत करणें गरजनाहीं मध्यार्जुनी करणे ह्मणून भल्यापणाने सैंधास सांगीतले. तेंव्हां सैंधाने कबूल करून तैसेंच मध्यार्जुनास जावून अतिशय वैभवेंकडून लग्नहीं करून परतून किल्ल्यास येऊन पावल्यानंतरें त्या सैंधानें केलें कृत्रिम काय ह्मणजें—चंदासाहेब प्रभृतीस तुह्मी मध्यार्जुनांतून रातोरात निघून अरुणोदय कालीं किल्लयास पावणें; त्यावेळेस दंडकाप्रमाणें किल्लयाचे दरवाजे उघडतांच फौजेनिशी किल्लयांत शिरून, राजगृहावरी हल्ला करून आंत शिरून, खतल् करून राज्य स्वाधीन करून घेणें, फौजदारी व किल्लेदारी दोनी आपलेस्वाधीन आहेत्या करितां तुह्मास कोणी समोर होणारनाहीं; ह्मणून कागदलिहून आप्त मनुष्याकडे देऊन रहस्याने पाठविला. ते त्या सैंधाचाच भावू सैंदकाशीम ह्मणणार या कागदपत्राच्या रहस्यांत होत्या करितां याकृत्रिमाची पूर्वी सूचना मात्र महाराजास कळविली ते नव्हतां महाराजाचे अंतरंग मनुष्य घेऊन त्यांकडून सैंधाने लिहिला जिनस व कागद व कागदनेले मनुष्यासहीं धरून महाराजाकडे ओपिले. यारितीची प्रबळसाक्षी महाराजास पावल्यावरी महाराज

अत्यंत आश्चर्य व अतिशय क्रोधासहीं वश्य होऊन आपल्या आप्तपरीवार कित्येकास मिळवून त्यांत मुख्य सरदार मल्हारजी गाडेराव महाराजाचे मेव्हणे, व अनपाशेटगे महाराजाचे मुख्य कार्यस्थ, मानाजीराव जगताप महाराजाचे आप्त सरदार इत्यादिकांस आपली दृढयोचना व्यक्त कळवून सैंधास मारणेचा निश्चय करून येक्यादिवशी आपल्या सरदारास व आप्तलोकांस येकंदर संन्नाहानिशी येक्यास्थलीं दबवून ठेऊन आपण येक्याठिकाणी प्रत्येक बसून मोगलाकडील कित्येक कागदपत्रें पाहावे लागताती ह्मणून सैंदास बलावून पाठविले. तेंव्हां सैंदाच्या उन्मत्त दर्शे करितां महाराजाची योचना कोणतीहीं कळनासें जाहल्यास्तव महाराजाकडून सात पांच बलावणी घेऊन महाराजापासी येवून पावला. तेंव्हां सैंधाचें उन्मत्त दर्शेकरीतां महाराजानी त्याशी येक क्षणभर उपचाराने बोलून लघुशंकेचे व्याजेंकरून आपण अन्यत्र महालास गेले. तेंव्हां महाराजाचे पूर्वसंकेताचे आर्तप्रमाण त्या त्रिवर्ग सर्दारानीहीं सैंदाकडील येक मनुष्यहीं सैंदाकडे नाहीशी बंदोबस्ती अगोदरीच करवीले होते करितां चिल्लर मनुष्यास सैंदाकडे पाठवून त्याला हालून देयीनासें हात पांय बांधून अन्यत्र स्थलास आणवून त्याला परलोक गतीस पावविले. सवेंच त्याच्या घरा वरीहीं हल्ला करवून पळलेते जातां उरल्यास शत्रुशल्य नाहीसें केले. तदनंतरें महाराजानी अनापाशेटग्यास सैंध खलाव फौजदारी, मल्हार गाडेरायास किल्लेदारी, डबीर नादोपंतास चिटनिशी, येणेप्रमाणें अधिकार देवून राज्यभार सुरक्षित करून चालते केले. तदनंतरें महाराज श्रीरामेश्वरास यात्रेस सकल संन्नाहानिशी जावून यात्रा करून बहुत दान धर्महीं करून परतून येतेवेळेस रामनाथपुर

मरवर जमेदाराने परंपरेकडून महाराजांकडून आपले राज्य स्थापित
ह्मणावयाचे कळल्या करितां गांवेंभर भोय येऊन आपल्या किल्ल्यास
येऊन पाहून येकदिवस असून जावें ह्मणून प्रार्थिले. तैसेंच महाराज
अंगीकार करून गेले. तेंव्हां दरवाज्यांतील लोकानी न कळतां
माघून येणार चिल्लरांस अटकाविले. ते महाराजास कळून तैसेच 5
परतून चालिले. तेंव्हा रामनाथपुरचे राज्य करणार बहुत भय
बहुत विश्वासें कडून दोन घटिका पावेतो महराजाची पालखी
धरून वेऊन, महाराजास बहुत प्रार्थिल्या करितां महाराज बहुत,
दयावंत होऊन परतून रामनाथपुरास जावून येकादिवस राहून
त्याकडील पूजा पावून परतून आपल्या स्वराज्यास पावले. राम- 10
नाथपुरवाल्याने अलीकडें नानाच्या दाक्षिण्यास्तव नबाबाचा
ह्मणविला तरींहीं आदी विसरनासें महाराजाची शेवा केली.
पेसजी बावासाहेब राजाचे राज्यभार शेवटी चंदासाहेब ह्मणणार
त्रिचनापल्लीचे किल्ल्यावरी जाऊन उतरला ह्मणावयाचे वरी
लिहिलें आहेकीं त्या चंदासाहेबाने त्रिचनापल्लीचे राज्य साधून 15
आपण तंजाउरास प्रतापसिंह महाराजास राज्यहोतांच येऊन
घेरिलें. तेंव्हां प्रतापसिंहराजे दोन महिने पावेतो चंदासाहेबासी
चांगलें युद्ध केले. त्यानंतरें चंदासाहिबाने यांसी काय भांडणें
हे किती दिवस काय खावून भांडतील पाहूं आपल्यासहीं त्रिचना-
पल्लीकडें पाळेगाराची बंदोबस्ती व्हावी लागते ह्मणून आर्कांडांतून 20
बरोबरी आलातो सबदरअल्लीखानास तंजाउरचें राज्यसमग्र येक
पटकोट सुभाविना जमा करून सभदर अल्लीखानाकडे ओपून
आपण त्रिचनापल्लीस गेला. तदनंतरें सभदरअल्लीखान राज्य
आपल्यास जिरेल किल्ल्यांत असणार राज्य काय करून पाहा-

तील ह्मणून खंदकाची वाली देखील आपलीकरून घेऊन, तिरवादीस पश्चिमेकडे आपल्या नावें सबदरअल्लीआना ह्मणुन नावें ठेऊन अणाहीं घालून दोनवर्ष बसला. तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजास फार संकट पडून फौजेस देणेस व आपले खर्चासहीं तुटारा पडल्या
5 मुळें फौज, भांडण्यास धजनासें गेल्याकरितां, सातान्यांत शाहूराजास पत्रलिहून पाठविले. तेंव्हा शाहूराजानी वीरूबाईचे औंटीस घातिलेते नागपुरीं असणार रघोजी भोंसल्यास व फत्तेसिंगासहीं साटहजार स्वार देऊन पाठविले. त्यानी अतित्वरेनें घाट उतरलेते वर्तमान ऐकतांच, सबदरअल्लीखान मुल्क सोडून, त्रिचनापल्लीस
10 पळाला. उपरी राजास मुल्क मोकळाझाला. त्यानंतरें रघोजी भोंसले व फतेसिंग उभयतां त्रिचनापल्लीस येऊन समोर मधरेंतून आलाते चंदासाहिबाचा भाऊ व सवदरअल्लीखानासहीं मारून चंदासाहेबास धरून कैद करून त्रिचनापल्ली .किल्ला घेतला. तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजानी त्याकडे आपले अमात्य अन्नप्पा
15 शेटक्यास पाठविले. त्यानी जाऊन रघोजी भोंसले व फत्तेशिंगाची भेटी घेतांच त्यानी त्रिचनापल्लीची किल्ली ओपून घ्या ह्मणाले. तेंव्हां-राजानी त्याचा अंगीकार करीनासें सांगून पाठविल्या वरून रघोजी भोंसले फत्तेशिंगानी त्रिचनापल्लीचें राज्य व किल्ला देखील राजीघोरपडेचे लेंक मुराजी घोरपडे यांकडें देऊन, आपण चंदा-
20 साहेबासही घेऊन, सातान्यास शाहूराजाकडे गेले. इकडे प्रताप-शिंहराजे तंजाउर देशाचे राज्य करीत होते. तदनंतरें अन्नप्पा शेटक्याने सरखेली केल्यांत राज्य तंत्राची कामें येक विधेंकडून चालते केले तरीहीं कित्येक उद्धट कृत्य करूंलागले. त्याचा जिनस थोडा कळवितों जे—महाराजाचे योग्य साज येकंदर

आपण व आपले बाइकास येकंदर करूंलागले. याखेरीज महा-
राजा समीप येते वेळेसहीं व समक्षेमांतहीं महाराजासी बोलण्यांतही
उद्धट कृत्येंच करूंलागले. तेणे कडून महाराज कांही मनोवैकल्यातें
पावून अन्नप्पाची सरखेली काहडून, मानाजीराव यांस सरखेलीहीं व
फौजदारीहीं देऊन, अन्नप्पाशेटक्यास थोडया दिवसाच्या कामास 5
घरीच असा ह्मणाले. ते अन्नप्पाशेटक्यास साहीनासें सरखेली
व फौजदारी आपल्यास बहुत दिवस चालिल्या करितां फौज तमाम
आपल्यास वशांत असेल ह्मणावयाचे दुर्भ्रमें कडून आपले भावू
बंदासमवेत केसरी कापडें लेवून बाहेर विधान करून बसेल.
तेंव्हां महाराजानी पूर्वीच या अन्नप्पाची दुष्टप्रकृती वळाखिले होते 10
करितां त्याच संशयाने तुह्मी हत्यारा पत्यारानिशी बाहेर बसाव
यास कारण काय ह्मणून विचारून पाठाविल्यास अन्नप्पानी सबूरी
न करितां ज्या महाराजाचे अन्नखावून थोरवीस पावलेकी त्यावरीच
हत्यार धरून येकदोघांस जखमीहीं केल्यावरी महाराजानी कळून
अटोपत नाही ह्मणून आपल्या लोकांस हल्लच्यास निरोप दिल्हे. 15
त्यांच्या यांच्या मारामारींत अन्नप्पा व त्याचे भावू वगैरे सहासात
जण ठार जाहले. तदनंतरें महाराजास अन्नप्पा शेटक्यानी सरका-
राची चाकरी केली ते आठवास येते वेळेस समग्र अन्नपास मारिला
तो पश्चात्ताप पावण्यासहीं कारणहोतें. तदनंतरें त्रिचनापल्लीचे
किल्लच्यांत असणार मुरारजी घोरपडे यानी आपले अमात्य 20
इनीसखान ह्मणणार तुरकाचे बोधणे वरून तंजाउर राजाचा मुल्क
थोडा जाहला तरीहीं चांगले राज्य जाहल्या करितां समग्र राज्य
आक्रमावें तरींहीं तेथील राजे आपले यजमान यास्तव कांही मुल्क
स्वाधीन करून घ्यावें तेंहीं केवल फौजबंदीने देयीनात करितां

चिल्लर उपद्रव करीत असावें ह्मणावयाचें बुद्धीनें इनीसखाना बरोबरी २,००० स्वार तैनात करून पाठविले. त्या इनीस खानानें तंजाउरच्या किल्लच्यांत कोठें लुटणें, कोठें मारणें, भांडण्यास समोरे होईनासें येक दोन चिल्लर उपद्रव फार आरंभिला. तेंव्हां, प्रतापसिंह महाराजानें आपला सेनापती मानाजीरायास निरोपून समागमें थोडी सेनाहीं देवून पाठविलें. त्यानी जावून थोडे दिवस त्या इनीसखानाचा पाठलाग करीत जावून शेवटी येकटा नदीचे कांठी सांपडून तीनशें स्वार ठारमारून सात पांचसें घोडे व मनुष्यहीं पडावू धरून आणिले. त्या भांडण्यांत सरदार इनीसखान ह्मणणार गुप्त होऊन गेला. तेंव्हह्यानें देशास मुरारायाचा उपद्रव राहून गेला. तदनंतरें महंमद अरब ह्मणणार येकजण तो कोण ह्मणजें—पेसजी चंदासाहेब उत्तरदेशाहून याप्रांतास येऊन त्रिचनापल्लीचे राज्यहीं साधून तंजाउर राजावरीहीं युद्ध करून शेवटी रघोजीभोंसले व फतेशिंगाच्या हाती सांपडून पुणें प्रांतास जावून, शाहूराजाकडून गडप्रवेश पावल्यानंतरें, त्याच्या संगतीस होतातो महंमद अरब ह्मणणार थोर सरदार, दोन तीन हजार स्वार, पांचहत्ती थोडेबारहीं, इतुक्या फौजेनिशी उवडून कोणाच्यां आश्रयांतहीं राहवेनासें आपण फूट होऊन, पुदुचेरींत फराशीसांचा आस्रा थोडा करून घेऊन, मुलुकांत तमाम लुटणें, रात्री वडेरपाळ्याचे रानांत दबून राहणे, असें बहुतदा केल्यामुळें तंजाउरचा मुलूक व त्रिचनापल्लीचाहीं केवळ तोराजी त्याला तेंव्हां प्रतापसिंहराजानें आपले किल्लेदार मल्हारजीगाडे या समागमें मानाजीराव जगताप यांसहीं कित्येक सन्हाहा देऊन पाठविलें. त्यानी येक महिना पावेतो त्याचे पाटीती फिरून शेवटी त्रिकाटपल्ली ह्मणावयाचे

किल्ल्याजवळ त्या महंमद अरबास सांपडवून त्याचे हत्ती, घोडे हिरून घेऊन त्याकडील जुल्फकवरखान् ह्मणावयाचे बिरूदाचे निशानासहित कित्येक त्याची बिरुदेंहीं हिरून घेऊन त्याकडील बहुत लोकांसमवेत त्या महंमद अरबासहीं मारून टाकिले. प्रतापसिंहराजानी संतोष पावून त्याकडील बिरुदेंसमग्र मल्हारजी गाडेरायास कित्येक व मानाजीरायासहीं थोडी दिल्ही. देवीकोटचा किल्ला साधणेच्या हेतूने इंग्रेजाची फौज कित्येक येऊन देवीकोट बंदरचा किल्ला साधिला तरी महाराजास इंग्रेजासहीं विगाड नसतां त्यानी येण्यास कारण काय ह्मणिजे देवीकोटचे थोरसें इंग्रेजाकडील येक जहाज पडावू जाहली. त्यापैकीं कित्येक सामाने व येक दोनी कुतरी महाराजानी ठेऊन घेतल्या करितां त्याविषयीं इंग्रेजास ते बंदर अपल्यास पाहिजे ह्मणावयाच्या हेतूवरून येऊन घेतले. तेंव्हां महाराजानी फौजदार नानाजीरायास बरोबरी फौज देऊन पाठऊन परतून देवीकोटचा किल्ला युद्ध करून घेतला. तेंव्हां देवीकोटच्या किल्ल्यांत माहाराजाचे हुकुमाप्रमाणें जफर साहेब ह्मणणारास किल्लेदारी देऊन ठेऊन आपण तंजाउरास येऊन पावले. परतून दुसराकित्ता इंग्रेजाची फौज देवीकोठचे किल्ल्यावरी आली. तेंव्हां महाराजानी कित्येक सरदारास फौजहीं देऊन त्यावरी पाठविले. त्या युद्ध प्रसंगी इंग्रेजाची फौज सोलदाज वगैरे यावर दलक कोल्लडचे कांठासी उभे होते. तंजाउरची फौज त्यांवरी जाणेस कोल्लड नदीचा कांठ बहुत उन्नत जाहल्या करितां भलतीकडें उतरणेस घोडेस्वारास वाट नाहींसें पलीकडून वाटेने उतरून येकाच मार्गाने येणे पडिलें करितां त्या समयीं नदींत फौज समग्र उतरून येते वेळेस इंग्रज-याकडील लोकानी मार धरिल्या करितां नदीच्या

वाळामुळें घोडे खेळवणूकेस देखील नाहींसें जाहल्या करितां कित्येक स्वार जायां होऊन येक सरदार वीरप्पा ह्मणणार रणास आला. तदनंतरें इंग्रेजानी महाराजासी सलूक बोलून येक करारनामाहीं लिहून दिले त्यावरून देवीकोटचा किल्ला इंग्रेजांस दिल्हा. ते सन् १७४९ इसवींत. तदनंतरें हैदराबादेंत होतेते थोरले निजाम शाजदीखान ह्मणणारानी दक्षण प्रांताचे वर्तमान ऐकणेंत चंदासाहेबाने दास्तल्लीखानाचे लेंकास बदरल्लीखान वगैऱ्यांस घेऊन पारशींचा स्नेहहीं करून त्यांची कुमुकहीं घेऊन त्रिचनापल्लीचे राज्य साधिले. ते ह्मराटे शाहूराजाकडील रघोजी भोंसले फत्तेशिंगानी जाऊन तंजाउरचे राजाच्या कुमकेस्तव गेले. त्यानी त्रिचनापल्ली राज्यहीं घेऊन चंदासाहेबास धरून आणून गडावरी घातिले. हे समग्र ऐकून त्रिचनापल्लीवरी बाच्छाई निशान चढविले. ते आपण जीवंत असतांच उतरणें विहित नव्हें ह्मणून शाहूराजास आप्तभावें कडून कागद पत्र लिहून त्याचे अनुमतेवरून ऐंशीं हजार स्वारानिशी स्वारहोऊन त्रिचनापल्लीस पावले. त्रिचनापल्ली किल्ला मुराररायावरी राज कारण सहा महिने करून मुरारजी घोरफडे यांस कौलावरी बाहेर काहडून त्रिचनापल्लीचा किल्ला व आर्काडची सुभेदाराहीं अनवरदीखान ह्मणणार समागमें आले होते त्यांचे स्वाधीन करून आपण हैदराबादेस निघून गेले. आर्काडसुभा व त्रिचनापल्लीचे राज्यासहीं अधिकारी अनवर्दीखान जाहल्या करितां त्याचे पुत्र मापोसखानानी आर्काड सुभ्याच्या नात्याने तंजाउरची पेषकषी यावी ह्मणून जाबाबस्वाल केले. तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजानी किच्येक सोडवणूकेचा प्रसंग वाजवी प्रकारें सांगून पाठविल्यास समजेनासें मापूसखानाने आपले फौजा-

निशी युद्धास आले. तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजानेहीं आपली शेना पाठविले. उभयतांस युद्ध तंजाउरचे किल्लच्यास उत्तरेस येक कोसावरी चांगलें भांडणें झालें. तेंव्हां, मापूसखानाने त्याच्या फौजेचाहीं निर्वाह नाहीसें फौज वाताहत होऊन मापूसखानाने पराजय पावून निघून गेले. तेंव्हां पडावू सांपळ्याचा आदर करून परतून खान मजकूराकडे पाठविले. तदनंतरे मापूसखान आपण पराजय पावले व्यसनानें आपले बाप अनवर्दीखानास जाऊन सांगितले. तेणेकडून अनवर्दीखानानी योचना केली जे—तंजाउरचे महाराजानी जबाबस्वाल युक्तच केले. त्यास मापूस खानानें समजनासें जलदी केल्या करितां भग्नजाहला. परंतु बाच्छाईफौज मावारली ह्मणावयाची ईर्षाथोडी अंगीकारून अनवर्दीखानानी भारी फौज स्वार बार, तोपखाना, व कालहस्ती व्यंकटगिरी, वेढवल्लं वगैरे स्थलचे पाळेगार वगैरे समग्रांस घेऊन तंजावरचे राजावरी युद्धासं स्वार होवून तंजाउरास ईशान्य भागीं तीनी कोसावरी पशुपतिगुडी ह्मणावयाचे गावांसमीप मैदानांत उतरले. तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजाने आपुल्या फौजापैकी तीनें हजार स्वार व थोडे बारहीं, जरोरी तोफखाना वगैरे सन्नाह, गोविंदराव शेटगे व मानाजीराव जगताप इत्यादि सरदार समागमें देवून पाठविले. उभय सेनाहीं जमून प्रातःकाल समयीं युद्ध जाहल्यांत तंजावरची फौजसमग्र आंत शिरून त्यांच्या तोफखाना-सहीं मार्गे टाकून अनवर्दीखानाची फौज तमाम ढवळून जावून तंजाउरचे फौजेकडून बहुत फौज मारली गेली. बहुतजन नामां-कित देखील पुढें टिकवनासें पळूनगेले. शेवट तंजावुरचे फौजेचे लोकानी अनवर्दीखानाचा खांस स्वारीचा हत्ती भाल्या बरचीच्या

मारानें खिळून उभा करून उड्या टाकून हत्तीवरी चढून अंबारी-
च्या काहाण्या कापूंलागले. तेंव्हां अनवर्दीखान सांपडला जाऊन
चार घटकापावेतो अपले तोंडानें तंजाउरचे फौजेचे लोकांस
प्रतापसिंह महाराजाची दुराई देऊन राहतें केले. इतक्यांत किल्ला
5 समीप जाहल्या करितां महाराजास हें वर्तमान कळून महाराजानी
बाच्छाई सुभेदार जाहल्या करितां या अनवर्दीखानास सोडून
येणें ह्मणुन निरोपिल्या करितां फौज निघून आली. तदनंतरें,
खान मजकूरानी महाराजास, वस्त्र पत्र, पाठवून, महाराजाकडूनहीं
आपण वस्त्र, पत्र, पावून, संविधानहीं येक्यारीतीनें वारतेंघेवून,
10 अनवर्दी खानाने आर्काडास निघून गेले. त्यासंधींत येक पांढरा
हत्ती आला होता. तदनंतरें पेसजी रघोजी भोंसले व फत्तेसिंग
त्रिचनापल्लीचे पारपत्त्यास आले होते. तेंव्हां चंदासाहेबास धरून
नेवून गडावरी घातले होते ह्मणावयाचा अर्थ वरी लिहिला आहे कीं
त्या चंदासाहेबास बलावून तुला सोडितों तूं कोठें पाहिजे
15 तेथें जा. परंतू तंजाउरराज्य अमचे स्थल जाहल्याकरीतां त्याचे
वाटेस तां जाणे गरज नाहीं ह्मणून त्यापासून लिहिले. व प्रमाणहीं
घेवून त्या चंदासाहेबास सोडून दिल्हे. तो चंदासाहेब तेथून
निघून आदरानी सहिरास्त मोहिदीन् खानाकडें पावून त्याशी
बोलून पंचवीस हजार स्वार व तदनुसार बार तोफखाना वगैरे सन्ना-
20 हा निशीहीं रास्तमोहिदीनूखान् चंदासाहेबा सहित दक्षिण प्रांतास
स्वारीचे वेळेस फराशीसासहीं पत्र पाठवून संविधान लावून बरोबरी
त्याची कुमुकहीं घेवून आर्काड सुभेदार अनवर्दीखानास मारून
आर्काडास पावले. तेंव्हां आर्काडांत होतेते महंमदअल्लीखानाने
गुप्तमार्गेंकडून नागपट्टणास पावून दोन तीन दिवस तेथें राहून तेथून

प्रतापसिंह महाराजास कागदपत्र पाठविले. महाराजानी त्या कागदाची नम्रता व वेळसमयहीं मनास प्रार्थिले त्यास अशी आश्रा देणेंच विहित पलीकडे चंदासाहेब व हिरासत मोहिदीनखान् यांकडून आला उपद्रव येवो पाहूंघेवूं ह्मणावयाचें दृढतेनें नवाब महंमदअल्लीखानास बलावून घेऊन आपले वाड्यामधील खांस बागा मधील महालांत स्थल करून देऊन ठेऊन घेतिले. नवाब महमद अल्लीखानानी तीन महिने महाराजाच्या आसेंत असून श्रीरंगपट्टणचे कर्तर व देवराज दळवाई यांसीं व दक्षिणप्रांतीचे पाळेगारां समग्रांसहीं व हैद्राबादेस ज्यासरजंगास व आर्काडपट्टीचे कालहस्ती, वेंकट-गिरी, बोम्मराज वगैरे भारी पाळेगारासहीं पत्र लिहून पाठवून तीन महिन्यानंतरें आपण त्रिचनापल्ली किल्लच्यास जावून पावले. त्या दिवसांत प्रतापसिंह महाराजानी आपले पुत्र तुळजा महाराजास नवाब महम्मद अल्लीखान राजाचा आसांत येईनाते अगोदरीच त्याचे प्रथमलग्न मोहितेयांची लेंकीस घेऊन केले. त्या बाईसाहे-बाचे नाव राजसबाई साहेब ह्मणून. तदनंतरें किस्येक दिवसानंतरें महाराजाची प्रथमस्त्री अहल्लच्याबाई साहेब परमपदास पावले. चौथीस्त्री यशवंतबाईसाहेबाचे उदरीं दोघ्याकन्या जन्मल्या. पुढें त्या दोनी कन्यांस लग्नाचा काल प्राप्तजाहल्या वेळेस येक कन्या गाडीकास, येक कन्या लिंबाळकरास देऊन लग्न जाहले. प्रताप-सिंह महाराजाचे राण्या सातजणापैकीं अन्नपूर्णाबाई ह्मणणार राखीचे पोटीं रामस्वामी ह्मणून येक, कृष्णस्वामी येक, ऐशे दोघे लेंक जाहले. परंतू ते विहित मार्गेंकडून नाहीत अवहित मार्गें कडून उत्पन्न जाहले ह्मणून लोकवदंती प्रख्यात होती. त्यापैकीं धाकटे लेंक कृष्णस्वामी ह्मणणार किस्येक दिवस वाहडून देवगतीस

पावले. जेष्ट लेंक रामस्वामी ह्मणणार होते. त्यांचे नावेंच अमर-
सिंह ह्मणून रूढी पडली. ह्या चार बाबती लिहिल्या त्या येक
कालीच असनात सात पांच वर्षे मागें पुढें असतील. कळावयास्तव
लिहिलें. तदनंतरें पलीकडील पूर्वोत्तर लिहितों जे—हिरासत
5 मोहिदीनखान व चंदासाहेब देखील दक्षिणप्रांत साधणेच्या हेतूने
निघून पुदुच्चेरीच्या वाटे त्रिचनापल्लीस जाणारानी प्रतापसिंह
महाराजास कांहीं फौजेच्या खर्चास मागून पाठविले. महाराजानी
नवाब महम्मद अल्लीखानाचा अमचा स्नेह विशेष जाहल्या करितां
त्याच्या शत्रूस अशी कुमुक करिणें विहित धर्म नव्हे ह्मणून
10 निराकरण केले. त्या रागाने हिरासतमोहिदीनखान व त्याच्या
सेना समवेत चंदासाहेब तंजाउरावरी येऊन उतरून किल्लयास
वेढा घातिला. तेंव्हां महाराजाची फौजहीं बाहेर निघून दोन तीन
भांडणी चांगल्या रीतीनें दिल्ही. चंदासाहेब प्रभृतींनी दोन तीन दा
किल्ला पाहून हल्लाचढून आले. त्यास येकंदर महाराजानी
15 पाडिला किल्ला येकंदर त्या त्या ठायीं सर्वेच सर्वेच मजबूत करून
ज्या ज्या वेळेस चढला हल्ला त्या त्या वेळेस आपल्या शौर्येकडून
परतविल्यांत चंदासाहेब प्रभृती भग्नहोऊन कांहीं भांडणें, कांहीं
संविधान ऐसें करीत होते. त्यांस महाराजानी आस्पद न देतां
दोन अडीच महिने भांडत होते. इतुक्यांत नाजरजंग बहुत
20 सन्नाहानिशी हैदराबादेंतून निघून आर्काडास आले त्याचे हरोल
स्वार पुढें आले. त्यानी आर्काडांत होताती चंदासाहेबाकडील
सरदार शेषरायास मारून टाकिले ह्मणावयाचे वर्तमान चंदासाहे-
बास पावतांच चंदासाहेब वगैऱ्यानी तंजाउरचे किल्लच्यावरी वेढा
दिल्हे होते—ते हिरासत मोहिदीनखाना समवेत क्रित्येक सामान

देखील टाकून देऊन येकंदर पुदच्चेरीस जावून पावले. नवाब महम्मदअल्लीखान त्रिचनापल्लींतून निघून नाजरजंगा समोर आर्कांडास पावले. तेंव्हा तंजाउरास कुमुकेस सांगून पाठविले. तेंव्हां महाराजानी आपले फौजदार मानाजीरायास फौज देऊन नाजरजंगाचे लष्करास कुमुक पाठविले. त्यानी जाऊन किस्त्येक ५ दिवस असून परतून येऊन पावले. त्यानंतरें नाजरजंग देवगतीस पावले ह्मणावयाचे वर्तमानहीं आलें. सवेंच चंदासाहेबानी नाजरजंग दैवगतीस पावतांच निघून त्रिचनापल्लीस युद्धास येवून श्रीरंगांत फराशीसाची कुमुकहीं घेवून उतरले. तेंव्हां तंजाउर राज्यांत चाकर जमादार अल्लंखान ह्मणणार पठाण येक शंभर घोड्याचा १० यजमान त्याने प्रतापसिंह महाराजासी बिगडून अपला हक्कधरून घेवून चंदासाहेबासी मिळून त्याची परवा न करून घेवून किस्त्येक पठाणास मिळवून घेवून त्यास अल्लंखानाचा मेंव्हणा मधुरेच्या मुलुकांत तुरुंबुरूचा जाहगीरदार येक होता त्यासी संविधान करून घेवून नाडचें कल्लर किस्त्येक मिळवून मधुरेवर जावून १५ उतरून मधुरेचे किल्लच्यांत मापूसखानहोता त्यासी भांडून त्याला त्रिचनापल्लीस पळवून आपण मधुरा, त्रिनवलीराज्यें साधून थोडेच दिवसांत तीन चार हजारस्वार फौज जमाकरून त्या फौजेनीशी चंदासाहेबास कुमुक आला. येकून चंदासाहेब येक, फराशीस येक, अलंखान येक, ऐशे तीघेजणहीं येक होऊन त्रिचनापल्लीवरी २० युद्धास सन्नद्ध जाहले. तेंव्हां महंमदअल्लीखान त्रिचनापल्लींत असून आपल्यास केवळ आप्त ऐशे तंजाउरचे महाराजासी सांगून पाठविल्याक्षणी महाराजानी आपली फौज हजार स्वार, पंधरा हजार पांयदळ, भारी तोफखाना, व रस्त वगैरे देऊन मानाजीराव सर्दा-

रासहीं देऊन कुमुकेस पाठविले. तैसेंच विजयरघुनाथनायड
मानाजी थोडीबहुत आपली फौज देऊन पाठवून शेवटी रस्तेची
कुमुक केले. तैसेंच रामनाथपुरचे मरवर व वोडयातेवर यानी
थोडी थोडी कुमुक पाठविले. त्याखेरीज श्रीरंगपट्टणाची भारी
5 फौज घेऊन नंदराज दळवाईयानी सैदंखदू ह्मणणार सरदारा
कड्न नवाब महमदअल्लीखानानी सांगून पाठविले करितां
आपल्या कडील सरदार कत्ती गोपालराज ह्मणणारास त्रिचना
पल्लीचे किल्यांत पाठवून नवाब महमदअल्लीखानास कांहीं द्रव्यहीं
देऊन आपण आपल्या भारी फौजेनिशी महंमदअल्लीखानास
10 कुमुक आले. तैसेंच मुरारजी घोरपडेहीं नवाइतासी आपल्या
फौजेनिशी कुमुकेस आले. येणेप्रमाणे चंदासाहेब, महंमदअल्लीखान,
मुरारजी घोरपडे वगैरे उभयतांची फौज उतरून युद्धास सन्नद्ध
होऊन प्रथम अलंखान ह्मणणार तंजाऊरचा चाकर होता. तो
मधेरचा मुलुक साधून चंदासाहेबास कुमुक आला. तो अपले
15 फौजेनिशी इतर फौजहीं किस्येक घेऊन तंजाउरचे सरदार
मानाजी रायांस सन्मुख युद्धास आला. तव्हां मानाजीरावहीं
आपली फौज सन्नद्ध करून युद्धास सन्मुख होऊन येकमेकांस
हातमिळून गोळागोळीचे युद्धहोत असतां इंग्रजाकडील सरदार
मेदर ह्मणणार थोड्या फौजेनिशी त्रिचनापल्लीचे किल्यास
20 जाणार वाटेंत मानाजीराव युद्धास सन्मुख होते त्यांस पाहून मेदर
मजकूर मानाजीरायासी येऊन वर्तमान विचारिले. राव मजकूरानी
सकल पूर्वोत्तरहीं जाणते केले. ते ऐकून घेऊन मेदर मजकूर
तोफखाना जवळी येऊन आपल्या हताने तोफा फिरवून ठेऊन
शिर पाहून चार पांच बार केले. त्यांत येक गोळा जावून हौद्या

वरील अलंखानाचे गळ्यास लागून त्याचें डोसकें उडालें. सवेंच तंजाउरचे थोडे स्वार अलंखानाचे फौजेवरी पडून मारामारी केल्यांस रणास आली फौज जातां उरलेतें टिकावनासारिखें वाताहत होवून गेली. उरलेते सांपडलेत्यांस धरून घेवून तंजावरचे स्वार मानाजी रायांकडे पावले. येणेप्रमाणे पहिली फत्ते तंजावरच्या कडून महमद अल्लीखानास जाहली. तदनंतरें महम्मदल्लीखान् व चंदासाहेबास युद्ध लागलें ते बहुत दिवस वाहडलें. श्रीरंग व त्रिचनापल्लीस मध्ये कावेरी आहे करितां कावेरीचे उत्तरेचे कांठीं चंदासाहेबाचे तरफेनें फरांशीसाचे मोर्चे, कावेरीस दक्षिणेचे कांठी नवाब महमदल्लीखानाचे तरफेनें इंगरेज्याचे मोर्चे येणेप्रमाणे युद्धास लागलें. तेंव्हां नंदराज व मुरारजी घोरफडे व मानाजीराव जगथाप यानी समग्र चंदासाहेबाचे फौजेस येकदा पारिस्त सोडिनासें चहूंकडून वेढून निर्बंध केल्यामुळें चंदासाहेबास खर्चासहीं नाहींसें व रस्ताहिं नाहिसें फौज बेदिल्ल होऊन फौजेचा समग्र दंगा जाहल्या समयीं चंदासाहेबानी निघून जावें ह्मणालियांहीं कोठेंहीं वाट नाहीसें वेढिल्यास्तव आपली फौज आपल्या आटोप्यांत येईनासें जाहल्या करितां चंदासाहेबानी तजवीज केली जे; आपण केल्या मनसोब्यांत येकहीं फळलें नाहीं येथून निघून कोणाकडे जावें यास ठाव नाहीं असो गेलों ह्मणिजे कैसेहीं वांचू ह्मणालियां फौजेचेलोक सोडीत नाहीत; बाहेरहीं वेढा पडला आहेकरितां, अमचे फौजेचे लोकच उद्या परव्हांत आह्मास धरून, महमदल्लीखानाकडे ओपून देतील. महमदल्लीखानाचे बापास आपण मारिले आहे. त्याकारितां तो दावा घेईल; यास्तव तंजाउरकर भले सज्जन व शौर्यवंतहीं आहेत त्यापासी जावेंतरी आपल्यास राखतील येक म्हणजे तेहीं राखू

सकनात कां म्हणजेन इस्तकबिले पासून त्यासी सलूक राखिलों नाहीं. याखेरीज म्हराटाशी प्रमाण करून देऊन आलों तेव्हां-हीं तंजाउरावरी भांडणेच केलों करितां ते आपल्यास काय म्हणून राखतील. याखेरीज महमदल्लीखान् व इंग्रेजाचा स्नेह त्यास फार आहे. त्या नात्यानेंहीं आपल्यास राखीनात परंतु आपल्यास जीवंत महमदल्लीखानाशीं वोपीनासें तुमचे हातानें मारून सोडा ह्मणून त्यांस प्रार्थून येथें असून महमदल्लीखानाचे हातीं वोपीलें-जाण्यापेक्षां तंजावरकरांचे हातीं मारिलें जाणें बरें, ह्मणून दृढ निश्चय करून अर्धरात्रीं समयीं कोणासहीं न कळवितां एका घोड्यावर स्वार होउन एक खिजमतदार बरोबर घेवून अति रहस्यकरून तंजावरचें लष्कर त्रिचनापल्लीस पूर्वेस कावेरीस दक्षिणेकडे उतरलें होतें. त्या लष्करांत येवून सरदार मानाजिरायास रहस्यें कडून सांगून पाठिविलें. तेव्हां मानाजिराव एकटेच पलीकडे जावून चंदासाहेबासीं भेटून बोलिले जे—तुह्मीं कां आलां. तुह्मांस राखणें अमच्यानें कोणतें विधें कडूनहीं होणार नाहीं. महाराज प्रतापसिंव्हराजे साहेबासहीं तुमच्या ठांईं राग फार आहे. करितां तुह्मांस आह्मीं राखूंसकना आतांहीं पाहिजे ते खर्चास देतों. तुह्मीं आपले फौजेंत जा. तेथें जाणें मनास येईना-तर खर्चासहीं देतों बरोबरी मनुष्यहीं विश्वासुक देतों. आतांच येथून निघून जा दक्षिण प्रांतीं झाडी फार आहे तेथें जावून, तेथून पलीकडे जाणेस मन असल्यास जावुये. अथवा येथूनच वोडयारपाळेचें राणांत असून पलीकडे वेंटवल्लम त्रिणामलेचे झाडी दाटहीं जाउये करितां तुह्मांसी सुचलेंते करा ह्मणाले. त्यास चंदासाहेबानी उत्तर दिलें जे—हा अर्थ समग्रहीं जाणून आले. तुह्मीं करावयाचा उपकार काय ह्मणजे महमदल्लीखानाच्या हातीं जीत वोपुनका तैशा प्रसंगांत

तुमच्या मनुष्या कडून मारूंटाका येवढें अभय द्या ह्मणून मागीतले. तेंव्हां मानाजीरायानी त्यास जीत बोपीत नाहीं ह्मणून भरवसा देऊन त्यासप्रत्येक स्थळ करून रहस्याने व जतनाईनेहीं ठेवून त्याक्षणीं तंजावरास चालिले. पुर्वोत्तर समग्रहीं विस्तार करून लिहिले. त्यास प्रतापसिंव्ह महाराजानी बुत्तरदिलें जे या चंदासाहेबानें केल्या कृत्यास त्याला आम्हीं राखिताच नये तत्रापि शरण आल्यावरी ते समग्र आठवास आणूनये. त्याला राखणेच विहित करितां त्या चंदासाहेबास तंजावरास पाठवा ह्मणून लिहिले. तेंव्हां चंदासाहेब दृष्टीस आड झाला. तें वर्तमान नवाब महमदल्लीखानास कळून शोध घेतल्या ठायीं तिसरे दिवसीं तंजावरचे लष्करांत आहेते कळून तेंव्हां मानाजिरायास व महाराजासहीं प्रार्थना केली जे महाराजामुळें माझा जीव राहिला. महाराजानीं आस्रा दिल्या करितां वांचून पुनः माझ्या भाग्यास पावलों. त्या वेळेसही रासदमोहदीनखान व चंदासाहेब आले. तेंव्हांहीं माझा जोहार करून मला आस्रा देणार कोण धैर्यवंत होता. तैशा वेळेस महाराजानी मजमुळें आलाच पाहून घेतों ह्मणावें या धैर्याने मला आस्रा दिल्यामुळें मीं पुन्हः दवलतसा जाहलों. आतांही तैशीच दया करून माझा बापाचा दावा म्यां घेइजेसें चंदासाहेबास मला द्यावें ह्मणून बहुता रीतीनें प्रार्थिले. याखेरीज नंदराज व मुरारजीघोरपडे यानीहीं चंदासाहेबास आपल्यापासी सोडून द्यावें ह्मणाले. तैसेंच इंग्रेज सरदारानीहीं या चंदासाहेबास आपल्यापासी ओपावें ह्मणून कांहीं जोरानेहीं मागूंलागले. तेंव्हां मानाजीरायास व त्यासहीं चर्चा होवून जीत कदापी ओपिणार नाहीं ह्मणून चंदासाहेबास मारून सोडिले. सन १७५२ इसवी जून माहे तारीक ३ स

चंदासाहेबाचें डोसकें कापून नवाबाकडे पाठवून मानाजीराव तंजाउरास निघून आले. या अगोदरी तंजावुरची फौज कुमुकेस येताना सन् १७५२ इसवी येप्रेल् तारीख २१ स मानाजीराव यानी कोविलडीचे किल्लचांत फ्रांशीसाचे ठाणें होतेते उडऊन किल्ला स्वाधीन करून घेतले. तदनंतरें, चंदासाहेबासच डोसकें कापिल्या नंतरें नवाब महमदल्लीखानानी प्रतापसिंह महाराजाचे खैराती खर्चास ह्मणून यळंगाडाचा मुल्क लक्ष रुपयाचा व कोविलडिचा किल्लाहीं दिल्हे. तैसें विजयरघुनाथराय तोंडमानास प्रेषकषी माफ केले. नंदराज व मुरारजी घोरपडे यानां त्रिचनापल्लीचीच आशा राहून नवाबाशी युद्धास प्रवर्तले. तेंव्हांही तंजाउरचे महाराजानी नवाबास कुमुक पाठविले. थोडे दिवस युद्ध जाहलें त्या युद्धांत नंदराजा कडील येक हत्ती पळून तंजाउरास येवून पावला. व नंदराजाकडील येक तोफ तंजाउरचे सरदारानी पडावू घेऊन आले. तदनंतरें नवाब महमदल्लीखानानी त्रिचनापल्ली किल्यांत इंग्रेजाचें ठाणे मजबूद ठेऊन आपण जरोरीं चंन्नपट्टणास थोडी इंग्रेजाची फौज घेऊन गेले. ते वर्तमान नंदराज मुरारजी घोरपडे यांस कळून आपल्यास दगा देऊन गेले ह्मणून मुरारजी घोरपडे यांचे भाउ भुजंगराव व त्यांचे जावांई देखील थोडे स्वारानिशी पाठलाग करून, पन्निराट्टि तिर्वादिकडे गांठून, नवाबाचे पालखीवरी हल्ला केले. तेंव्हां, नवाबा कडील लोकानी बंदुका बार केल्यांत मुरारजी यांचे भाउ व जावांई देखील ठार जाहले. नवाब पलीकडे निघून गेले. पलीकडे गेले हे वर्तमान मुरार रायांस कळतांच केवळ विमनस्क होऊन मुरारराव आपले फोजेनिशी आपले स्वस्थळास निघून गेले. नंदराज उभय कावेरीतीर आक्रमून कित्येक दिवस जंबुकेश्वर

प्रांतीं असून तदनंतरें आपले श्रीरंगपट्टणास जावून पावले. तद्
नंतरें प्रतापसिंह महाराजानी आपले पुत्र तुळजा महाराजास माहा-
डीकाची लेंके राजकुमारबाईसाहेबास दुसरें लग्न करून दिल्हें.
सवेंच सहा चार महिन्यांत मोहित्याची लेंके मोहनबाईसाहेबास
घेऊन तुळजा राजास तिसरें लग्न करून दिल्हे. या उपरी 5
महाराजानी आपले फौजदार मानाजीरायांस दक्षिण प्रांतास पाठ-
विणेस एक कारण जाहले. ते काय ह्मणजें रामनाथपुरचे जमीनदार
मरवर महाराजाचे आश्रयांत केव्हांहीं असणार; तरी हीं, नूतन
धाकुटे वयस्थांस अधिपत्य प्राप्त जाहल्यामुळें आपल्या यौवन
मदें करून कांही कुमुकहीं मिळवून घेऊन नवाब महमदल्लीखानाचा 10
आश्रय दृढ ह्मणून समजून दक्षिणप्रांत महाराजाच्या मुलुकांत थोडी
दुष्ट चर्या आरंभिला. येक दोन वेळेस महाराजानी क्षमा करूनहीं
पाहिले. तदनंतरें त्यांत नवाबाचे कृतृमहीं थोडें आहें ते जाणून
दक्षिणप्रांत तिरवाडनिरीचा मुलूक कधींहीं तंजाउर संस्थानासी
मिळालातो; महाराज रामेश्वर यात्रेस गेले वेळेस रामनाथपुरचें अधिपत्य 15
करणार मरवर वडील होता त्याने महाराजाची शेवा फार करून
आर्जविल्यामुळें तो तिरवाडनिरिचा मुलूक त्याचे दाक्षण्यास्तव
थोडे दिवस त्याला सोडिले होते. त्यास त्याचाच ल्येंक मरवराने
नवाबाच्या कृतृमास वश्य होऊन महाराजाचे मुलुकांत दुष्ट चर्येस
प्रवर्तल्या करितां फौज व फौजदारांस पाठविणेस कारण जाहलें. 20
तेंव्हां, मानाजीराव् फौजेनिशी जावून लढाई करून प्रथम
हनुमंत गडाचा किल्ला, व वरूरचा किल्ला, व मंगळ गडाचा
किल्ला, व कुबटीचा किल्ला, हे चारीहीं हल्ला करून
घेऊन, तिरवाडनीरीचा मुलुकहीं जमा करून जास्ती अमुख कोटचा

किल्यावर शहा देऊन युद्ध केले तेंव्हां रामनाथपुरच्यानी बकुग्रा किल्लच्यावरूनहीं तंजावरांतून महाराजानी अन्यत्र कार्यास्तव अर्मुख कोटचा किल्ला सोडून येणे ह्मणून मानाजीरायांस लिहिल्या करितां मानाजीरायानीं आर्मुखकोट न व्होतां तिरवाडनिरीच्या मुलुकास व साधिल्या किल्लच्यास ठाणी ठेऊन तंजाउरास महाराजाकडे येऊन पावले. त्या संधींत नवाब महमदल्लीखानास हे वर्तमान कळून महाराजासीं जबाब स्वाल करिणेंसें युक्त नाहीं करितां सन् १७६२ इसवींत अंग्रेजाचे सरदार मेस्तर आप्री ह्मणणारास कागद लिहिलें जे-त्रिचनापल्लीचे इलाखेंत असावयाचे मरवराचे मुलुकांत महाराजानी हनुमंतगड वगैरे किल्ले सात घेतले. ते नव्हतां हनुमंतगुडीचे कुमुकेस करनल् क्लियू ह्मणणारानी करनल् हरनानाता निशान लिहून येक इंग्रेजी निशान पाठविले होते. ते घेऊन हनुमंतगुडीच्या किल्लच्यांत जाऊन होते. त्यानी महाराजास उदंडरीतीने सांगीतले. ते ऐकनासें हनुमंतगुडी किल्लाहीं हल्ला करून घेऊन करनल् क्लियूकडे होतेते इंग्रेजी निशानहीं फाडिले ह्मणून लिहिले. ते वर्तमानहीं महाराजास अवगत जाहलें. तदनंतर कित्येक दिवसाने पुदुच्चेरी बंदरास गवनरमेंटचे अधिकारास मुसे लाली ह्मणणार सरदार आला. त्यानें पूर्वी परिशोध न घेतां अकार्णिकें कडून तंजाउरचे राज्यावरी युद्धास आले. तंजाउरचे राजानी तुमचे येण्यास प्रसक्ती काय ह्मणून विचारिल्यां सदुत्तर न देतां येऊन तंजाउरच्या किल्लच्यास वेढा देऊन उत्तरले तेंव्हां प्रतापसिंह महाराजानी दोन महिने पावेतो तो किल्लाभांडवून शेवटी आपली फौज बाहेर काहडून मुशे लालीचे लष्करावरी रतावा पडून, बहुत सोलदाज वगैरे किर्त्येक सरदारासहीं मारून. व किर्त्येक फौज मलकावरी पाठवून. त्याचे लष्करास

येक दाणा, रस्त, येवूंदेईनासें बंद केले होते; तेणेकडून मुसे मजकूर घाबरें होऊन, भारी तोफा व भारी सरंजाम जडगीर कित्येक टाकून देऊन, अघाद त्वरेनें मजल दरमजल करून पुदुच्चेरीस पावले. तेंव्हां महाराजानी आपल्या मुलुकास तमाम आज्ञा दिले जे— या संस्तानांत परंपरेपासून चालत आला दंडक या मुलुकांत फरंगी 5 मनुष्य कोणी आल्याने त्यास त्या त्या ठाईंचे जकातींत हसल घ्यावें, याची पद्धती फरंगी सरदार चालत येणारास आसामी येकास पांच होन्न प्रमाणें, व घोड्यावरी बसून येणाऱ्यास त्यास अधीक, फरंगीलोक पालखींत बसून आल्याने त्यांस विशेष हसल, आणी कांहीं फौज घेऊन कोणी फरंगी सरदार आलियां त्याने अगावू 10 महाराजास सांगून पाठवणें; महाराजानी जगातीवाल्यांस हसल माफास परवानकी पाठवून निरोप देणे; येणेप्रमाणे पुरातन चालत आल्या दंडकास हलीबंदरचे फरंगी कित्त्येकासी संस्थानास स्नेह विशेष जाहल्यामुळें, या उपरी निरंतर त्या लोकाचा येव होत जाईल. त्यांतहीं फौजेनिशी येणार आह्मास कळवूनच येतील; 15 त्या खेरीज येणार फरंगी अनेक कोणत्या बंदरांतून कोण्या रीती आल्याहीं त्या कोणास आह्मापासून हसल माफ केला असें घेणें गरज- नाहीं ह्मणून आज्ञापिले. तदनंतरें पुदुच्चेरीचे गवर्नर व जनूरलहीं चंन्नपटणचे किल्लयास मोर्चे लाविले तेंव्हां, चंन्नपट्टणचे गवर्नर यानी महाराज चंदासाहेबाचा कलाप पडिल्या पासूनहीं व नवाबास 20 महाराजानी केल्या उपकारास्तवहीं महाराजासीं विशेष स्नेह राखिला होता करितां महाराजास कुमुक पाठवावें ह्मणून लिहिले. तेंव्हां महाराजानी महमद इसूप्खान् कुंमंदान् त्रिचनापल्लीतून जाणाराबरोबरी चारी पांचशे स्वार वगैरे कुमुक पाठविले. त्या

महाराजाकडील कुमुकेच्या फौजेनी चन्नपाट्टणावरी उतरल्या मुसे लालीचा लष्करास कोणती रसतहीं येऊंदेईनासे व फौजहीं येऊंदेईनासे बहुत मारामारी करून वाट बंद केले. त्या वरी मुसे लालीचा फौजेचा निर्वाह नाहींसें मुसे लाली पुदुच्चेरीस येऊन पावला. दुसरा कित्ता पिकट साहेब कारक्यालावरी येऊन उतरले. तेंव्हां महाराजाचा कुमुक आपेक्षिले. तेंव्हांहीं महाराजानी कुमुक पाठवून साहाय केले. तदनंतरें तिसरा कित्ता पिकट साहेब पुदुच्चेरीचे किल्ल्यावरी जाऊन उतरून लढाई केले. तेंव्हांहीं महाराजाची कुमुक आपेक्षिले. तेंव्हांही महाराजानी भारी कुमुक पाठवून सहाय केले. येणेप्रमाणे तीनी कित्तेसहीं इंग्रेजाचे खांस राज कारणास महाराजानी कुमुक करून साह्य केल्या करितां पिकट-साहेब फार संतोष पावून आपण विलायतीस जात्या अगोदरी मेस्तर डुप्क्रिकेस ह्मणणार सर्दारास महाराजा कडें पाठवून महाराज व इंग्रेजाचे स्नेहातें पुरोवृद्धीस येकत्रहीं केले. तदनंतरें मानाजी राव् जगताफ यांस सरखेली व फौजदारी चालत होती परंतू मानाजी रायांची चलंती कोणतें योग्यतेसहीं युक्त नव्हतें करितां मारून टाकावें तरी माफ व येक दोघांस त्यांच्या अकृत्यास्तव मारिले. तरींहीं मारावें ह्मणावयाचे महाराजाच्या चित्तीं नव्हतें करितां मानाजीरायांस न मारितां सरखेलने पदमात्र काहडून ब्राह्मणाची जात कोणत्या कृत्रिमासहीं धजणार नव्हे. आणि भिवून बुद्धीने वर्तुणूक करतील ह्मणावयाचे निश्चये कडून सकळ राज्य तंत्रहीं डबीर नारोपंताचे स्वाधीन करून शेवटोरहीं चालवीत आले. तदनंतरें, नवाब महमदल्लीखान् त्रिचनापल्लींत येऊन असून तंजाउरचे महाराजासी प्रपकपीचा जबाब सवाळ केले. तेंव्हां

महाराजानी सांगून पाठविल्या उत्तरास नवाबाचें उत्तर ताळापड-
नासें महाराजानी फौज सन्नद्ध करून युद्धास सिद्ध जाहले. तेंव्हां
इंग्रेज सरकारच्या सरदारानी महाराजानी नवाबास केला उपकार
आणि आपल्यासी राखिला विधहीं मनास आणून नवाबासहीं
मागावयाच्या रीतीचे सांगून आपल्या मध्यस्तीने मागील राहिलें 5
प्रेषकषीस येक हद्द करून या उपरि प्रति वर्षीहीं द्यावेयाची प्रेषकषी
इंग्रेज सरकारचे मारफतीने देणें ह्मणून वारून उभयतांस बूदलूर्चे
स्तलांत भेटीचे संविधान करून समाधान केले. त्या दिवसांत लेंक तुळजा
महाराजास दुसरी स्त्री राजकुमार बाईसाहिबाचे उदरी येक कन्या
जन्मली. पेसजी मृत झाहल्या बाई शाहजीराजा ह्मणणार वांचला 10
आहे ह्मणून कुप्पी बटकीचा लेंक सुभान्यास तंजाउरचें राज्य
प्राप्त व्हावयाजोगें केल्या कोथाजी घांटका उधळून गेला तो अरिय-
लूर्चे राणांत येक्या खेड्यांत आलाहे ह्मणावयाचें महाराजास कळून
दोघे विश्वासुक आप्त शिपाई त्या बरोबरी किन्त्येकांसहीं देऊन पाठवून
त्या कोथाजी घांटक्यास मारून टाकिले. येणे प्रमाणे प्रतापसिंह 15
महाराजानी राज्य करण्यांत उत्तम पुण्य कीर्ति विस्तारली. त्याचा
विस्तार थोडा जाणवितों जे—उत्तरदेश सातार, पुना, अवरंगाबाद
पावेतोहीं व पूर्व दिशेस समुद्र मध्य प्रदेश अच्चि, याळपाण, खंडीदेश,
शिंगळद्वीपा पावेतोहीं दक्षिण प्रदेश, मलयाळ, कोळंब, कोच्ची
गिडडाघाली, श्रीरंगपट्टण देश, बुदलूर देश, गुत्ती, कृष्णातीर, 20
पनाळगडा पावेतोहीं प्रतापसिंह महाराजाची उत्तमरीती, उत्तमचलंती,
दानधर्महीं, धर्मकीर्तीहीं, औदार्य, शौर्य परराज्य भयंकर इत्यादि
कीर्ति पसरल्या. आणि स्वराज्याचे जन समग्रहीं महाराजाचे
दानादि औदार्य गुणांकडूनहीं जनरंजक शक्तीकडूनहीं सकल

उपजीविकेचे प्रजा समग्रहीं सूखावल्या ऐशा महाराजास परलोक
प्रयाण दिवस समीपल्याचे कित्येक चिन्हे दिसूं लागली. त्यांचा
विस्तार थोडा जाणवितों—प्रथम निर्याणास सहा महिन्या अगोदरी
पासून महाराजाची चित्तवृत्ती अतिशय कोपाविष्ट जाहली. त्यास
5 येकच दृष्टांतर सांगतो जे—देवदर्शना निमित्त महाराजानी तिर्वा-
ळूरची सवारी केली. तेंव्हां महाराजाचेच सेवकांत दोघे मराठे मावळे
मागें राहिले. त्यानीं महाराजाचे सेवेस अभ्यंतर पडतेंकीं ह्मणून त्वरेनें
स्वारींत मिळावें ह्मणून धांवत आल्या करितां त्यांचा अंगवात व त्यांचा
पदसंघट्टन रोमा पासून उडाले रज यादोहीं चाहीं स्पर्श महाराजाच्या
10 अंगास जाहलेसें भासलें करितां महाराजानी याक्षणी त्या दोघांचाहीं
शिरच्छेद करविले. त्यांस त्यांवरी शिरच्छेद करावेंयाजोगें गुना
नव्हता करितां प्रपंचास समग्र आजतागाईत महाराजानी केल्य
वर्तणुकेस हा विपरीत चिन्हसें भासलें. ऐशी आणखी कित्येक
उग्र कृत्यहीं चालिली. याखेरीज दैवी दृष्टांत येक सबळ चालल
15 तो कायह्मणजें—महाराजाचा निर्याणास तीन महिने अगोदरी पासून
रात्री काळीं बारा घटिक्या नंतरें बावीस घटिका पावेतोहीं येव
थोर ऐसा रोदन शब्द होणे. महाराज आदि कडून सकल लोकहं
हा शब्द किल्या बाहेर होतो ह्मणून पहावयास गेल्या ठाई, किल्यां
होणे किल्ल्यांत पाहिल्यां बाहेर होत्या सारिखें असणें येणेप्रमाणे
20 तीन महिने जाहलें. तदनंतरें, दिवान वाड्यास पश्चिमभागीं पेसजी नाय
कूट राज्य केले त्याच्या हजारीवरील येक गोपूर होतें त्या गोपुराचे
शिखर उत्तरचीं बाजूचें येका येकी खचून पडलें. इत्यादि दुःश्चिन्हे
ह्मणून सकल प्रपंचांतहीं ह्मणूलागले. आणखी कित्येक दुश्चिन्हे
लोकांच्या दृष्टीसहीं दिसूं लागली. त्यानंतरें, प्रतापसिंह महाराजान

आपल्या तपोबळें कडून व येगाभ्यासा कडूनहीं श्रीगुरु वाक्याच्या दृढाभ्यासा कडून आपले निर्याण नीट कळून घेऊन परिपूर्तीचे दिवस आनंदेंकडून भोगीत असतां तुकोजी महाराजाचे परिगृहीत स्त्रियांपैकी झाले पुत्र समग्र मृत जाहले. त्यांत नाना साहेबाचे पोटी मात्र येक पुत्र अपुसाहेब ह्मणणार राहिले ह्मणावयाचा 5
अर्थ वरि लिहिला आहेकीं ते अपूसाहेब आपल्या राखीचे पोटीं झाली संतती येक लेंक नानासाहेब ह्मणणारास ठेउन आपण देवगतीस पावले.. त्या परलोक गत अपूसाहेबास उत्तर कृत्य दहारोजाचेंहीं करवून त्याचे बारावे दिवसीं प्रतापसिंह महराज आपले पुत्र तुळजाराजास उत्तम रीतीची वर्तणूक समग्रहीं सांगून 10
दृढप्रज्ञकडून शेके १६८९ स्वभानु संवत्सरीं प्रतापसिंह महराज परमगतीस पावले. त्या समागमें त्याची तिसरी स्त्री यमुनाबाई साहेब, पांचवी स्त्री सखवारबाई साहेब उभयतां बाईसाहेब अनुगमन केले. सर्वेंच तुळजा महाराज तक्तनिशी जाहले. तेंव्हां नवाब महमदल्लीखानानि महाराजास मुबारकाची वस्त्रें व पत्रें व मुतरमुरुग 15
ह्मणणार येक अपूर्व पांखरूं थोर दीड मनुष्यप्रमाण उंच त्याचे पांय उंठा सारिखे ऐसें पांखरूं पाठविले· तदनंतरें, तुळजामहाराजानी चार पांच वर्षे पावेतो आपले वडील प्रतापसिंह महाराजाचे आज्ञे प्रमाणेच आपल्या योग्य परिवारांस यथायुक्त राखून नवाब महमदल्लीखानास संतोष व्हावयाजोगे त्यानी मधुरेवरी कुमदीन् 20
महमद् इसूप्खानावरी एक कित्ता व हैदरनायकावरी बेंगळूर पावेतो एक कित्ता नवाबानी राज कारण केले. त्यास येकंदर कुमुकेस फौज वगैरे व सरदार अरुणागिरि अप्पास मधुरेचे कुमुकेस, वेंकटराव गाड्यास हैदराचे मुलुकावरी कुमुकेस पाठवून इतरराजे व नवाब

आदी करून सर्वत्रानी श्लाघना करावयाजोगें राज्यपरिपालन करिते जाहले. तदनंतरें, पूर्वीपासून आपल्या अनुसरणेंत होते त्यांस दौलतवंत करावे ह्मणावयाचे अपेक्षेनें हुसेन् ह्मणणार येका तुरुकास आपले आमात्यपद दिल्हे. तेंव्हां आर्काड प्रांतावरी हैदरल्लीखानाची मोहिम जाहली होती ते हैदरल्लीखान् तंजाउरासमीप तिरुमलवाडीस येऊन महाराजासीं जवाब स्वाल केले. महाराजानी चार हत्ती व लाखहोन्न पावेतो दिले ते घेऊन गेले. त्या हुसेन्खान्सुर ह्मणणाराने वरकड राज्य कारभार कोण्यारीती केल्यांहीं मुख्यकाम प्रतापसिंह महाराजानी केला घट्ट नवाब महमदल्लीखानास आर्काड सुभायाची प्रेषकषी तंजाउर संस्थानांतून प्रतिवर्षीहीं देत येण्याची इंग्रेज सर्कारचे मार्फतीनें देतयेण्याचे केले होते. तो घट्ट ह्मणावयाचा बाधा हुसेन्खान् सुराच्या विपरीत बुद्धिउदकाचे प्रवाहाने उखळिला करितां त्या आधारावरी होत्या संस्थानास धोका येईल अथवा आला ह्मणावयास संदेह नाहींसा जाहाला. तदनंतरें, तुळजामहाराजानी आपल्या अंकितलोकांचे बुद्धीस अनुसरून अस्तकबिल तुकोजी महाराजाचे दिवसापासून रामनाथपुरचे पाळेगारांस सहाय संपती करावयाची चाले संस्थानांत आहे ह्मणावयाचे आधारावरून व याखेरीज नागपट्टण बंदराने महाराजास प्रेषकषी द्यावयाचे हत्ती जहाजावर येतहोता ते जहाज रामनाथपुरचे तालच्या कांठास लागला ह्मणून रामनाथपुरच्यानी तो हत्ती काहडून घेऊन तो हत्ती महाराजाचा ह्मणून कळूनहीं न देतां ठेऊन घेतिल्याकारितां महाराज रोषोत्कर्षित पावून, रामनाथपुरावरी चालकरून, तो किल्ला वेढून, युद्धकरून किल्लाहीं पावून, तो किल्ला हस्तगत होते समयीं तुळजा महाराजानी युक्तायुक्त प्रसक्ती व

अप्रसक्तीचे तजवीजेंत मनेंप्रेरून रामनाथपुरचा किल्ला न घेतां, त्यांचा त्यांस राखून त्याकडून आपल्या फौजेची वर्तवन ह्मणून कांहीं कांहीं घेऊन, तंजाउरास पावून सवेंच आपली कन्या घांट क्यास देऊन बहुत सन्नाहानिशी बहुत खर्च करून लग्न केले. त्या येकंदर खर्चामुळें नवाबास द्यावयाची प्रेषकषी दोन वर्षांची बाकी राहिली. तेंव्हां नवाबमहमदल्लीखानानी तजवीज केली जे–तंजावरचे तुळजाराजे बुद्धिवंत आणि प्रबळहीं; उत्तरेंकडील ह्मराठ्याचे अनुसंधानाचेहीं आणि प्रथम वयस्थ शूर जाहल्या करितां कधीहीं आपुले योग्यतेनुसार प्रवर्ततील, तेंव्हां आह्मासहीं जडहोईल यास्तव कोणे रीतीहीं ह्यांस हाताखाले घ्यावें, यास प्रस्तुत प्रेषकषीची बाकीहीं आहे याची मागणी करितांच फौज जमाकरावी प्रसंगानुसार तंजाउरचे राज्य आक्रमून राजासहीं वश्यास आणावे कदाचित् त्यानी प्रेषकषी देऊन सोडिल्यांहीं क्रमेंकडून राज्य आक्रमून राजास आपले हाताखाले ठेवणेचें कार्य परंतू वेगळी योचना कामाची नाहीं ह्मणून निश्चय करून प्रेषकषीची मागणें केले. तेंव्हां काल वशांत 'राजाची बुद्धी दुर्मंत्रीयानी अपहरून निराकरण उत्तर लिहितेंसें केले. तेवठ्याने नवाब महमदल्लीखान, राजाचे वडीलांनी केला उपकार न आठवितां राज्य तंत्रावरीच दृष्टी देऊन राज्य आक्रमणेचे बुद्धीने आपुले जेष्ट पुत्र उमदतुलाउम्रा या बरोबरी फौज व युद्ध सन्नाहहीं देऊन युद्धास पाठविले. त्यानी तंजाउरचा किल्ला वेढून युद्धकेले. तेंव्हां ज्या दुर्मंत्रीनी राजाची बुद्धी चोरून युद्धास प्रवर्तविलेकीं त्यांस युद्ध सामर्थ्यहीं पुरनासें, पुढिले योचनेसहीं मंदत्व पावून संविधान करावेंह्मणून राजास विनवूं लागले. तेंव्हां राजानी योचना करून परातन वडिलाचे

वेळेचे सामादिक येक दोघांसी तजवीज करून संविधान बोलून फौजेचा खर्च पंन्नास साठ लाख रुपये पावेतो वारून घेऊन कांहीं नग मालहीं दिल्हे. जातां वरकडास अर्धा मुलुकाचा महसूल ईड करून दिले. त्यानंतरें उमदतुल् उमरानी तंजावरच्या किल्ल्या समीप तीन कोसावरी पश्चिमेकडें वल्लंचा किल्ला आहे; त्यांत 5 आपुले ठाणें ठेऊन येळंगाडचा मुलक नवाबानीच दिलाहोता तो आपले स्वाधीन करून घेऊन आपली फौज घेऊन त्रिचनापल्लीस पावले. तदनंतरें महाराजानी चन्नपटणास नवाबाकडे आपल्याकडील सरदार एशवंतराव सूर्यवंशी ह्मणणारास पाठवून कित्येक संविधान सांगून पाठविले त्यास नवाबाचे मनोगत वेगळेंच कळवितां त्या 10 सरदारा बरोबरी येक घोडा, वस्त्र, पत्र, मात्र पाठविले. परंतू संधी समाधान केले नाहीत. तदनंतरें नवाबानी अपले बाकीचे रुपये समग्र झाड्यानिशी पावतें झाल्यावरी येक वर्षानंतरें तुळजा महाराजास ऐवज समग्र नवाबास पावल्या कारितां फौजेच्या देणेस तुटारा पडल्या समयीं त्या लोकांस समग्रहीं लांच देऊन फोडून त्यानी 15 भांडण्यास फित्वा करून कित्येक सर्दारांसहीं फित्व्यांने भेद करून राज्यच आक्रमावें ह्मणावयाचें योचनेने त्या वेळेस मराठ्याकडील येक सरदार माधवरावसदाशिव ह्मणणार चन्नपट्टणास नवाबाकडे चौथाई-स्तव आले. त्यास आपले करून घेऊन त्याचे मन्नहीं घेवून राज्य आक्रमणेस आपले दुसरेलेंक मदारमुलुक ह्मणणारास अधिकार देऊन 20 फौजेनिशी अकार्णिक कडून पाठविले. त्यानी तंजाउरास पावून कांहीं युद्ध कांहीं कृतृमाचे बलाने तंजाउरचा किल्ला व राज्यहीं आक्रमून घेऊन किल्ल्यांत अपली ठाणी ठेऊन राज्याचा अधिकार समग्रहीं महाराजाचे पुरातन सेवक डबीर नारोपंताचे स्वाधीन करून आपण

कित्येक दिवस कुंभकोणांत असून त्यानंतर निघून चन्नपट्टणास नवाब महमदल्लीखानाकडे जाऊन पावले. येणे प्रमाणे नवाबास तंजावुर राज्य दोन वर्षें अधिकार चालिला. तंजावुर राज्य शंभू महाराजापासून भोंसल वंशास चालत आल्यांत वरकड फौजेचा विचार कैसा असल्यांहीं राजाचे आप्त परिवार मात्र युद्धास 5 प्रवर्तल्यां बहुत सेनेचा नाशकरूं सकतील ऐसें असतां हा किल्ला अन्याक्रांत जाहलाकीं ह्मणून ह्मणावें तरीं सकलजनानेंहीं येक दोष आरोपण करावयास ठाव जाहला तो काय ह्मणजे—तुळजा महा राजास राज्यपद प्राप्त जाहल्या पासून बहुत दान धर्म केले. बहुत अग्रहारें दान केले. बहुत देवालयाचा उद्धार केला. तूरुकाचे 10 मताच्यांस देखील अनेक धर्मं ऊर्जित कडून केले. स्वतेव राजे बुद्धिवंत सकल विद्याहीं जाणणारा आंगेकडून चांगले शूरहीं ऐशा महाराजास राज्यपद प्राप्तीनंतरें, चार वर्षा उपरी दुष्ट सामादिकांचे सहवास घडत आल्यामुळें, त्यांच्या विपरीत बुद्धीस महाराजाचे चित्तहीं थोडे अनुसरावेयास अंगीकारिल्या करितां, त्या दुष्ट 15 सामादिकांकडून कित्येक दुःष्कृत्ये महाराजास कळून न कळूनहीं घडत आली. त्यांत लिंगोजी भोंसलेस प्रातिनामें गिलिबिलि अण्णा ह्मणणार येकास अमात्यपद प्राप्त जाहलें. त्या गिलिबिलिने राज्यांत त्याचा जिनस कळावयास प्रसक्त पदारूढहोऊन असतां ब्राह्मण जात देशस्थ आरणीकर कोनेर राव ह्मणणार येका जमेदाराने 20 आपल्या हक्कानिशी गिलिबिलि अण्णाशी आपल्या शीपाईगिरीच्या अंगेकडून जबाब सवाल केले. त्यांत त्यांस राग आलासें कळून त्याकडील येकाने त्या कोनेर रायास अमर्यादेनें बोलूं लागला; तेणे कडून उभयतांस चर्चा होऊन नग्नशास्त्रें कडून मारामारी केली.

त्यासमयीं सात पांच जनानी मिळून कोनेरराव ह्मणणार ब्राह्मणा वरी हात चालविल्या करितां, विशेष जखमा लागून ब्राह्मण खालता पडला परंतु त्या वेळेचा अवसर पाहतां ब्राह्मणावरी जबर जास्ती केले ह्मणावयास ठाव जाहला. हे वर्तमान महाराजास
5 कळल्यावरी त्या ब्राह्मणास घरास पाठविले असून त्याचा उपचारहीं केला असल्यां तो ब्राह्मण वांचो अथवा न वांचो शब्दास ठांव नसता; तैसें न होतां त्या गिलिबिलि अण्णाचे सांगण्यासच विश्वा-सून त्याच्या मनोगतानुसारच महाराजानी अंगीकारिल्या करितां त्या आरणीकर ब्राह्मणास जखमा लागूनहीं सजीव प्रज्ञेसहित
10 असतांच पांयासी दोरी बांधून पंचम जातीकडूनहीं बिदींत ओढिले. तेंव्हां त्या ब्राह्मणाचे रक्त बिदींत समग्र पसरून तो ब्राह्मण फार दुखावला जाऊन दुःख सोसवनासें कित्येक दूर ओढिल्या नंतरें प्राण सोडिला. तेंव्हां सकलजनासहीं हे कृत्य परम कठोर ह्मणून बोलावेंयांस संदेह नाहीसा जाहला व राज्य नष्ट होण्यासहीं
15 हेच कारण ह्मणून लोक वदंतीस थोर कारण जाहलें. तदनंतरें, नवाबानी तंजावुरचा किल्ला घेतला ते वर्तमान समग्रहीं इंग्रेज सर-काराचे सरदारानी विलायतीस कोर्टाफ् डैरेक्टर् वगैऱ्यांस लिहिले. त्या वरून इंग्रेज बादशहा आदिकडून थोर सरदारानी योचना केलि जे—केंव्हांहीं चन्नपटणाचे वर्तमान येण्यांत नवाब महमदल्ली
20 खानाची चलंती व तंजावरची महाराजाची रीती ऐकत येण्यांत महाराजाकडून केंव्हांहीं नवाबास उपकारच घडत आला. परंतू येकेवेळेसहीं अनुपकार नाहीं. ऐसें असतां प्रथम नवाबानी प्रेषकषीचे अल्प कारणास्तव तंजाउरचे राज्यावरी फौज बंधीकरून आपले लेंकास पाठविले. त्यास राजानी प्रेषकाषिसहित फौजेचा

खर्च ह्मणून सांगितल्या प्रमाणे येकंदर बहुत अधिक द्रव्य कबूल करून यानी येक किल्ला व भारी मुलूक बांधिला. तोहीं सोडून कबूल केल्याप्रमाणे ऐवजहीं ज्ञाज्यानिशी पावतें केले असतां परतून नवाब महमदल्लीखानानी अकारणिक त्या राज्यावरी फौज पाठवून तंजाउरचें राज्य आक्रमिले. ते फार अनुचित केले. तंजाउरच्या राजानी हस्तकबिलें पासून केला उपकार समग्र नवाब विसरून कृतघ्न जाहले करितां, तंजाउरच्या राजानी उत्तम रीतीने नवाबासी व अमचा इंग्रेज सर्कारासहीं केल्या स्नेहास्तव याक्षणी तुह्मी चन्नपट्टणचे अधिकारास जाऊन नवाब महमदल्लीखाना कडून तें राज्य माघून घेऊन, तंजाउरचे तुळजा महाराजास देणे ह्मणून निश्चय करून निरोपून लाट पिकट साहेबास पाठविले. लाट पिकट साहेब चन्नपट्टणास पावून विलायतीचे कोर्ट अफ् डैरेक्टरूचे हुकुमाप्रमाणें नानाविध उपायाने नवाबाकडून तंजाउरचे राज्य घेऊन आपण तंजाउरचे किल्ल्यास पावून नवाबाकडील ठाणे होते ते उठवून तंजाउरचे राज्य व किल्लाहीं तुळजा महाराजास ओपून परतून तक्तनिशीने केले. तेंव्हां तुळजा महाराजानी इंग्रेज सर्कारचे थोरवीस व नीतीसहीं त्यानी दयेयुक्त केल्या उपकारास व भावाकडूनहीं वश्य होऊन इंग्रेज सर्काराचे न्यायेस मनेकडून पातेजावून तंजाउरची किल्ल्याची किल्लेदारी व फौजदारीहीं इंग्रेज सरकारास ओपून त्या फौजेच्या खर्चास अमुकें ह्मणून एक निष्कर्ष करून व इंग्रेज सरकारचे नजरेस लक्ष चकऱ्याचा मुलूक व नागूर ह्मणावयाचा बंदरहीं आपले आप्त संतोषाने दिल्हे. त्या उपरी नवाब महमदल्लीखानानी आपल्यास प्रतिवर्षासहीं पेषकषी यावी ह्मणून प्रयत्न केले. त्यास तुळजाराजानी आपला किल्ला नवाबानी अकारणीक करून घेतला;

तो नव्हतां, आपल्या वाड्यांतील परंपरा राजानी संपादून सव्वाशें
वर्षांपासून ठेविला होता तो माल समग्र घेऊन गेले. त्या मालाचे
मोल प्रति वर्षासहीं हिशोब पाहिल्यां एक वर्षाचे व्याजांत दोन वर्षाचे
पेषकशीस ऐवज होतो. या खेरीज आपण सर्व विधें करूनहीं
5 इंग्रेज सरकारासच उपकृत परंतू नवाबानी तर अपुले राज्यच घेतिले.
या कारणास्तव आपण पेषकषी देतच नाहीं ह्मणून आपण
जीवंत असतोर दिल्हे नाहीत. नीतिवंत ऐशा इंग्रेजांकडून महाराजास
आपलेंच राज्यपद प्राप्ती नंतरे महाराजानी केली तजवीज काय ह्मणजे-
वर्णीसकर जातीचे व हीन वर्ण जातीच्यास समीपता व अमात्यपदहीं
10 दिल्या करितां, ब्राह्मण हत्यादि पातकें, राज्य नष्ट होण्यासहीं कारण
जाहलें. त्या उपरी उत्तम जाती ब्राह्मण जाहल्या करितां द्रोह
करीनात. अगाध कृत्यासहीं भितील ह्मणून अपुलें अमात्यपद
येकामागें येक ब्राह्मणासच शेवटोर चालविले. या उपरि, तुळजा
महाराजानी आपण लग्न केल्या स्त्रियांपैकी मोहना बाईसाहेब
15 ह्मणणार नवाब महमदल्लीखानानी किल्ला घेत्या अधिलें वर्षीं प्रसव
होऊन पुत्रासहीत दैवगतीस पावले होते. उरल्या दोघ्या स्त्रियांपैकी
राजसबाईसाहेब ज्येष्ठ, राजकुमारबाईसाहेब दुसरे या दोघ्या स्त्रियांसहीं
पुत्रसंतान नाहीं. या उपरी होण्यासहीं होईल न होईल ह्मणावयाचा
संदेह भासल्या करितां, पुत्रसंतानार्थ दोन लग्न केले. त्यांत एक स्त्री माह-
20 डीकाची कन्या सुलक्षणाबाईसाहेब ह्मणणार, दुसरी इंगळ्याचीलेंके मोह
नाबाईसाहेब ह्मणणार ऐशी दोन लग्न करून घेतिले. त्यापैकी राहिल्यां
स्त्रिया चौघे. मोहनाबाईसाहेबाचे उदरीं प्रथम पुत्रसंतान होऊन दश-
दिवसांतच तो पुत्र देवगतीस पावला. तदनंतरें त्याच मोहनाबाईसाहेबाचे
उदरीं अब्दुलप्रतापराम जन्मले. ते अब्दुलप्रतापराजे सहावर्षे वाहडून

शेवट देवी दाखवून त्या उपद्रवाने परलोक गतीस पावले. या खेरीज राजाचे दुसऱ्या स्त्रीचे पोटीं एक कन्या जाहली. तीतें अठावर्षास लग्नकरून दिल्हे झणावयाचा अर्थ वरी लिहिला आहे; कीं त्या लेंकीच्या पोटीं येक पुत्र मारुतसामी झणून, येक कन्या शांता झणून ऐशी दोन लेंकरें जाहली. त्या दोघे लेंकरास ठेऊन राजाची 5
लेंके अपरूप बाईसाहेब झणणार दैवगतीस पावले होते. त्या दोघे लेंकरांसहीं तुळजामाहाराजच मातृकृपेकडून संरक्षीत होते. दैवयोगें कडून ते दोघे लेंकरेंहीं अब्दुल प्रतापरामराजे दैवगतीस पावले वर्षांतच नातुंडे मारुतीसामी व शांतमाहीं दैवगतीस पावले. येणेप्रमाणे लेंक, लेंकी, नातुंडेंहीं आपल्या समोर दैवगतीस पावल्या करितां, 10
तुळजामहाराजास आपलेंहीं शरीर त्याग जाहल्यांच दुःख शमन या विना दुसरा मनास उपाय नाहीं झणून बहुत व्यसनानें अधिक वैराग्यें कडून अन्नोदकाची चाड देखील न राखितां काल क्रमूं लागले. तेणेकडून शरीरास महद्रोग उद्भवून त्या रोगानेच तीन वर्षे काल क्रमिले. ऐसें असतां नवाब हैदरल्लीखान झणणार आर्कांड चन्नपट्टण 15
प्रांतावरी मोहिमेस आला तो तंजाउर किल्ल्याकडे येऊन उतरून गोळेमारून किल्ल्यांत इंग्रेजाची फौज होती त्यासहीं लढाई करून तंजाउरचा मुलुक समग्र जप्ती केला, त्या दिवसांत तंजाउर देशाचे व किल्ल्यांतहीं केवल क्षाम पडून दाणा मिळेना; अशा समयीं, सकळ जन क्षोभहीं होऊन, रोजगार बहुत मनुष्य मरूं लागली. सहाशें, 20
सातशें, येणेप्रमाणें जाऊं लागले. तंव्हां त्या क्षामांत निर्वाह नाहींसें शेवट मनुष्यास मनुष्याने भक्षिले. तेव्हह्याने क्षाम व कलाप दोनी वारून गेला. तदनंतरें, आपुले शरीर या उपरी राहीना झणाव याचे निश्चयेकडून कळल्या वरी योचना केले जे—आपल्यास जाहले

पुत्र व नातुंडेहीं आपल्या पुढेंच परलोकगतीस पावले; सांप्रत आपले शरीरहीं राहीना, आपल्या उत्तर क्रियेसहीं व राज्य परिपालनेसहीं कोणी योग्य बाध्य नाहीं, करितां पुत्र पाहिजेतरी अपले वडिल केवळ राजऋषी प्रमाणें बहुत कीर्ती संपादून सकळ सोयरे लोकानीहीं त्यांचे योग्यतेस वश्य होऊन त्यांचा अंगिकार करून आपण होऊन मिळावयाजोगे वर्तणूक केले. तरीहीं तुकोजीराजाचे लग्नकरीनाते बाइकाचे पोटी जन्मले ह्मणावयाचा येक कळंक राहूनच गेला असतां तशा कोणत्या शब्दासहीं ठांव न राहतां अपले स्वकुलांत स्वगोत्रीज व दाइजापैकी रूप गुणेंकडून युक्त ऐशा मुलास विधियुक्त दत्त घेऊन जातकर्महीं संस्कारहीं करून शरफोजीराजे ह्मणून नामकर्ण केले. आतां ते शरफोजीराजे कोणाच्या वंशातले ह्मणून कळावयास लिहितों जे—भोंसल वंशांत आदि पुरुष शंभुराजा पासून तेरावे पुरुष बाबाजीराजे; यांचे पोटी मालोजी राजे येक, विठोजीराजे येक, दोघे जन्मले ह्मणूनहीं मालोजी राजाचे पोटी शाहजीराजे जाहले. त्या शाहजीराजाच्या पोटी शिवाजीराजे, येकोजीराजे जन्मले. त्यांची ख्याती लिहून दुसरे पुत्र विठोजीराजाची ख्यातीहीं कित्येक लिहून त्या विठोजीराजाची संततीच आतां साताऱ्यांत राज्यकरणारहीं व पणाळांत राज्य करणारहीं ह्मणावयाचा अर्थ येकंदर विस्तारें कडून वरी लिहिला आहे. सांप्रत तुळजाराजानी दत्त घेतले शरफोजीराजे त्या विठोजी राजाचे वंशाचेच जाहल्या करितां तो विस्तार जाणवितों जे—विठोजीराजाचे लेंक आठजणापैकीं शेवटील लेंक त्र्यंबकजीराजास जाहल्या लेंकांपैकी गंगाजीराजे ह्मणून येक लेंक. त्या गंगाजीराजास उवाजीराजे येक, तावोजीराजे येक ऐसे दोघे लेंक. त्या तावोजी

राजाची संतती प्रसंगानुसार लिहिलें जाईल. प्रस्तुत त्या उवाजी राजाचा लेंक गंगाजीराजे, त्या गंगाजीराजाचा लेंक सुभानजीराजे त्या सुभानजीराजाच्या पोटीं उवाजीराजे ह्मणून येक व शाहजीराजे ह्मणून येक ऐसे दोघे लेंक. त्या पैकी शाहजीराजाच्या पोटी जन्मलेलेच शरफोजीराजे; त्यास तुळजा महाराजानी उत्तम वंश करितां, उत्तमरीतीनें विहित प्रकारें शास्त्रास अनुसरून विधियुक्त दत्त घेऊन हत्तीवरी नौबतेंनिशी गावांत समग्र साखर वांटून, सकळ सोइऱ्यासहीं जेवणें करवून, त्याविळेस हानरबिल् इंग्रेज कुंपणीचे सरदार तंजाउरचे किल्ल्यांत होते ते मेस्तर् जान् हडालेप्लन् रिसिडेंट व मेस्तर इपसली, मेस्तर व करणल् , मेस्तर व ऊष्टोट कमांडर व मेस्तर स्वार्च पाद्री या चौघाचे हातींहीं या शरफोजी राजास या राज्याची सहज बाध्यता असतांहीं न्यायशास्त्रप्रकारें अह्मी दत्त घेतलें आहे. अमच्या राज्यास व भाग्यास व वंशासहीं हेच अधिपती यास तुमच्या हातीं वोपितों आह्मा मावार या शरफोजीराजा कडूनच राज्यतंत्र चालवून सर्वविध अभिमानेकडून याचें संरक्षण करावें ह्मणून या चौघे सरदाराचे हाती शरफोजीराजास ओपून दिल्हे. सवेंच चौथे पांचवे दिवशी वसंत पंचमीच्या उत्तम मुहूर्तांत श्रीप्रताप रामस्वामीचे महालांत सदर करून राजासन घालवून त्या आसनावरी शरफोजी महाराजास बसवून सकळ सामादिकांकडूनहीं राजवत् राजसन्मान करून आपण निश्चिंत जाहले. व चन्नपट्टणाचे गोनरमेंटासहीं चालिला अर्थ समग्रहीं व्यक्त लिहून पाठविले. तैसें जाहल्यास दुष्ट सामादिकानी मिळून योचना केली जे—महाराजास निर्याण समय समीप उरला; महाराजानी आपले राज्यधर वंशधर हा उत्तम कुलांत जन्मल्या शरपोजीराजास राजे करून इंग्रेज

सरदाराचें हातीं ओपिल्या करितां, या उपरि महाराजाचे निर्याण
होतांच इंग्रेज अभिमानास पडून शरफोजीराजास तक्तनिशीं करऊन
सर्व परामर्षासहीं आपण पुढें होतील तेंव्हां तुह्मा सर्वत्राचे जीवन
बुडून जाईल; अमचा कोणता मानहीं राहणार नाहीं या करितां
राखीच्या समूहांतील अमरसिंग येक आहेत कीं ते राज्यभारास
उगें जाहलेंतरीं वयाने प्रौढ आहेत करितां सर्व साहास
करून बल बांधून त्याला पुढें करून आपण सकळहीं
अनुभोगुये करितां महाराजा जीवंत असतांच अमरशिंगास
रूपरूप बलाविजेसें करून अंकारोपण करून ठेवावें ह्मणावयाची
10 विपरीत योचना दृढकरून येकमत होऊन तुळजा महाराजास मनोशक्ती
केवळ जीर्ण जाहल्या समयीं महाराज बलावितातीं ह्मणून अमरशिंगास
रूपरूप आणून सोडून महाराजानी केली वारा वारी ह्मणून येक
वदंती कल्पऊन चन्नपट्टणचे गौनरमेंटासहीं सांप्रत कलपविल्या वदंतीस
अनुसरून महाराजाचे नावें लिहिल्या कागदास महाराजाचा शिखाहीं
15 करवून तो कागद गौनरमेंटास पाठविला. सवेंच दुसरें दिवसी
शकें १७०८ पराभवसंवत्सरीं तुळजा महाराज परमपदास पावले.
त्यांचे उत्तर कार्यास दुष्ट सामादिकाचे स्वाधीनतेच्या बळें कडून
लोकीकार्थ शरफोजी राजासहीं जवळ ठेऊन घेऊन अमरशिंग
आपणच पुढें होऊन शास्त्र मर्यादा पाहिनासें चालतें केले. तदनंतरें
20 चन्नपट्टण गौनरमेंटास अधिकारी ऐशे शिराजबळ केमल यांस
या दुष्ट सामादिकानें आपण केली योचना शेखर पावणेस उपपत्ती
जैसी की तदनुसार योचना करून लेडी केमलास जाणते करून त्यां
कडून शिराजबळ केमलास बोधविले. शिराजबल केमलानी त्या
बोधनेचा अंगीकार करून याविषयास बंगालचे गौनरमेंटास पर्याय

करून जैसें लिहावें कीं तैसें लिहून निरोप आणवून घेऊन आपण तंजावुरास येऊन पावले. या अगोदरीच दुष्ट सामादीकानी तंजावुरांत असणार इंग्रेज सर्दारासहीं आपल्या स्वमतास अनसरून कोणत्या बोलण्यासहीं पुढें न होतां असावयाजोगें सांगून ठेविले होते. शिराज बल केमल तंजावुरास पावल्या नंतरें शरफोजीराजाकडील व अमरशिंगा 5 कडिल्यां खेरीज मध्यस्थ असणारास विचारून कळून घेतो ह्मणाव-याचा युक्त प्रकारें दाखवून मध्यस्थ बारा जण पंडित ह्मणून कधीहीं शास्त्रच न जाणते ऐशे दुष्ट सामादिकां पासून सोडिले त्यास मिळवून शास्त्ररीतीं येकीकडे ठेऊन लौकीक न्यायहीं कळना त्यास आपल्या संमतानुसार त्यांची साक्षी उभऊन ध्यावें यांजोगीं विचारणा करून 10 बारा मध्यस्थीच्या सांगण्या वरूनच या राज्यास अमरशिंगच बाध्य ह्मणून शक १७०९ प्लवंगनाम संवत्सरी अमरशिंगास तंजावुर राज्याचे तक्तनिशी केले. त्यानंतरें अमरशिंग राजानी राज्यभार करणेंत निज बाध्य ऐशे शरफोजीराजास सहज बाध्यता असतांहीं तुळजामहाराजानी विहित रीतीने युक्तप्रकारें दत्त घेऊन कुंपनीसहीं 15 निरविल्या करितां सर्व विधें करूनहीं बाध्य ऐशा शरफोजी राजास अमरशिंग यानी मत्सरें करून करावेंयाचा वुपद्रव सर्वहीं मेस्तर स्वार्च पादरी साहेबानी पूर्वापर शोधून पाहून, विचारणा केल्या ठांयीं शरफोजी राजाच्या निजवाने स्वार्च पादरी साहेबाचे दये युक्त अंतःकरणास वोढिलें याकरितां त्यानी हा अर्थ समग्रहीं इंग्रज 20 कुंपनीस जाणते केले. त्या संधींत कुंपनीचे तरफेने मेस्तर राम ह्मणणार सरदार तंजावुर रेसिडेंटीस आले. त्या मेस्तर राम ह्मणणार रेशिडेंटास मेस्तर स्वार्च पादरी साहेबानी कुंपनीस जाणविला अर्थ विलायतीस पावून तथून कोर्ट अफ् डिरेक्टरूचे निरो-

या प्रमाणे गौनरमेंटाच्यानी लिहिलें जे—शरफोजीराजास अमरशिंगयाचे निर्बंधा खेरिज करून ठेऊन त्यांचे संरक्षण करा ह्मणून त्यांस तेणे प्रमाणेच राजे मजकूरास वेघळें स्थळी दिवाण वाड्यांतच ठेऊन रक्षणार्थ कुंपणीचे लोकहीं ठेऊन तदनंतरें, त्यानी मेस्तर स्वार्चा कडूनहीं किन्त्येक व तंजावुराचे पंडिताकडूनहीं शरफोजीराजाची बाध्यता कळून घेऊन प्रस्तुत शरफोजीराजास खर्चासहीं चालावें या वाटार्थ कुंपणीस जाणते केला तेहीं, इंग्रेज कुंपनीवाल्यानी मनास आणून शरफोजीराजास व त्यांचे संसारासहीं विद्यमानानुसार खर्चासहीं करून ठेविले. त्यावरी शरफोजीराजानी वृथा काल जावूं देयीनासें मेस्तर स्वार्चा कडून इंग्रेजी लिहिण्या बोलण्याचे अभ्यास स्वमन केले. तेंव्हां, मेस्तर स्वार्च पादरीसाहेब यानी अंतःकरण पुरस्सर त्यांस करविले. तेणे कडून राजे मजकूर इंग्रेजीचा अभ्यास चांगल्या रीतीने केले. तैसेच स्वजाति लिपी महाराष्ट्र व बाळोबंदहीं अभ्यासिले. व अरबी लिपीहीं अभ्यासिले. तशामध्येहीं अमरशिंगानी प्रतिपदीहीं उपद्रवच करूं लागले. करितां सकळहीं मेस्तर स्वार्चास शरफोजी राजानी ओपिले. मेस्तर स्वार्चानी हे येकंदर मनास आणून कुंपनीस जाणविले. त्या वरून कुंपनीवाल्यानी शरफोजीराजे व त्यांचे मातोश्री या उभयतांचेहीं मनोगत कळून घेऊन तदनुसारच राजे मजकूर चन्नपट्टणास येणेस निरोप पाठविल्या सरिसेंच शरफोजीराजे व त्यांचे मातोश्री या वुभयतानीहीं चन्नपट्टणास पावून कुंपनीच्या आश्रयांत राहिले. तेंव्हां समागमें आले ते मेस्तर स्वार्च पादरी साहेब यानी मेस्तर जरीख पादरी साहेबास अपले कार्यास ठेऊन आपण तंजावूरास परतून आले. तेंव्हां कुंपनी वाल्यानी शरफोजीराजे व त्यांचे मातोश्री उभयतांसहीं

आदरें मानकरून चालविले. त्यासारिसें शरफोजीराजे यांचे बाध्यस्त्येची विचारणा निर्मल करावी ह्मणून इच्छिल्यासमयीं शरफोजीराजे यांस त्याविषयीं तंजाउरच्या पंडितानी निष्कर्ष केलापुस्तक कुंपणीस दिल्हे. तेंव्हां कुंपनीवाल्यानी अमरशिंग यांस याविषयास विचारिल्यास अमरशिंग यानी त्यास विरोध लिहून दिल्हे. तोहीं घेऊन काशी वगैरे 5 स्थळास पाठवून विचारणाकरविली. शरफोजीराजे तंजाउरांतच अमरशिंगाच्या उपद्रवाविरहित स्थळांत जाऊन राहातेंसें निरोपिले. राजे मजकूरहीं तदनुसार वर्तणूक केले. तेंव्हां मेस्तर स्वार्चसाहेबानी पेसजी अमरशिंगयास शास्त्र न जाणतां भयकरूनहीं, काहीं आशे करूनहीं लटिक्या साक्षी दिल्या बारा पंडितां पैकीं मेले ते जातां, वरकड पंडितां 10 नी आह्मी केलेंते अन्याय ह्मणून मेस्तर स्वार्च पादरी साहेबास सांगीतले. तो अर्थ मेस्तर स्वार्च साहेब गवर्नमेंटास लिहून पाठविला. तदनंतरें कित्येक दिवसांवरी मेस्तर स्वार्च साहेब देवगतीस पावले. तेंव्हां शरभोजीराजास फार व्यसन जाहलें. परंतु त्या मेस्तर स्वार्च पादरी साहेबाचे स्थानास मेस्तर जनीक पादरी साहेब आले. त्यानी राजे 15 मजकूराचा विचार वर्तणूक चांगला कळून घेऊन पाहत आल्या करितां, त्या जनीक साहेबानीही राजाचेठायीं फार अंतःकरण करूं लागले. तेंव्हां त्या जनीक साहेबाचे स्नेहित मेस्तर् टूर्यन् साहेब ह्मणणार रेसिडेंटीस आल्याकरितां त्यांचे नीति व न्याययुक्त चलतीहीं पाहात येण्यावरून प्रतिपदीहीं राजास ते व्यसन शमन पावण्यास कारण जाहलें. 20 तदनंतरें इंग्रेजी कुंपनीवाल्यानी आपण करविल्या विचारणेंत सर्व विधेंकरूनहीं शरफोजी राजाची बाध्यता बलवंत ह्मणावयाचे जाणून तंजाउर रेशिडेंटीस मेस्तर इरियसन साहेब यांसी निरोपून त्यांकडून प्रस्तुत अबाध्यतेकरून राज्य करणार अमरशिंगाने अक्रा वर्षे

चुंगडी दिवस राज्य केल्यांत रयतांसहीं सौख्य नाहीसें मुलुकांत
रुजु मार्गें करून पैका वसूल होणे नाहीसें वसूल जाहला पैका रुजुमार्गानें
सर्कारासहीं पावनामुळें मुशारदारांना मुशाराहीं न पावतां व
कुंपनीचे लोकांचे खर्चास ह्मणून नेमिलेतेंहीं न पावतां बेसुमार
5 कर्जहीं होऊन कित्येक जन स्वतां बेसुमार लटिके कतबेहीं होऊन
ऐशे येकंदर येकहीं नीट नाहीसे अन्याय होऊन केवळ अमरतें
करूनच करित आले. ऐशा अमरशिंगास परतें करून सर्वविध
करूनहीं योग्यऐशे शरफोजी राजास शकें १७२०. काळयुक्ती नाम
संवत्सरीं तंजाउर राज्याचें तक्तनिशी केले. सवेंच याविषयीं
10 केल्या विचारणेचा मथितार्थाची प्रख्यातिपत्रें प्रचुर केले.
तेणेकरून सकल जनासहीं इंग्रेजकुंपनीवाल्याचे विहित विचारणेचाहीं व
न्यायाचाहीं प्रकाश चांगल्या रीतीने कळून आला. तदनंतरें शरफोजी
राजानी अपले स्वराज्यपद प्राप्ती नंतरें, या अगोदरील अमरशिंगाचे
वेळेस चालिलें अन्याय समग्रहीं निरोधून विहित मार्गेंकरून
15 अपले प्रजेसहीं विहित सौख्य देऊन आले. दप्तरचें हिशोबासहीं
येक पद्धती करून, राजग्रह समग्रहीं जंद होते तें डाराढुजी
करून कित्येक नूतनेहीं करून युक्तप्रकारें राज्यभार करण्याचे
दिवसांत कुंपनीचे फौज टिप्पूसुल्तान् याजवरी मोहिम केली.
तेंव्हां, महाराजास रस्ते विषयीं जाणविल्यास महाराजानी आपले
20 शक्तीस कांहीं अधिक व करवेल आहे त्या घोड्यापैकीं आपले
बिरुदाचे व बसावेयाचे व रथाचे घोडे देखील देऊन व हस्ती
इत्यादि देवून, कुंपनीच्यानी इच्छिले स्थलास पोंहचाविले. सवेंच
महाराजानी अपल्या समानकुलांत घांटक्याच्या लेंकी यमुना
बाईसाहेब ह्मणणार येक व अहिल्या बाईसाहेब ह्मणणार येक

या उभयतां बाईसाहेबांसहीं लग्न करून घेतिले. तदनंतरे, पेसजी अमरसिंहाचे राज्यभारा शेवटी इंग्रेजी सरकारचे तरफेने होतेले रेशिडेंट् मेस्तर मकलोठ् साहेब ह्मणणारानी महाराज तक्तनिशी होयीनाते अगोदरी महाराजास निष्कर्ष पावल्या देण्यास तसा हा वित्यास जाहला आहे ह्मणून इंग्रेज सर्कारास जाणविल्या क्षणी 5
महाराजाची बाकी पावती केला. त्यास त्या मकलोट साहेबानी ज्मणविली गोष्टी निजास पावली ह्मणावयाचा व याद लिहून दिल्हा. तो प्रस्तुत रेसिडेंट मेस्तर डुयन्‌साहेबाने महाराज साहेबास ओपिल्या वरून महाराजानी आपली निजाची वर्तणूक इंग्रेज सर्कारास व्यक्त होण्यास्तव महाराजानी विहित साक्षियुक्त रेसिडेंट मेस्तर डुयन्तु 10
साहेबास सन् १८०० इसवी माहे मे २७ तारिखेस लिहिलें पत्र मेस्तर मजकूरानी पूर्वापर संदर्भ साक्षियुक्तहीं मनास आणून महाराजाचे निजत्व व महाराजाची बरवी वर्तणूकहीं व खरेंपणहीं इंग्रेजसर्कारास चांगल्या रीतीने जाणते केले. त्या वरून हानरबिल् कुंपनीवाल्यानी ते पाहून महाराजाचे कार्यस्थास पाठविणे असें निरोपिले. तेव्हां 15
महाराजानी दत्ताजी अप्पास व या अनुभोगांत असणार येक दोघांसहीं पाठविले. त्यास योग्यतेनें बलावून घेऊन विचारून महाराजाचे निजत्वास मानवले कुंपनीवाल्यानी अपल्या स्वजातीवरी दृष्टी देयीनासारिखें शुद्ध न्यायावरच उभेराहून न्याय विस्तारविले. ते श्लावना करावेंयास योग्य असे या रीतिच्या मकलोटास संकट 20
काल प्राप्त जाहल्यासमयीं मकलोटानी त्याची बायका मिसूस्ट्रेस् मेकलोट ह्मणणारानीहीं संकटकालाचा विध जाणवून महाराजास प्रार्थिले. तेंव्हां महाराजानी पेशजी महाराजाच्या बाध्यतेचा मजकूर कित्येक मेकलोटानाहीं कुंपनीस कळविले होते. त्या उप-

कारास्तवहीं अपले थोरवी करितांहीं पेसजी मकलोट ह्मणणाराचे प्रार्थनेस्तवहीं प्रस्तुत मेकलोटानी केला अपकार देखील आठविनासें त्यास कांहीं अधीकच दहाहजार रुपये देवविले. त्यावेळेस मेस्तर स्वार्चानी या अनुभवांत होते ते मेस्तर तरीखपादरी साहेबास मेस्तर जसाख पादरीसाहेबासहीं नीट कळलें होतें. त्याकरितां त्या उभयतांचे निजबोलणें महाराजाचे निजत्वास केवळ प्रबळ साक्षी होऊन होत्या करितां महाराजानी त्या उभयतां पादरी साहेबाचे खरें बोलणेच्या उपकारास महाराज बद्ध जाहले., या अगोदरीच महाराजानी लग्नकेलेली दुसरी स्त्री सो० अहल्या बाईसाहेब यांचे उदरीं कन्यारत्न जन्मलें. त्यास सुलक्षणा बाईसाहेब ह्मणून नाव ठेविले. तदनंतरें, इंग्रेजसर्कार तर्फेस अमरशिंग यानी केल्या राज्यभारांत तंजाउर देशाचे राज्यांत अन्याय चालिला आहे या करितां देश समग्र इंग्रेजसर्कारचे तरफेने केल्या यां चांगल्या रीतीने न्याय करितों ह्मणून महाराजास जाणविले. त्या न्याय करणेस महाराजानी अंगिकार करून आपला देश इंग्रेज सर्कारचे तरफेने ओपिले. इंग्रेजसर्कारच्यानी महाराजाचे निर्मल मनास व निर्मल वर्तणुकेसहीं मानून महाराजाचे किल्यांत इंग्रेजाचे ठाणे होते तेहीं काहडून महाराजाचा किल्ला मोकळा करून दिल्हे. तेंव्हां महाराज इंग्रेज सर्कारांतहीं येक त्रीटी जाहली त्यांत किस्येक कामास मेस्तर टूरियन् साहेब सहायभूत असून महाराजास युक्त प्रकारें सुलभ केले. तदनंतरें इंग्रेज सर्कारच्यास दक्षिणप्रांती मरदा ह्मणणार पाळेगाराचे पारपत्य करणे जरूर पडल्यावेळेस महाराजास जाणविल्याक्षणी महराजानी आपला देह ओपिल्या वरहीं आपल्या संरक्षणार्थ थोडें सैन्य आहेत्यांतहीं शिवण्णा ह्मणणार सरदारा बरोबरी समरधी-

राचे स्वार पन्नास व मोगलायीस्वार वीस झुंजार व पादचार आपले
समक्ष गाहगशारा ह्मणणार गलेफाचे बंदूकेचे देखीलानिशी महश-
दानशया इतुक्या फौजेसहीं खर्चास देखील आपणच देऊन रेशिडेंट
मेस्तर ब्लाकूबरन् साहेबा बरोबरी कुमुकेस पाठविले (सन् १८०१
इसवी माहे जून तारीख ७-स) तदनंतरें, पेसजी महाराजानी आपलें 5
लग्नहोइनात्या अगोदरीं येक स्त्री सर्वगुण कडून युक्त योग्य बाल्यवयी
ऐशे स्त्रियेस परिग्रह केले होते. त्यानीहीं महाराजाचे चित्तानुरूप
वर्तणूक करीत होते. तैशी स्त्री दोनदा गर्भ होऊन प्रसवही होऊन
ते दोनी प्रजाहीं नष्ट जाहली. व दुसरे प्रसवा मध्येच ती स्त्रीहीं
नष्ट जाहली करितां त्या स्त्रीचे गुणाधिक्ये कडून महाराजास ते येक 10
व्यसनास्पदहीं जाहले. परंतू, त्या स्त्रियेने आपलें अवसान
समयीं आपल्या नावें येक चांगला धर्म अन्नछत्रादिक व्हावें ह्मणून
महाराजास विनविलें होतें. त्याचा अंगिकार करून महाराजानी
उत्तम व उपयुक्त ऐशा शेतूमार्गांत छत्र व अग्रहार व देवालय
व शृंगारवन व तटाक इत्यादिक होण्यास आरंभ करून त्या 15
स्थलास मुक्तंबापुरछत्र ह्मणुन नांवहीं ठेऊन चांगल्या रीतीने कामहीं
चालतें केले. ते येकंदर त्याचे स्मरण सर्वदा करिणेस हेतुभूत
आहे. तदनंतरें, महाराजानी तीर्थ यात्रेचा उद्देश करून
चोळदेश समग्र येक किता, व श्रीरंग यात्रा येक कित्ता व गंगा
यात्रा येक कित्ता, व पळणी यात्रा येक कित्ता, येणेप्रमाणे तीनी 20
चार कित्ते यात्रा केल्यांत रेशिडेंट मेस्तर ब्ल्याकूबरन् साहेब याने
यात्रेंत समागमें येऊन त्या त्या स्थळीहीं वाटेंत प्रति मजलांतहीं
महाराजाचे मनानुसार मर्यादा चालवीत आले. त्या वरून मेस्तर
मजकूराचा उपकार महाराजानी फार मानिला. महाराज व इंग्रेज

सर्कारास राजी केले त्यांत महाराजास कुंपनीचे स्वाधीन देश जे थोरकी त्या देशांतहीं महाराजाचे स्वदेश सारिखें उपचार करितों ह्मणून वाकद्दत केले होते. ते मेस्तर ब्लाकूबरन् साहेबानी दृढ केलें. आणखी येक उपकार मेस्तर ब्लाकूबरन् साहेबाचा
5 महाराज मानिताति ते काय ह्मणजें महाराजानी आपला देश समग्र न्याय करिणेस्तव इंग्रेज सरदारांस ओपिते वेळेस महाराज व इंग्रेज सरकारामध्ये जाहल्या त्रीटींत महाराजास उपयुक्त कार्य इंग्रेज सरकारानी अंगीकारायाजोगें केलें. ते नव्हतां त्याच त्रीटी मध्ये इंग्रेजास अन्य देशावरी कलाप करणेच्या समयीं हो अथवा इंग्रेजा वरी
10 अन्यदेशाच्यानी कलाप करण्याच्या समयीं हो महाराजाच्या किल्ल्यांत इंग्रेज सरकारचे ठाणे ठेवणें ह्मणून करार पावला होता त्यास तेणे प्रमाणेच इंग्रेज सरकारच्यास कलाप प्रसक्ती पडल्या वेळेस करारा प्रमाणें ठाणी ठेवणेस उद्युक्त जाहले. तेंव्हां मेस्तर मजकूरानी महाराजाची चलंती व महाराजाचे योग्यतेस व महारा-
15 जाचा विश्वास हे समग्रहीं कुंपनीस जाणता करून महाराजाच्या ठायीं कुंपनीस प्रिय होयसे हीं करून तो अर्थ राहता करविले. त्या वरून मेस्तर ब्ल्याकूबरन् साहेबाचा उपकार महाराज बहुत मानिताती. तैसेंच मेस्तर टुरायन् साहेबाचे रिसिडेंटींत मेस्तर मकूलोट साहेबाचे व्यवहारा विषयीं महाराजाना निजेकडून लिहिला अर्थ
20 येकंदरहीं व महाराजाचे निजत्वहीं व साक्षीचे बलहीं कुंपनीस व्यक्त जाणतें केले. तो उपकार नव्हतां आपण विलायतीस गेल्यावरीहीं महाराजाचे ठायीं प्रीती कडून महाराजास कित्येक पुस्तकें व भूगोळ व भूगोळाचे पुस्तकें व रुप्यांचीं बासनें व रुप्याच्या कित्येक चीजाहीं पाठविले त्या वरूनहीं मेस्तर टुरियन् साहेबाचा उपकार

महाराज प्रतिपदीहीं मानितातिः या पळनी स्वारी अगोदरीच पेसजी महाराजास प्रथम कन्या जाहली. सौभाग्यवती अहछयाबाई साहेबाचे उदरींच महाराजास दुसरी कन्या जन्मली. त्यांस राजकुमार बाईसाहेब ह्मणून नांव ठेविले. शरभोजी महाराजाचे राज्यभारीं तबाज ह्मणावयाचें येक पांखरूं फार अपूर्व कधींहीं या देशीं आले नव्हते. तैशें पांखरूं बाज ह्मणावयाचे आले होते. तदनंतरें महाराजास धर्मपत्नी ऐशे सौभाग्यवती मातोश्री अहल्या बाईसाहेब यांचे उदरीं पेसजी दोघी कन्या जन्मल्या. त्यांचे उदरीं महाराजास तिसरी कन्या जन्मले. त्यांचे नांव बायमा बाईसाहेब ह्मणून ठेविले. अतां शरफोजी महाराज सर्वदा शिवपुराण ऐकणें व शिवपूजा करून यात्रादिकहीं करीत सन्मार्गातच आहेत. सकल जनासहीं सकल राज्यासहीं वैषम्य तिरस्कार या दोहींचा परित्याग करून त्या त्या मताचे मताप्रमाणें, वेदाप्रमाणें चालवीत व सकल जनासहीं व्यसन न येतां युक्तप्रकारें प्रतिपालन करिताहेत श्रीमद्भोंसल वंशांत महादंपती श्रेष्ट श्रीमच्छंकर प्रसाद जनित प्रताप स्वीकृत दिल्लीचातुर्भाग स्वातंत्र्य विपक्षीकृत दिल्लीराज सार्वभौम अवनीश-कुलललामायमान महाराष्ट्र तथा चोळदेशाधिप पुण्यश्लोक राजाचे चरित्र सकल मनोभीष्ट दायक अैसें प्रथमवर्ण महाराष्ट्र जाती भगवंत रायाचे पौत्र विठ्ठल रायांचे पुत्र प्रस्तुत चोळदेशाधिपती श्रीमंत राजेश्री महाराज क्षत्रपती शरफोजीराजे साहेब यांचे निज सेवक चिटनीस बाबुराय काश्यपगोत्र आश्वलायन सूत्र ऋक् शाखाध्याई याकडून लिहिजेले ते शालीवाहन शकें १७२५ रुधिरोद्गारि संवत्सर मार्गशीर्षवद्य अमावास्या भौमवासरीं इंग्रेजी सन् १८०३ इसवी डिसेंबर १३ तारिखेस लेखन शीमा समाप्त ॥

शुभमस्तु.

॥ श्री ॥

तंजावर वट्टियान् काणीयाची.

श्रीगणेशायनमः ॥ स्वस्ति श्रीमान्महामंडलेश्वर राजाधिराज राजगंभीर भोंसलवंश कुलशिखामणी महाराजराजेश्री प्रतापसिंव्ह महाराज साहेब यांचे गर्भशिरोमणि ऐसे महाराजराजेश्री तुळजामहाराज साहेब यांचे पुत्र भव्यशीलसिखामणि ऐसे महाराजराजेश्री शरफोजीमहाराज साहेब यानी श्रीरामावतारहोऊन 5
चोळनीतीसहीं अधीक नीतीकडून राज्यपरिपालन करित असतां, वटीयान् कल्वटी वगैऱ्यानी हुजूर यादी देऊन ते यादी हुजुरून-न्याय निमी माहालास पाठवून परामर्ष करिणे ह्मणून आज्ञा होऊन यादी आल्याठायीं कल्वटीनें लिहून दिल्या यादींत लिहिले होतें जे पूर्वापूर्वीपासून तंजनगर वट्टियकाणियाची आपली ह्मणून तरी 10
ऐंसीं वर्षा अगोदरीं सैंदाचे कारभारीं नवे माहार तंज्यान् कोडियान् सिन्नान् यानी कोटची वटियेकाणी बांधूनघेतले ह्मणूनहीं व पूर्वे-कडील पेटची वटीयेकाणियाची आपला पंगाळी परमान याची काणियाचींत थोडी बांधून घेतलें ह्मणूनहीं, आतां न्यायता वारून-घेऊन द्यावें ह्मणून लिहून दिल्हा. त्यांत परमानानेहीं हस्ताक्षी घातला 15
त्यास वाठियान् तंजान् व कोठियान् व सिन्नान् यांस बलाऊन विचारिल्यास त्यानी लिहून दिले ते पूर्वापूर्वी पासून तंजनगर वटिये-काणियाची आपली ह्मणून व सत्तर ऐंशी वर्षास अगोदरी कल्वटीने तंजावरनगर वटिये काणियाचि आपलि ह्मणून सिपारसी करून अप-हरिला; सर्वत्र लटिका होऊन गेला. असची काणियाची अनभोगांत येतां 20

पुनः दोनीदफे कल्वटीने व्यवहार करून लटिका होऊन गेला म्हणून
व आतां आला आहे न्यायता परामर्ष करावें म्हणून लिहून दिल्हे.
उभयता वाद्यानी लिहून दिल्यासहीं उभय वादी यानी बलावून
आणिल्या साक्षींतहीं व्यवहार निवडनासें कल्वटीने लिहून दिल्हा
5 जे कीं बृहदीश्वर स्वामीचे देउळाचे सन्निधींत तूप तावून तापल्या
तुपांत तंजन्, कोडियन्, सिन्नान्यांपैकी तंज्यनानें बोट घालून बोट
जळनासें गेल्यां वटिमेकाणियाची माझी म्हणून धरिला व्यवहार
हरून गुनेगारी देतों म्हणून लिहून दिल्हा. तेणेप्रमाणे तंजनानें
ताविल्या तुपांत बोट घालितों म्हणून लिहून देऊन शालीवाहन
10 शकाब्द १७२४ कल्यब्द ४९०३ दुंदुभी संवत्सर आडिमास
तेदी ८-स श्रीबृहदीश्वर स्वामीचे देऊळाचे सन्निधींत तूप तावून
तापिल्या तुपांत तंजनाने वटिमे काणियाची आपली म्हणून कल्वटीस
नाहीं म्हणून सांगून बोट घातला. बोट जळालें नाहीं. ते, कल्वटीने
ओपूनघेऊन, वटिमे काणियाची माझी म्हणून धरिलों ते व्याज्य मला
15 गरज नाहीं. तंजन् कोडियान् व सिन्नान् यानी अनभोगूंदेत ऐसें
असतां वटिमेकाणियाची तंजन् कोडियान् व सिन्नान् अनभोगीत
यावयाचें असची म्हणून मी धरीलोंतें मजवरि गुना म्हणून लिहून
दिल्हा. त्यांत पेरमानानेहीं हस्ताक्षी घातला. उभयवादी यांची
यादी व हस्ताक्षी प्रमाणावरून कोठची वटिमे काणियाची कल्वटीस
20 गरजनाहीं म्हणून व पूर्वेकडील पेठेंत तंजन् कोडियान् सिन्नान्
आज तागाइत किती अनभोगीत असतानकीं तितुके पेरुमानास
गरजनाहीं म्हणून कोट व पूर्वेकडील पेटेंत तंजन्, कोडियान्,
सिन्नान् आजतागाइत अनभोगीत आल्या प्रमाणें आचंद्रार्क पुत्र पौत्र
पारंपर्य तंज्यान्, कोडियन्, सिन्नान्, यानीच अनभोगीत येणे; पूर्वेकडील

पेटेंत तंज्यान्, कोडियन्, सिन्नान्, आजितागाईत अनभोगीताहेत ते जातां बाकी पेरमानाने आजितागाईत अनभोगीत येत्याप्रमाणें पेरमानाने अनभोगीत येणे ह्मणून वारून तंज्यान् कोडियान् सिन्नान् यांस जयपत्रिका देऊन श्रीबृहदीश्वर स्वामीचे देउळाचे शिळेवरी लिहिलें असे.

॥ श्री ॥

बृहदीश्वर स्वामी कारण राजे

श्री शरफोजी महाराज साहेब यानी

नग दिल्ह्यास तपसील.

स्वस्ति श्री नृपशाली वाहन शकाब्द १७२० सत्तराशेवीस गतकलि: ४८९९ चारहजार आठशे नव्याणौ इस्तकबील चंद्र १९ मोहरमापासून अर्बामय्यांत नमाहरनव तागाईत श्री बृहदीश्वरस्वामी कारण राजेश्री शरफोजीमहाराज साहेब यानी नग दिल्ह्यास तपसील:—

सनमय्यातन जडीत पदकचंद्र ९ जिलहेजर--रथारूढहोऊन वाड्याचे माहडीकडे आले असतां दिल्हे हिऱ्याचे पदक येक यामि हिरे देखील मदनाईक २४ पाचीशिरस देखील. २ माणकें; १८ लडकन्मोते जञेरि गोफाची येकेरि सोनेरी नागमोडी प्रमाण १ ‴।१ ’२॥ स नग १ रुप्पेरी नग प्याला साधारण चरकीवजन ‴१ ’ २॥। २॥। स न गचंद्र २९ शाबन १ अर्ध्य पाद्यासप्याले नकसी यास अइन प्याले २ बसक उभा २ येकून ४ स नगचंद्र २९ शाबानकित्ताप्याला देखील बसक वजन ‴ २॥। ’ २मं१ किता

प्यालादेखील बसक वजन ‘‘ २॥ २ १ येकून २ थाबदलचंद्र २६ रजान शंख ऊत्तरफाटोपण रुप्पेरि वरी मोलोमी सोनेरी लडकून मोती १ पोंवलें १ सोनेरी मणी १ येकून ३ येकून च्यार वजन रुप्पें ‘‘॥ ५। २॥ स १ दरह शंखठेवावयास बसक गींदी तीवयी प्रमाणे वजन ‘‘ ३७. २स येक येकून २ चंद्र २६ जिलकांड गोपूरांति पंचखणी वजन ४॥ ५॥ १॥ स १ अति येकपात्र कासंझ्या रुंद जोडीन्या कित्ता वजन ‘‘ ३॥ ३॥ ॥ ० स नग १ कित्ता वजन ‘‘ ३॥ २। ० ॥ सनग १ येकून २ श्रीदेवीस कवचास किरीट नकशी १ उराचें कवच माजाखाले पासून पोटऱ्यापर्यंत वस्त्रदेखील वस्त्राचाहोलकर्ण पत्रयास कानदेखील मकरकुंडलें व बुगड्या व चंद्रमुरू येकून नकसी २ हातदरचुडे व कंकण्या हातसरफण सीवाले देखील रविरात प्रमाण असे बोटास अंगोठ्या २ प्रमाणें हात येक प्रमाणें लाहान थोरहात उजवा अभयहस्त, डावा वरदहस्त १, उजवा जपमाळ असें १ डावेस जास्ती कमळमात्र असें १ येकून ४ पांययास पांयांचे नग देखील अस्सें पाडघम गुजराती सांखळ्या व तोडे अनवटे, फुलें पोलारे, विरवद्या जोडवीदेखील अशे पांय २ येकून १२ यासि सोनेरी मोलामा असे. येकून जिनस १२स कवच पुढील वजन रुप्पें ‘ २॥ ‘ ५। २। स नग १ येकून ४ येकून ९ येकून १० सन रहिद्दे मध्यांतह रुप्पेरी नग काळंजीयास बसक कमळाप्रमाणे हरडा देखील वरील धराटर डा देखील मलमूत प्रमाणों १ येकून २ स नग वरील घेऱ्यास लडकन पान ३२ रवदर पोंवळें १ प्रमाणें पोवळी ३२ येकून हास्तद वजन ‘‘ २॥ ‘ १॥ १। स नग चंद्र १० रबिलोवल १ तबक दोंळनी प्रमाणों दिल्हें असें. चंद्र ३१ शाबानी जमाखर्च

करविला असें. येकून २ स नइस्मन्न मध्यात्तैइन जडीत नग चंद्र १४ शात्रानशिरफुल्यास शहत हिरे मदनायक कमळ १ पलच ल्हान थोर १० बारीक ८ येकून १९ माणकें १७३ पाची ३४ घेऱ्यास मोते ४८ येकून नग वजन ॥ । ९. ॥ २॥। १ यास १ चांद्यासशहत हिरे पलचे २३ माणकें ३७ पाची ३ घेऱ्यास मोते ४६ येकून वजन ॥ । १। १। ०॥० यास नग १ भांग टिळा यास जिनस १३ स पदकें चंद्राकार यास २ हत मटना येकथोर गिर्दहिरा १ माणकें १४ पाचि १ लडकून मोते ११ येकून नग १. टिका लांबोळ्या कित्तापाची थोर १ माणक २ प्रमाणे येककित्ता दर हिरा १ माणकें २ प्रमाणे ९. यास तपसील कित्ता हिरे १ थोर चौक १ माणकें २ स १ कित्ता दर हिरा १ माणकें २ प्रमाणें ८ येकून ९ येकून १० स शहत हिरे ९ पाचि १ माणकें २० स १० भासिंग्यास हिरा पलस १ माणके ९ येकून येक. कित्ता चौफुली यास माणकें ४ स १ येकून १३स शहत हिरागद थोर १ चौक ४ लहान बारीक ९ येकून ११ माणकें ४१ पाचे थोर येक लाहान १ येकून २ मोते ११ येकून रेशमीदोरदेखील वोऊन नग १ पानपत्त्या माजास जडित जिनस टिका दरमाणकें तीनी प्रमाणें ४० पानदर माणीक १ लडकनूतमोती १ प्रमाणे ४० येकून ८० दोवणीस मोते ११६ येकून शहत माणकें १६० मोते १५६ रेशिमी दोरे देखील नग १ नाकचवमरयास माणकें १९ मोते सिरसलडकून देखील ११ यास नग १ कापजोड १ शहत माणकें ४१ प्रमाणें २ हिरे २९ प्रमाणे १८ पाची कित्ता नगास २९ कित्तानगास २८ येकून ५३ मोते घेऱ्यास ३५ प्रमाणें ५० आंतील कळ्यादेखील जोड १ सनग २ टोपणें बाळ्याजोड १ स

शहत माणकें ३२ पाची १६ मोते घोंस १६ पदरं ६६ प्रमाणें मोते ९६ स नग २ कापाच्या सांखळ्या कित्ता जोड १ स कित्ता नग १ स टिका ४ गिर्दंदर माणकें ६ पाची १ प्रमाणें २ भासि-गादर माणकें ६ येण प्रमाणें २ येकून ४ मोते घोंस वीसास ८० मध्य २३ येकून १०३ सनग १ कित्तास नग सदरह प्रमाणें १ येकून २ यास जोड १ स नग २ कित्ता जोड १ स टिका १६ हिऱ्याचे दरहिरा १ प्रमाणें ८ माणकाची दर माणीक १ प्रमाणें ८ येकून १६ मोते घोंस ३२ सदर पांच प्रमाणें १६० घोस ४ सदर ७ प्रमाणें २८ येकून १८८ येकून २०४ येकून सोनेरी आंकोड प्रमाणें नग २ येकून ४ येकून १३ सोनेरी नग चंद्र १४ शावान मदनकसी कोंडी रुप्पेरी रेसिमि तिप्पदरी प्रमाणें राखडी नकशी मथापूल जडितयास माणकें ८ पाचे पदनायक पाटी कोंडी रुप्पेरी प्रमाणे नग १ वेणीचा साज यास नाग पांचाफडीचा नकशी यास मोते माथा ५ लडकून ५ शेंड्यासी १ येकून ११ कोंडया सोनेरी प्रमाणे १ ताइत दुहेरी नकसी कोंड्या सोनेरी १ फुले नकसी कुरीवचें वंदरी दरमाणिक येक प्रमाणे माणकें १५ स १५ कहिरी नकसी १ मासोळी नकसी १ चांपे कळी नकसी १ येकून २० लाल रेशिमांत वोऊन समुद्र नग १ चंद्र २९ जिल्हेजी अष्टोत्तर शतलिंग प्रतिष्टेचे दिवसी मंगळसूत्र देवीस सोनेरी कांबींत वोवून दिल्हे असें. वजन ६६।०॥१॥ सनग १ येकून ४ रुप्पे रीनग चंद्र २९ रबिलाखर चौकोस टाक्णीची वजन रुप्पें ६६७॥।५॥ सनग १ राव नकसीयास १ नगीव १ बलक कमळाचादेंट कमळाचादेंट वांकडा येकून पोखार वा मोल्लामा सोनेरी लडकून तोंडांत पोंवले मोर १ येकून वजन

रुप्पें ॥ २ ०।२ येकून २ चंद्र १४ शाबान कापुरार्तीची तबकडी ॥॥ ६ १॥॥ ० धूपार्ती ॥ ॥०॥०। येकार्ती ॥।९ ६ १।० पंचार्ती वजन ॥ ॥१॥२।० येकून ४ चंद्र ३ वउदकारडा दांडी नकसीस जोडी वसज्यांची नक्रांचा नकसी मोलामा सोनेरी प्रमाणे नग १ येकून ७स भार घांट कांशाची मुठी वृषभ रुप्पेरी प्रमाणें चंद्र १४ शाबान १ येकून २९ येकून ३७. यास तपसील जडित नग पदक हिऱ्याचे १ शिसफूल १ चांद १ भांग टिळासाच १ पानपट्ट्या साज १ बेसर १ काप जोड १ सनग २. टोपणबळ्या जोड १ सनग २ कापाच्या सांखळ्या जोड २ सनग येकून नग १४. सोनेरी नग मूद १ राखडी १ वेणीचा साजा--गरसोळी देखीलएरी प्रमाणे १ येकून ४. रुप्पेरी नग १८ स तपसील—प्याले तीनीस कित्ता साधाप्याला १, कित्ता नकसी बसक देखील जिनस ४ स २, येकून ३ शंखटोपणाचा मोलामा सोनेरी प्रमाणे १ शंखाची १. कापुरार्ती पंचखणी १ कासडया २ कवचमोलामा सोनेरी प्रमाणे जिनस १२ स १ काळंजी १ तबक १ ताका १ रावा मोलामा सोनेरी प्रमाणें येक कापुरार्तीचा तबक १ चंपार्ती १ येकार्ती १ पंचार्ती कारडा १ येकून १८ सुमार. घांटकांशाची; वृषभ रुप्पेरी. येणेप्रमाणे येकून नग ३७ समाप्त ॥ शुभमस्तु

॥ श्री ॥

स्वस्तिश्री शालीवाहन शकाब्द १७२३ सत्तराशे तेवीस गत कली ४९०२ चारिहजार नौशेदोनि यावुपरि चालायाचे दुर्मतिनाम संवत्सर वैशाखमास तारीख ३ शुक्लपक्ष द्वितीया

गुरुवार रोहिणी नक्षत्र युक्त शुभदिनी राजश्री शरफोजी महाराज कृत श्रीबृहतीश्वरस्वमीचे देउळांत त्रिपणीचे काम चालल्यास तपसील.—

गणेशाचे देउळ गर्भग्रह उपाज कोरडा पासून कफोद तागाईत पांढरे धोंड्याचे काम नूतन करून वर स्तूबी तागाईत इटाचे काम करून गच्चाचे विग्रह करून रंग देऊन नूतन गणेश करवून कलश ठेऊन कुंभाभिषेक करून अर्धमंडप महा मडप पांडरें धोंड्याचे बांधून इटाचे कोडग ठेऊनें वरी इटाची दळवर्शी घालून गच्च करून मंडपांत पांढरे धोंड्याची दळवर्शी १५० गज 10 घालून गच्च करून पाइऱ्या बांधिल्या असती १.

सुब्रह्मणी स्वामीचे गोपूर कफोद पासून स्तूबी तागाईत दागदोजी करून गच्चाचे विग्रहें करून रंग देऊन नूतन कलश ठेऊन कुंभाभिषेक करून अर्ध मंडप महामंडपावरी इटाची दळ-वर्शी घालून गच्च करून पुढील मंडपांत पांढरें धोंड्याने ३०० 15 गज दळवर्शी घालून मंडपाचे चारी बाजूच्या भिंती इटाने घालून पाइऱ्या दागदोजी केल्या असे ती १.

देवीचे देउळ गर्भ गृहावरी अंतस्त ३ अर्ध मंडप १ महा मंडप १ भैरव मंडप १ समोरील नदीमंडप १ येकून मंडप ७ सात मंडपहीं वरीइटाची दळवर्शी घालून गच्चकरून महामंडपांत सन्निधीस 20 दक्षिण उत्तर दोनी बाजूस कोरडावरी पांढरे धोंड्याची दळवर्शी २०० गज नूतन घातिली असें १.

देवीचे देऊळ अर्धमंडप १ महा मंडप १ येकून दोनी मंडपावरी इटाची दळवर्शी घालून गच्च केला असे १.

सभापतीचा मंडप अर्धमंडप १ महा मंडप १ येकून दोनी मंडपावरी इटाची दळवर्शी घालून गच्च करून मंडपाचे भिंती गच्च करून पांढऱ्या दागदोजी करून मंडपांत २०० गज पांढरे धोंड्याचे दळवर्शी घातली असे १.

दक्षिणामूर्तीचे गोपुरास कफोद पासून स्तूबीतागाईत दाग दोजी करून रंग दिला असें १

चंडीश्वर स्वामीचे गर्भग्रह कफोद पासून स्तूबी तागाईत दागदोजी करून विग्रह करून रंग देऊन नूतन कलश ठेऊन कुंभाभिषेक करून,मंडपावरी इटाची दळवर्शी घालून गच्च केला असें १.

देउळास ईशान्य भागीं त्रिमाळ पत्तीस लागून यागशालेस पांढरें धोंड्याने नूतन बांधिला मंडपं अंखण ४ याखेरीज मंडूकतीर्थ जीर्णोत्धार कूपरूप करून नूतन केले असें.

त्रिमांळपत्ती ईशान्यभागीं अंखणें २६ नैऋत्य भागी अंखणें २४ येकून पन्नास अंखणें पांढरे धोंड्याचे काम नूतन करून वरकड त्रिमाळपत्ती येकंदर जद जाहल्याठायीं पाकळ घालून इटाची दळवर्शी घालून गच्च करून मंडपास उत्तरेकडे पश्चिमेकडे दोनी ठांई इटाची दळवर्शी घालून गच्च करून प्राकाराचे च्यारी भिंतीसहीं आंतीलंगी गच्च केला असे त्रिमाळ पत्तींत नैऋती कोने पासून ईशान्य तागाइत शिवलिंग २४१ देवि १ येकून २४२ ठेऊन कुंभाभिषेक करून प्रतिष्ठा केली असें.

मडपळीचे मंडपास व भिंतीस देखील इटा घालून गच्च केला असें. दक्षिणेकडील प्राकारांत पूर्वेकडील त्रिमाळपत्तीचे कोरडा

पासून पश्चिमेकडील त्रिमाळपत्तीच्या कोरडातागाईत बागास नूतन भिंती इटाचो घालून गच्च केल्या बाबती गज २६० अडव्या भिंतीस गज ९० येकून गज ३५० नूतन भिंती घातिली असे. उत्तरे कडील प्राकारांत देवीचे देउळाचे बागास भोंताले इटाची भिंती घालून गच्च केल्या बाबती गज १५० देउळचे च्यारी प्राकारांत नूतन इटाच्या दळवर्शीमध्ये पांढरें धोंड्याची दळवर्शी घातले गज १५०० याखेरीज इटाची दळवर्शी तीनीइटा उंचीने घातिली १८०० येणे प्रमाणे दळवर्शी घालून चहूंकडिल पाणी खंदकांत जाऊन पडावयाजोगि मोरी बांधिला असे. १

[दर]वाज्याच्या गोपुरा समोर अष्टकोंडीचे खांबास कोरड पांढरे धोंड्याने सव्वा गज उंच तीन गज चौक, नूतन बांधिला असे.

